

Håkon Hattrem

Teori i møte med praksis

En drøfting av Brattøra som byutviklingsprosjekt,
i møte med Trondheim kommunes viktigste
arkitekturpolitiske dokumenter

Masteroppgave i geografi

Veileder: Hilde Nymoen Rørtveit

Mai 2020

Håkon Hattrem

Teori i møte med praksis

En drøfting av Brattøra som byutviklingsprosjekt,
i møte med Trondheim kommunes viktigste
arkitekturpolitiske dokumenter

Masteroppgave i geografi
Veileder: Hilde Nymoen Rørtveit
Mai 2020

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for geografi



Kunnskap for en bedre verden

Forord

Så var det altså tid for å skrive forord. 20 år med skolegang er over. Det har vært en kronglete ferd, med flere omveier underveis, men det føles meget bra å stå her nå, med all erfaring og kompetanse jeg har opparbeidet meg. Jeg har imidlertid ikke gått veien alene. Det er mange som fortjener en stor takk for at jeg står her med denne oppgaven.

Takk til min trofaste veileder Hilde Nymoen Rørtveit ved Institutt for geografi. Du har støttet og veiledet meg gjennom både bachelor- og masteroppgave, og jeg er svært takknemlig for alle de gode samtalene vi har hatt. Jeg vil også sende et stort takk til informantene som har stilt opp til intervju til denne oppgaven. Dere har gitt meg svar og perspektiver jeg ikke kunne vært foruten.

Takk til Fredrikstad kommune hvor jeg fikk gleden av å jobbe mellom bachelor- og masterstudiet. Kompetansen og erfaringene jeg fikk har vært meget gode å ha i dette arbeidet, og de vil bli med meg videre i livet. Takk også til Fred og Mari Ellen som har sysselsatt meg underveis i studiene.

Takk til alle mine gode venner. Takk til deg Anton for at du har holdt ut med så mange av mine ubesluttsomme stunder, og takk for alle gode samtaler i Trøa. Takk til deg Sindre for alle treningsøkter, fjellturer og sjakkpartier, det er alltid en glede. Og takk til deg Ingrid for at du alltid er der med gode ord, enten det er på tur eller i en telefonsamtale til kvelds. Det betyr utrolig mye.

Til slutt vil jeg rette en stor takk til min kjære familie. Takk til mine kjære søskenbarn – med partnere – i Trondheim, som jeg har fått gleden av å dele mang en middag og hyttehelg med. Takk pappa, for at du har sysselsatt meg med snekring, plenklipping og alskens utearbeid, og sørget for at jeg har koblet av ordentlige i feriene. Og takk mamma: Du er mitt største forbilde. Ditt humør og din omtanke for de rundt deg er enormt inspirerende. Og så lager du utrolig gode brød og kannelsnurrer.

Så gjenstår det bare å ønske god lesing.



Håkon Hattrem

Sammendrag

Statistikken viser at stadig flere nordmenn bosetter seg i byer. Med et økende press på byene er nasjonale myndigheter opptatt av at kommunene må drive en bærekraftig byutvikling, der fortetting og kompakt byutvikling står sentralt. Samtidig møter lokale myndigheter utfordringer når de skal fortette en allerede etablert bystruktur, og endre et helt bybilde.

I Trondheim har forholdet til Trondheimsfjorden vært en viktig del av byen, helt siden de første bosetningene for over 1000 år siden. Da Cicignon og Coucheron utformet sin kjente byplan i 1681, var siktakser til fjorden et av de viktigste kjennetegnene. Den beste utsikten til fjorden er det spiret på Nidarosdomen som har. I en by preget av lave trehus og brygger har domkirken ruvet i bybildet i over 700 år.

I dag er Trondheim by i endring. På bydelen Brattøra – helt nede ved fjorden – er det reist særegne og høye bygg; fremmet som symboler på teknologisk utvikling, nytenkning og bærekraftig byutvikling. Beveger man seg over gangbrua inn mot byen, med utsikt over Fjordgata, er bilde et helt annet. Der står fortsatt de gamle bryggene på rad og rekke, som en ramme for trehusene bak. Historiske og karakteristiske for Trondheim som by.

I denne oppgaven har jeg tatt utgangspunkt i det Trondheim kommune beskriver som sine viktigste arkitekturpolitiske dokumenter, og sett disse i lys av utviklingen på Brattøra: Er utviklingen i tråd med dokumentene? Med utgangspunkt i dokumentene – samt relevant teori om stedsidentitet, byutviklingsdiskurser og bærekraftig utvikling – har jeg intervjuet sentrale byutviklingsaktører i Trondheim, og fått et unikt innsyn i Trondheim og Brattøras utvikling.

Resultatene viser at byens historiske elementer fortsatt spiller en sentral rolle – både i kommunens dokumenter, og i informantenes opplevelser. Samtidig er det en enighet hos informantene om at byen må utvikles og fortettes, og at Brattøra er en av de viktigste bydelene for dette. Brattøra presenteres både i dokumentene og hos informantene som en kontrast til det historiske bybildet, men intervjuene med informantene viser at kontrasten er et ønsket tilskudd i Trondheims byutvikling.

Abstract

Statistics show that more and more Norwegians are settling in the cities. With increasing pressure on urban land use, national authorities promote a sustainable urban development strategy in which densification and «the compact city» are central elements. At the same time, local authorities face challenges in densifying historical urban landscapes, and changing the cityscape.

In Trondheim, the connection to the Trondheim Fjord has in various ways been important, ever since the first settlements, over 1000 years ago. When Cicignon and Coucheron devised their well-known town plan in 1681, maintaining the view to the fjord was one of the most important tasks. The best view of the fjord is achieved from the spire of the Nidaros Cathedral. In a city characterized by low wooden houses, the cathedral has been a dominant element in the cityscape for over 700 years.

Today, Trondheim is changing. In the district of Brattøra - down by the fjord – new buildings are erected; promoted as symbols of technological development, innovation and sustainable urban development. Moving across the walkway towards the city, overlooking Fjordgata, there is a completely different cityscape: Old piers still stand in a row, framing the wooden houses behind. Historical and characteristic of Trondheim as a city.

In this thesis, I have analysed what the municipality of Trondheim describes as its most important architectural policy documents, in relation to the renewal of Brattøra: Is the development in line with the policy documents? Based on the documents – as well as relevant theory of place identity, urban development discourses and sustainable development – I have interviewed different actors relevant to Trondheim's city development. Doing this, I have gained an unique insight into Trondheim and Brattøras development, and the processes within.

The results show that the city's historical elements still play a key role – both in the documents and in the informants' experiences. At the same time, there is a consensus among the informants that the city must be developed and densified, and that Brattøra is one of the most important districts for this. Brattøra is presented – in both the documents and in the interviews with the informants – as a contrast to the historical cityscape, but the interviews show that the contrast is a desired addition in Trondheim's urban development.

Key words: Place identity, Urban planning, Urban development, Transformation of historical urban landscapes

Innholdsfortegnelse

Forord	I
Sammendrag	III
Abstract	V
Figurliste	VIII
Tabell-liste	VIII
1.0 Innledning	1
1.1 Bakgrunn	1
1.2 Oppgavens mål og avgrensning av undersøkelsen	2
1.3 Problemstilling.....	3
1.4 Oppgavens oppbygning	3
2.0 Presentasjon av studieområdet	5
2.1 Historisk utvikling på Brattøra	5
2.2 Bakgrunn for Brattøras posisjon i dagens byutviklingsdebatt.....	9
2.3 Trondheim og Brattøra i dag	14
2.3.1 Fra sandør til «indrefilet»	15
2.3.2 Naboområdet Nyhavna.....	19
2.4 Oppsummering	21
3.0 Kommunal planlegging og plandokumenter med føringer for byfornyelsen på Brattøra	23
3.1 Kommunale dokumenter	23
3.2 Trondheim kommunes viktigste arkitekturpolitiske dokumenter.....	26
4.0 Teoretisk grunnlag	33
4.1 Stedsidentitet	33
4.1.1 Stedsidentitet som arkitekturpolitikk	36
4.2 Aktører og diskurser byutvikling.....	37
4.3 Hovedtrekk i dagens byutvikling.....	40
4.3.1 Bærekraftig byutvikling	40
4.3.2 Fortetting	41
4.3.3 Byutvikling og fortetting ved vannkanten.....	42
4.4 Oppsummering	44
5.0 Metode	45
5.1 Forskningsdesign, metodevalg og datagrunnlag	45
5.2 Datainnsamling	52
5.3 Gjennomføring av intervjuene.....	53

5.4 Analyse	53
5.4.1 Analyseteknikker for dokumentene	55
5.4.2 Analyseteknikker for intervjuene	57
5.5 Utfordringer underveis	58
5.6 Etske refleksjoner	61
5.7 Oppsummering	62
6.0 Analyse del I – Arkitekturpolitiske dokumenter som verktøy i Trondheims byplanlegging	63
6.1 Kjennskap til dokumentene	63
6.2 Tidsrom	64
6.3 Juridisk status	65
7.0 Analyse del II – «Det velkjente Trondheimsbildet»	69
7.1 Stedsidentitet	69
7.1.1 «Det velkjente Trondheimsbildet»	72
7.2 Høyhus i Trondheim og på Brattøra	75
7.3 Kirkehovedstad eller teknologihovedstad?	79
7.4 Fortetting i «Det velkjente Trondheimsbildet»	83
8.0 Analyse del III – Diskurser og aktører i Trondheims byplanlegging	91
8.1 Begrepenes verdi	91
8.2 Medvirkning	95
8.3 Hvem påvirker og avgjør?	98
9.0 Konklusjon	101
9.1 Skjønn og tolkningsfrihet	101
9.2 Dokumentenes status	102
9.3 Brattøra og Trondheimsbildet	102
9.4 Viktige fellesnevner	103
Referanser	105
Litteratur	105
Nettsider og elektriske dokumenter	108
Vedlegg	117
Vedlegg 1 – Informanter	117
Vedlegg 2 – NSD-godkjenning	118
Vedlegg 3 – Informasjonsskriv til informanter	121
Vedlegg 4 – Intervjuguide	124

Figurliste

Figur 1: Brattøra ligger helt nord i sentrum, og er her vist til som «Sentrum nord» (Trondheim kommune, 2018a, s. 15)	6
Figur 2: Til venstre: Kanalen i 1893 (Trondheim kommune, udatert-a). Til høyre: Kanalen i 2004 (Flickr/Trondheim havn, udatert)	8
Figur 3: Nidarosdomens vestfront (Brochmann, Tschudi-Madsen & Storsletten, 2018)	11
Figur 4: Kobberstikk av Johan Caspar de Cicignon (Grankvist, 2009)	11
Figur 5: Øverst: Cicignons byplan fra 1681, tegnet av Coucheron (Flickr/Trondheim byarkiv, udatert). Nederst: Usignert kart fra 1695 som viser de to hovedaksene gjennom byen, med torget i sentrum (Trondheim kommune, udatert-d)	13
Figur 6: Til venstre: Pirbadet og pirterminalen (Flickr/Trondheim havn, 2009). Til høyre: Rockheim (Flickr/Rockheim, 2011)	16
Figur 7: Powerhouse Brattørkaia (Foto: Håkon Hattrem).	17
Figur 8: Store arealer vil åpnes opp når godsterminalen flyttes fra Brattøra (Foto: Håkon Hattrem)	19
Figur 9: Oversiktsfoto over havneområdet i Trondheim. Nyhavna til venstre for Nidelvas innløp, Brattøra til høyre. Nedre Elvehavn sees like over Nyhavna i bildet (Trondheim kommune, udatert-e)	20
Figur 10: Trondheim kommunes viktigste arkitekturpolitiske dokumenter (Trondheim kommune, 2013a; 2013b; 2013c)	26
Figur 11: Midtbyplanen fra 1981. Viser Midtbyens utstrekning og avgrensning (Trondheim kommune 2013c, s. 6).....	31
Figur 12: Barcode i Oslo (Visit Oslofjorden, udatert)	43
Figur 13: Stegvis-deduktiv induktiv metode (Tjora, 2012, s. 175)	54
Figur 14: Kart over det historiske landskapsrommet rundt Midtbyen (Trondheim kommune, 2007, s. 14)	76
Figur 15: Brattørkaia – av mange ansett som Trondheims Barcode (Foto: Håkon Hattrem). 81	
Figur 16: Trondheim kommune ønsker ikke høyhus eller høy kvartalsbebyggelse som utfordrer Nidarosdomens betydning (Trondheim kommune, 2013a, s. 19)	86
Figur 17: Illustrasjon av det nye stasjonscenteret, slik det kan bli seende ut (Adresseavisen, 2019b)	88

Tabell-liste

Tabell 1: Oversikt over oppgavens datagrunnlag	50
---	----

1.0 Innledning

1.1 Bakgrunn

Nye tall viser at 82 prosent av Norges befolkning bor i byer og tettsteder, og andelen er økende (Statistisk Sentralbyrå, 2018). Utviklingen med stadig større vekst i norske byer og tettsteder krever en bevisst og helhetlig planlegging, slik at stedene utvikles på best mulig måte. Men hva innebærer dette i praksis? Hvordan skal det enkelte tettsted og den enkelte by utvikles best mulig? Hva skal man ta utgangspunkt i?

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2018) har fokus på at utviklingen skal møtes med en bærekraftig byutvikling. Klima- og miljødepartementet (2013) skriver følgende om begrepet: «Bærekraftig byutvikling handler om å dekke de behov og ønsker dagens innbyggere har uten å forringe mulighetene for kommende generasjoner til å få dekket sine». Definisjonen bygger direkte på forståelsen av bærekraftig utvikling, slik den først ble lansert av Verdenskommisjonen for miljø og utvikling i 1987 (FN-sambandet, 2019). I utviklingen av bærekraftige byer anses fortetting som en nødvendig forutsetning, blant annet for å redusere transportbehov og utslipp av skadelige klimagasser (Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2019b).

Utfordringen oppstår når bærekraftig byutvikling og fortetting skal overføres til lokale strategier for byutvikling. Definisjonen på bærekraftig byutvikling er lite konkret, og fortetting som strategi har ingen gitt mal. Byutvikling kjennetegnes dessuten av mange, ofte motstridende interesser. I såkalte byomformingsområder, hvor fortetting og nye funksjoner endrer bybildet i vesentlig grad, kommer både interessekonflikter og enigheter til overflaten. For et forskningsprosjekt med fokus på det lokale er det derfor nødvendig å gå i dybden på mer lokale forhold og analysere disse.

Trondheim kommune (2013a) publiserte i 2013 sin *Veileder for byform og arkitektur*. Her skriver kommunen følgende: «Denne veilederen, veileder for bebyggelsen i Midtbyen, og kulturminneplanen utgjør kommunens viktigste arkitekturpolitiske dokument» (Trondheim kommune, 2013a, s. 3). Dokumentene skal bidra til at byutviklingsprosessene ivaretar Trondheims identitet, historie og gate- og byrom, og er derfor svært relevante med tanke på hvordan fortetting og byomforming kan sette kulturhistoriske verdier under press. Jeg opplever imidlertid ikke at dokumentene er anvendbare og tolkbare før de sees i sammenheng med en konkret byutviklingsprosess.

1.2 Oppgavens mål og avgrensning av undersøkelsen

Med en stadig sterkere sentralisering og urbanisering er byutvikling et svært aktuelt tema. Av alle norske tettsteder var det Trondheim som i 2018 hadde sterkest prosentvis befolkningsvekst, og kanskje kan byutvikling sies å være ekstra aktuelt her (Statistisk Sentralbyrå, 2018). I Trondheim er Brattøra i dag en av de mest omdiskuterte og aktuelle bydelene når det kommer til byutvikling. Jeg har fulgt debattene om Brattøra i mange år, både gjennom studier og egen interesse (Jf. Hattrem, 2017). Området har fascinert meg gjennom å være både historisk relevant, med sin lange havnehistorie, samtidig som det er et av de mest særegne utbyggingsområdene i byen. Å bevege seg fra denne nyskapende arkitekturen ved fjorden, over gangbroen mot byen, og inn til den historisk bebyggelse i Midtbyen, er en helt spesiell opplevelse. Områdets beliggenhet ved fjorden gjør det hele enda mer spennende, da Trondheim får en helt ny skyline. Det oppleves derfor både som relevant og riktig å skrive om Brattøra.

Hovedmålet har vært å sammenlikne teori og praksis, for å finne ut om byutviklingen på Brattøra er i tråd med kommunens viktigste arkitekturpolitiske dokumenter. For å gjøre dette har jeg tatt utgangspunkt i de tre kommunale dokumentene som Trondheim kommune (2013a; 2013b; 2013c) beskriver som de viktigste arkitekturpolitiske dokumentene i byen: *Veileder for byform og arkitektur*, *Veileder for plan- og byggesaker i Midtbyen*, og *Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer (Kulturminneplanen)*. Jeg har gjort dokumentstudier av disse for å analysere sentrale prinsipper og perspektiver, og sett disse i lys av utviklingen på Brattøra.

Videre har jeg laget en intervjuguide på bakgrunn av utvalgte prinsipper og sitater fra dokumentene. Med intervjuguiden i hånd har jeg gjennomført dybdeintervjuer med seks informanter som alle jobber med Trondheims byutvikling. De aktuelle informantene er valgt fordi jeg anser dem som sentrale og relevante både i Trondheims byutvikling generelt og for den konkrete problemstillingen i denne oppgaven. Jeg opplever også at bredden i de ulike arbeidsrollene gir et vidt spenn av perspektiver.

Når det gjelder det mer overordnede valget av Trondheim som studiested, så var det på mange måter et naturlig valg. Jeg har bodd her siden jeg var 14 år, og har et nært forhold til byen. I tillegg har jeg alltid vært glad i historie og byutvikling, og Trondheim er sånn sett en veldig spennende by å jobbe med. Som NTNU-student er det også svært gunstig å ha studieområdet rett utenfor døra. Som Stratford og Bradshaw (2016, s. 121) skriver: «It is

usually advisable to work at sites or on cases that are both practical and appropriate». I dette tilfellet vil jeg argumentere for at studiestedet er både aktuelt, praktisk og spennende.

1.3 Problemstilling

På bakgrunn av oppgavens hovedmål, har jeg valgt følgende problemstilling:

Er utviklingen på Brattøra i tråd med Trondheim kommunes viktigste arkitekturpolitiske dokumenter?

Problemstillingen bygger direkte på den nevnte setningen fra Trondheim kommunes *Veileder for byform og arkitektur* (se Trondheim kommune, 2013a, s. 3), og er et forsøk på å sette byutviklingsteori ut i praksis.

1.4 Oppgavens oppbygning

Oppgaven består av til sammen 9 hovedkapitler. I dette første kapitlet har jeg beskrevet oppgavens bakgrunn, og gjort rede for problemstillingen og målsetningene som oppgaven tar utgangspunkt i.

I kapittel 2 kommer en presentasjon av studieområdet, der jeg blant annet går nærmere inn på Brattøra og Trondheims historie. Jeg inkluderer her temaer og elementer som har vært sentrale for situasjonen og debattene i dag.

I kapittel 3 ser jeg nærmere på kommunal planlegging, og jeg går blant annet gjennom Trondheim kommunes viktigste arkitekturpolitiske dokumenter.

I kapittel 4 legger jeg fram oppgavens teoretiske grunnlag. Det teoretiske grunnlaget bygger på oppgavens problemstilling, og tar for seg temaer som stedsidentitet, aktører og diskurser i byutvikling, samt hovedtrekk i dagens byutvikling.

I kapittel 5 går jeg nærmere inn på de kvalitative metodene jeg har benyttet meg av i oppgaven – dokumentstudier og kvalitative intervjuer – med fokus på blant annet datainnsamling og analyseteknikk. Jeg diskuterer i tillegg forskningsetikk og min egen rolle som forsker.

I kapittel 6, 7 og 8 presenterer jeg analyse, i kombinasjon med empiri og diskusjon. Kapittel 6 tar for seg de arkitekturpolitiske dokumentenes rolle som verktøy i Trondheims byplanlegging. Kapittel 7 tar for seg stedsidentitet og «Det velkjente Trondheimsbildet». Til slutt ser jeg i kapittel 8 nærmere på diskurser og aktører Trondheims byplanlegging.

I kapittel 9 ser jeg nærmere på hvorvidt det lar seg gjøre å fatte noen konklusjoner rundt problemstillingen. Avslutningsvis ser jeg nærmere på hva som kunne vært innholdet i en eventuell videre forskning.

2.0 Presentasjon av studieområdet

I dette kapittelet vil jeg gi en presentasjon av Brattøra som studieområde, med et tilbakeblikk på historisk utvikling, i tillegg til en presentasjon av området slik det framstår i dag. Jeg vil også trekke fram temaer som er sentrale for å forklare den posisjonen Brattøra har i dagens byutviklingsdiskusjon: Nidelva og dens utløp, Trondheims kirkehistorie, og Cicignons og Coucherons byplan.

2.1 Historisk utvikling på Brattøra

Brattøra er en bydel ved fjorden i Trondheim, og ligger like nord for byens sentrumskerne Midtbyen. Området var opprinnelig en sandør ved utløpet av Nidelva som renner gjennom byen, men ble på slutten av 1800-tallet mudret opp og klargjort til jernbanestasjon og havneformål (Rosvold, 2019). Arbeidet var en del av stadsingeniør Dahls havneplan, og resultatet var et av landets største og mest moderne havneanlegg for sin tid (Trondheim kommune, 2013a).

I dag er bydelen ankomstpunkt for flere av byens tilreisende, enten man kommer med tog, regionbuss, hurtigbåt, hurtigrute eller cruiseskip. Det er det største kommunikasjonspunktet i Midt-Norge, med seks millioner reisende i året (Entra, udatert). Området har vært gjennom flere transformasjonsprosesser de siste tiårene. I tillegg til å være jernbane- og havneanlegg, finner man blant annet Pirbadet svømmeanlegg, Clarion Hotell, Rockheim – Norges nasjonale museum for rock og pop, BI universitetscampus og Powerhouse – Norges første nybygde energipositive kontorbygning (ZEB, udatert). Den stadige tilføringen av byfunksjoner har ifølge Trondheim kommune ført til at områdets kvaliteter som byens historiske havneområde i dag er under økende press (Trondheim kommune, 2013c, s. 60).

Jeg vil i dette avsnittet gå nærmere inn på områdets historie, og introdusere temaer som har gjort området til det aktuelle og omdiskuterte området det er i dag.



Figur 1: Brattøra ligger helt nord i sentrum, og er her vist til som «Sentrum nord» (Trondheim kommune, 2018a, s. 15).

Historien om dagens Brattøra startet for over 200 år siden. Fram til 1816 var det Nidelvas utløp som utgjorde havnen i Trondheim (Trondheim kommune, udatert-a). Man forsøkte også å etablere havner langs kystområdene utenfor elveutløpet, men byens nordvendte beliggenhet skapte utfordringer i harde høst- og vinterstormer. Elva lå i større grad skjermet fra disse stormene, og utgjorde dermed en tryggere havn (Trondheim kommune, udatert-b).

Elvemunningen skulle imidlertid vise seg å by på praktiske utfordringer. Tidlig på 1800-tallet opplevde spesielt større skip at avleiringer på sjøbunnen skapte stadig flere problemer (Trondheim kommune, udatert-a). Anløpet ble rett og slett for grunt. I 1816 raste et stort kvikkleireskred på Tiller sør for Trondheim ut i elva, og førte til at det samlet seg enda større masser i elveutløpet. Ankomne skip ble nødt til å ligge ute på fjorden mens de ventet på

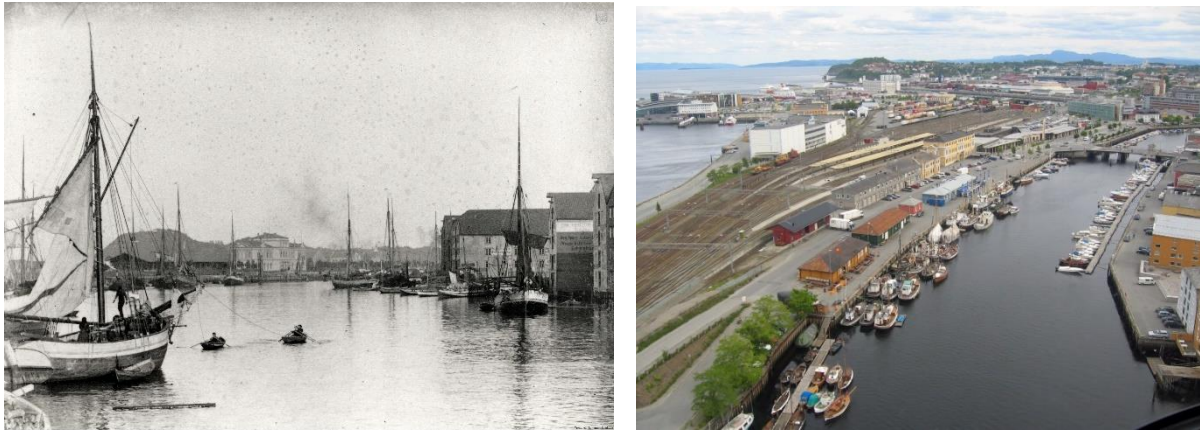
å få fraktet varene inn til byen, og raset skulle vise seg å bli et avgjørende vendepunkt i Trondheims havnehistorie (Trondheim kommune, udatert-a).

Raset forsterket ønsket om en ny og bedre havn, og leirrensing ved elveutløpet var ingen varig løsning (Trondheim kommune, udatert-a). Flere ideer ble lagt på bordet, men det var først i februar 1840 at det kom konkrete forslag til en havneløsning mot fjorden i nord. Tollkasserer Aage Claudius Schult foreslo å bygge en molo mot fjorden, slik at man i det minste kunne sikre gode forhold for småbåtene i byen. Løsningen ble godt tatt imot av byens innbyggere, men rikmenn i Kjøpmannsgata, sentralt i Trondheim, kjempet intenst mot kanalplanene, da de ønsket å bevare handel og godstrafikk på sin side av byen (Trondheim kommune, udatert-a).

Forhandlingene var mange og lange, men i 1853 fikk formannskapet i Trondheim statlig støtte til et bystyrevedtak om å bygge kanal, og arbeidet kunne iverksettes (Trondheim kommune, udatert-a). Kommunen skulle selv stå ansvarlig for finansiering av kanalen, og den lokale byggmesteren Gustav Olsen fikk ansvaret for første trinn av vedtaket, som var å bygge en ny molo mot fjorden. Moloen sto ferdig i 1860, men viste seg å være for grunn for større skip, og det kom raskt et krav om mer oppmudring (Trondheim kommune, udatert-a).

Arbeidet om utbedring ble gitt til den nyansatte stadsingeniøren Carl Adolf Dahl (Trondheim kommune, udatert-a). Stadsingeniør Dahl ankom Trondheim i 1859, og la fram sitt første forslag til ny havneplan i 1863. Forslaget ble avvist av havnedirektøren i byen, men da stadsingeniøren la fram et nytt forslag i 1866 ble kanalplanene endelig vedtatt og etablert. Planene inkluderte en oppfylling av sandbankene nord for byen, og ga området vi i dag kjenner som Brattøra. I kanalløpet ble det etablert flere lossekaier, og en av disse nye lossekaiene – Fosenkaia – ble bygget på Brattøra-siden/nordsiden av kanalen. Området ble så forbundet med resten av byen ved hjelp av en rulleklaffbro. Brattøra var med det en del av Trondheim (Trondheim kommune, udatert-a).

I tiårene som fulgte ble området stadig mer utviklet. De første jernbaneskinnene lå klare i 1881, og ny stasjon sto ferdig i 1884 (Trondheim kommune, 2016a, s. 44). Stasjonen var opprinnelig bygd og organisert slik at passasjerer kunne gå direkte fra toget til båten de skulle om bord på, da båtene la til ved nevnte Fosenkaia.



Figur 2: Til venstre: Kanalen i 1893 (Trondheim kommune, udatert-a). Til høyre: Kanalen i 2004 (Flickr/Trondheim havn, udatert)

Det å legge jernbanen til Brattøra ga en bedre forbindelse mellom togtrafikk og båttrafikk i Trondheim, og var i tillegg et viktig regionalt tilskudd for jernbanen, da man knyttet sammen Rørosbanen og Størenbanen i sør, med Meråkerbanen i nord (Trondheim kommune, 2016a, s. 44). Stasjonsanlegget måtte imidlertid utvides flere ganger i løpet av 1900-tallet, da trafikkveksten var betydelig. I 1993-1995 ble jernbanestasjonen bygd om til en fellesterminal for tog og buss, slik den framstår i dag (Trondheim kommune, 2016a, s. 44). Som en del av jernbaneutbyggingen, ble det også etablert en godsterminal på området. Godsterminalen er en kombiterminal, hvor frakt av gods kan skifte transportmetode uten at selve godset berøres, og med sin sentrale plassering kobler den godstrafikk mellom båt, bane og vei. Terminalen er landets tredje største kombiterminal (Bane Nor, udatert).

Etter hvert som båttrafikken økte, ble havneanløpene lagt til motsatt side av området, ved fjorden i nord. Som en følge av dette ble jernbaneskinnene og godsterminalen liggende som en barriere mellom det nye havneområdet og togstasjonen. Løsningen kom først i 2012, da gang- og sykkelbroen «Sjøgangen» ble åpnet (Rosvold, 2019). Med den nye broen ble gangforbindelsen mellom tog og båt gjenopprettet. Broen kortet samtidig ned gangtiden fra bysentrum til havna med 10 minutter, og er i dag en viktig del av utviklingsplanene i området (Rosvold, 2019).

2.2 Bakgrunn for Brattøras posisjon i dagens byutviklingsdebatt

Jeg vil i dette avsnittet ta for meg noen sentrale temaer i Trondheims historie, som sammen er med på å bygge opp under den posisjonen Brattøra i dag har som bydel. Med posisjon mener jeg først og fremst den rollen området har i dagens byutvikling, for eksempel med tanke på de nevnte dokumentene fra Trondheim kommune. Avsnittet vil ikke være en utfyllende Trondheimshistorie – det ville krevd betydelig mer tid og arbeid – men det skal kunne fungere som et bakteppe for diskusjonene man har rundt dagens bybilde.

Historien om Brattøra har flere likheter med Trondheims overordnede historie. Historien om Trondheim starter allerede i år 997, men i hundreårene som følger er de to historiene preget av en klar fellesnevner: Nidelva. Som Trondheim kommune skriver: «Historien om byen var historien om elva – og omvendt» (Trondheim kommune, udatert-b).

Det er generelt svært gunstig å etablere seg der elv møter fjord. Nærheten til både fersk- og saltvann gir gode muligheter for ulike typer fisk og sjømat, i tillegg til at man har tilgang til ressursene på land. Ofte er også dyrkingsforholdene gode, da elveavsetninger er god jord å dyrke i. Dette har ført til industrietablering og tettstedsutvikling ved flere elvemunninger langs norskekysten (Miljødirektoratet, 2007).

Elvemunningen ved Nidelva hadde også en praktisk og taktisk lokasjon med tanke på videre skipsferd, enten dette var oppover elva, videre inn Trondheimsfjorden eller ut på det åpne hav. I tillegg ble bosetningen enklere å forsvare, da elva utgjorde et naturlig forsvarsverk i seg selv (Trondheim kommune, udatert-b). Det var altså ingen tilfeldighet at Olav Tryggvason anla byen her for over 1000 år siden.

I tillegg til elva og elvemunningen, så har også kirkene spilt en sentral rolle i Trondheims historie. Allerede i 1075 skrev den tyske historieskriveren Adam av Bremen følgende: «Hovedstaden til Nordmennene er Trondemnis som nå er prydet med kirker og blir besøkt av en mengde folk» (Store norske leksikon, 2017; Trondheim kommune, udatert-b).

Klemenskirken er den første kirken man finner i historiske kilder om byen, bygd av kong Olav Haraldsson tidlig på 1000-tallet (Aas, 1997, s. 8). Etter at kong Olav Haraldsson falt på Stiklestad i 1030, ble kisten hans fraktet tilbake til byen ved Nidelva og gravd ned i sandbankene ved elva (Aas, 1997, s. 7). Den påfølgende historien er en sentral del av både trøndersk og norsk kirkehistorie: Da kisten ble åpnet året etter hadde ikke liket av den avdøde kongen råtnet. Tvert imot hadde både hår og negler vokst, og kongen hadde også en frisk

ansiktsfarge. Biskopen i byen erklærte den avdøde kongen som hellig, og liket ble lagt i et skrin og flyttet til alteret i Klemenskirken (Aas, 1997, s. 7).

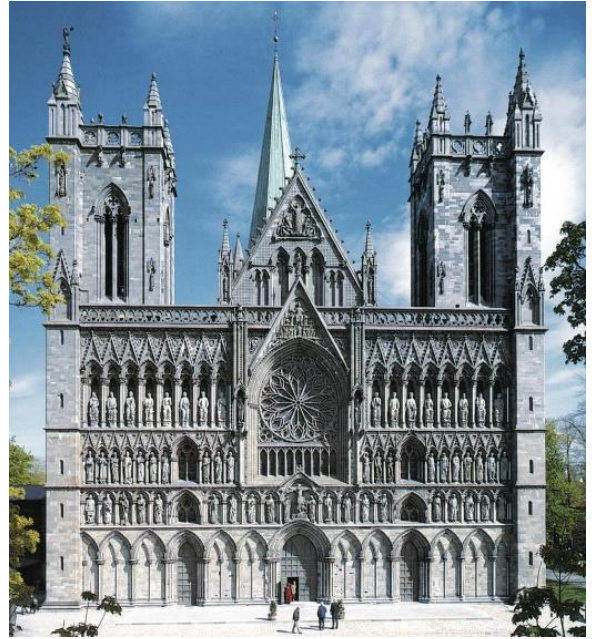
Aas (1997, s. 8) mener både kongemakten og kirkemakten i Norge brukte helliggjørelsen «som et viktig politisk sjakktrekk for å virkelig sette seg fast i Norge», da den førte til at motstanden mot statsdannelsen med konge og kristendom sammen sank drastisk. Og enda viktigere i denne sammenhengen: Helliggjørelsen og erklæringen av helgenkongen sørget for at byggingen av byen skjød fart (Aas, 1998, s. 13).

Stadig flere håndverkere og handelsfolk kom til byen, og befolkningsveksten skapte en storstilt boligutbygging på halvøya mot fjorden (Aas, 1997, s. 9). De nye husene var små – rundt 25 kvadratmeter og som regel i to etasjer – og ble bygd ved hjelp av tømmerlafting. Langs elva ble det i tillegg bygd flere brygger og sjøhus, som resultat av handelsveksten til byen (Aas, 1997, s.9).

Det var imidlertid ikke bare håndverkere og handelsfolk som kom til byen. Også kirkens folk økte i antall, da stadig flere tilreisende pilegrimer søkte til Olav den helliges grav (Aas, 1997, s. 9). Etter hvert raget flere og flere kirker over de lave tømmerhusene og bryggene. Man regner med at de første kirkene ble bygd i tre, som resten av byens bebyggelse, men at trematerialet etter en periode på omkring 100 år ble byttet ut med stein (Aas, 1997, s. 9). Det var opprinnelig de ulike kongene som sto bak kirkeutbyggingene. Etter hvert ble dette en oppgave for byens biskop, senere erkebiskop (Aas, 1998, s. 13).

Erkebiskopen hadde generelt stor makt i byen, og hans bygg ble symboler på denne makten. Det største og tydeligste symbolet på denne makten var det som etter hvert skulle bli byens store katedral: Nidarosdomen. Historien om Nidarosdomen er en komplisert og lang bygningshistorie, men man antar at arbeidet ble påbegynt i 1070 (Nidarosdomen, udatert). Det første bygningssteget kom i form av en mindre kirke – Kristkirken – reist av kong Olav Kyrre (Brochmann, Tschudi-Madsen & Storsletten, 2018). Av denne kirken er bare grunnmurrester gjenstående i dag. Behovet for å utvide oppsto raskt, og kirken ble bygd på og utvidet over flere perioder. Kirken ble etter hvert erstattet av en katedral etter vesteuropeisk mønster, og sto ferdig rundt år 1300 (Brochmann et al, 2018; Nidarosdomen, udatert).

Selv om Nidarosdomen var bygd i stein, så var det mye brennbart materiale i byggverket. Domkirken brant i 1328, 1432 og 1531, men ble gjenreist og berget med storstilte gjenoppbyggingsprosjekter (Aas, 1998, s.22). Trondheim har generelt vært utsatt for en rekke branner. Den første store bybrannen kom i 1219, da store deler av byen brant (Rosvold, 2017). Deretter fulgte en rekke mindre branner, før man i 1481 fikk en ny stor bybrann, hvor store deler av byen brant ned. Det samme skjedde på ny i 1651, da 90% av byens bebyggelse brant ned. Brannen regnes som den mest omfattende i byens historie. Det var imidlertid bybrannen i 1681 som skulle få størst konsekvenser for dagens bybilde. Brannen er kjent som «Hornemannsbrannen», da den startet i kjøpmann Hornemanns brygge ved Nidelva, og ble et vendepunkt for planleggingen av byen (Rosvold, 2017).



Figur 3: Nidarosdomens vestfront (Brochmann, Tschudi-Madsen & Storsletten, 2018)

I brannene før Hornemannsbrannen var det vanlig at byen ble gjenreist etter middelaldersk mønster, med trange gater og smale veier (Aas, 1997, s. 27). Da flammene hadde lagt seg i 1681 ble det bestemt at dette ikke lenger var tilstrekkelig; man ønsket en gjenoppbygningsplan som i større grad skulle ta brannpreventive hensyn (Trondheim kommune, udatert-c). Oppdraget ble gitt til offiseren Johan Caspar de Cicignon.

Cicignon ble født inn i en adelig slekt i Luxembourg, og ble i ung alder en del av den venetianske krigstjenesten (Grankvist, 2009). Her lærte han mye om festningsbygging i middelhavslandene, og opparbeidet seg ferdigheter som gjorde at han i 1657 ble kontaktet av den dansk-norske stattholderen Ulrik Frederik Gyldenløve.

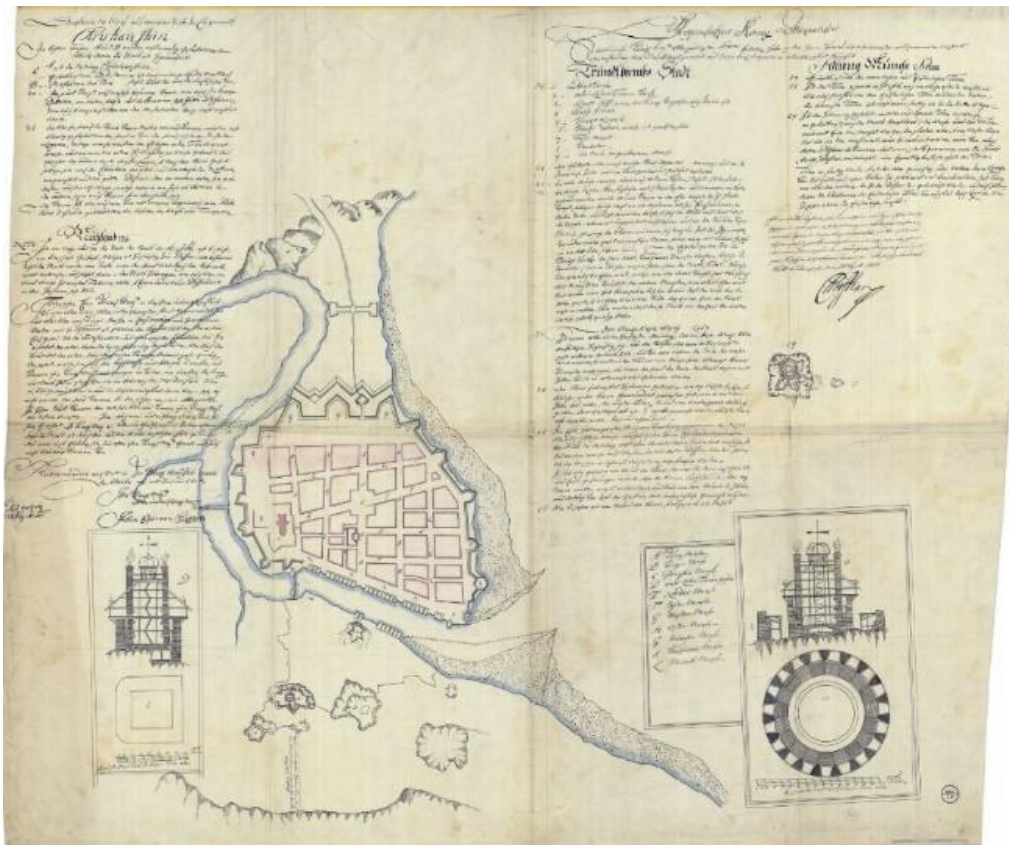


Figur 4: Kobberstikk av Johan Caspar de Cicignon (Grankvist, 2009)

Gyldenløve ønsket Cicignon som offiser i dansk-norsk tjeneste, og fikk ønsket sitt oppfylt da Cicignon kom til Norge som oberstløytnant i 1662. Cicignon viste energi og kløkt, og la fram omfattende planer for festningsverkene både i Bergen og Fredrikstad. Det var i Fredrikstad han bodde da han som generalmajor i 1681 fikk en ordre fra kong Christian 5. (Grankvist, 2009).

Oppdraget var å lage en helt ny byplan for de sentrale delene av Trondheim, og det ble gitt til Cicignon og hans assistent, generalkvartermester Anthony Coucheron (Grankvist, 2009). De ankom Trondheim i juli 1681, og bare en måned senere – 28. august 1681 – skrev Cicignon under Trondheimsplanen. Planen ble godkjent av kongen 10. september (Grankvist, 2009). I planen ble de gamle middelalder-strukturene i stor grad erstattet med et moderne kvadratiske grunnplan og brede gater (Trondheim kommune, udatert-c). De brede gatene skulle ta utgangspunkt i et sentralt torg som skulle være synlig fra byens to hovedakser (Norsk institutt for kulturminneforskning, udatert). Hele gatesystemet fra middelalderen ble imidlertid ikke fjernet. Flere av de små veitene overlevde, og fungerer i dag som en underdeling av de store kvartalene, og en karakteristisk del av byens bybilde (Trondheim kommune, 2018a).

Bebyggelsen som ble satt opp etter den nye planen skilte seg i liten grad fra tidligere; det var i stor grad trehus, bygd på bakgrunn av lokale håndverkstradisjoner (Trondheim kommune, udatert-d). Tradisjonen med å bygge bolighusene i to etasjer ble videreført, og husene ble lagt med langsiden ut mot gaten. Cicignon ønsket også å inkludere militærstrategiske hensyn som en del av Trondheimsplanen, og bidro blant annet til utformingen av Kristiansten festning; en donjonfestning etter Cicignons mal (Trondheim kommune, udatert-c; Grankvist, 2009, se figur 5).



Figur 5: Øverst: Cicignons byplan fra 1681, tegnet av Coucheron (Flickr/Trondheim byarkiv, udatert). Nederst: Usignert kart fra 1695 som viser de to hovedaksene gjennom byen, med torget i sentrum (Trondheim kommune, udatert-d)

Det er i nyere tid stilt spørsmål ved ansvarsfordelingen mellom Cicignon og Coucheron (Trondheim kommune, udatert-c; Grankvist, 2009). Rettere sagt: Hvor riktig det er at by- og festningsplanen fra 1681 så ensidig har vært knyttet til Cicignons navn. Grankvist (2009) mener det er liten tvil om at Cicignon var sjef for oppdraget, men at Coucheron også spilte en sentral rolle. Coucheron var blant annet en dyktig karttegner, og plantegningene fra Trondheimsplanen er utført av ham. Uavhengig av hvem som gjorde hva er det liten tvil om at Cicignon og Coucheron sammen skapte en byplan som endret Trondheims bybilde totalt, og som ifølge Grankvist (2009) var «noe av det fineste eneveldet brakte frem innen byplanlegging».

Som nevnt i introduksjonen av avsnittet, så er ikke dette ment å være et sammendrag av Trondheims historie. Ønsket er at det skal kunne fungere som et bakteppe for diskusjonene som i dag preger byutviklingsdebatten på Brattøra. Byen har forandret seg mye på 1000 år, men den over 300 år gamle Trondheimsplanen er fortsatt en del av plangrunnlaget til Trondheim kommune, Nidarosdomen rager fortsatt høyt i bybildet, og Nidelva og Trondheimsfjorden vil alltid være viktige ressurser for byen. Sammen er de høyaktuelle i dagens byutviklingsdiskusjon om Brattøra.

2.3 Trondheim og Brattøra i dag

Trondheim kommune (udatert-b) skriver helt riktig: «Tidene forandrer seg. Byen har vokst og kravet til helhetlig og langsiktig byutvikling har gradvis økt». At tidene forandrer seg er imidlertid en sannhet med modifikasjoner, i alle fall i byutviklingssammenheng. Historiske landemerker står ofte støtt selv om byen utvikles, og gatestrukturer endres ikke fra år til år. Dette gjelder også for Trondheim, som fikk en tydelig og karakteristisk byplan da Cicignon og Coucheron kom til byen. Trondheim har også sterke kulturhistoriske og arkitektoniske verdier, jamfør forrige avsnitt. Disse er i dag er en sentral del av byens bybilde, og trekkes ofte fram av kommunen som verdifulle stedskvaliteter som bidrar til byens identitet. I *Veileder for byform og arkitektur* skrives det blant annet:

«Den historiske trehusbebyggelsen og de historiske bebyggelsesstrukturene skal tas vare på. Det velkjente Trondheimsbildet gir identitet til byen og regionen. Det har stor verdi både for innbyggernes tilknytning til byen, og for å gjøre byen kjent utad».

(Trondheim kommune, 2013a, s. 8)

I forordet til *kulturminneplanen* konkretiseres dette ytterligere:

«Som en av Norges eldste byer har Trondheim i alle år hatt en sentral plass i norsk historie, ikke minst som landets viktigste kirkeby. Byens identitet er skapt og har blitt tatt vare på gjennom det fysiske miljø. Et miljø som bærer i seg historien med særpregede bidrag som Cicignons byplan, Nidarosdomen, de store trepaleene, trehusområdene og veitene» (Trondheim kommune, 2013b, forord).

De historiske miljøene er også populære reisemål. Reisenettstedet PlanetWare lister for eksempel opp Nidarosdomen, Bakklandet med Gamle bybro, og Kristiansten festning som de tre mest populære attraksjonene i Trondheim (PlanetWare, udatert).

Samtidig jobber Trondheim Kommune med å fronte byen som en innovativ og nyskapende teknologiby, med både Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet (NTNU), forskningsinstituttet SINTEF og en rekke andre forskningsmiljøer. I kommunens samfunnsplan for 2009-2023 er ett av fem hovedmål at Trondheim i 2020 er en internasjonalt anerkjent teknologi- og kunnskapsby, og byen beskrives både lokalt og nasjonalt som landets *teknologihovedstad* (Trondheim kommune, 2010; Trondheim kommune, 2018b; Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2016).

Det historiske og det fremtidsrettede er to interessante og potensielt motstridende dimensjoner, og det er dimensjoner som preger byutviklingsdebattene på Brattøra. Videre i kapittelet vil derfor jeg se på Brattøras nyere historie, for å forklare hvorfor bydelen er aktuell både i diskusjoner om kultur- og arkitekturhistorie, og i arbeidet med å fronte Trondheim som Norges teknologihovedstad.

2.3.1 Fra sandør til «indrefilet»

Etter at jernbaneskinnene lå klare på Brattøra på slutten av 1800-tallet, opplevde området en rask utvikling. Det som opprinnelig hadde vært en sandør ved Nidelvas utløp, hadde nå blitt et yrende havneområde. På 1930-tallet var aktiviteten så høy at man så seg nødt til å gjennomføre ytterligere havneutbygging og oppmudring av området, og kommunen etablerte havnearealene Pir I og Pir II (Trondheim kommune, 2018a).

En sterk befolkningsvekst la imidlertid press på området; den siste halvdel av 1900-tallet økte kommunens befolkning med over 50 000 innbyggere (Trondheim kommune, 2018c). Det ble generelt et økende press på havne- og industriarealer rundt om i byen, og i 1997 ble det igangsatt utbygging på både Brattøra og Nedre elvehavn – et tidligere

industriområde på motsatt side av Nidelva (Trondheim kommune, 2016b, se figur 9). Planen var at havn og industri skulle suppleres med boliger, kontorer, handel og servering (Trondheim kommune, 2016a).

Utviklingen gikk imidlertid raskere på Nedre Elvehavn enn den gjorde på Brattøra. Det gamle verftsområdet ble raskt transformert til bruk for byens innbyggere, og allerede i år 2000 åpnet kjøpesenteret Solsiden (Adresseavisen, 2012a). I dag er området fylt med både næringsvirksomhet, serviceinstitusjoner og moderne leiligheter nær elva. Restaurantene og utestedene langs bryggerekka er svært populære blant byens befolkning, og området inneholder også flere populære kulturinstitusjoner (Rosvold, 2019).

På Brattøra har utbyggingen foregått noe mer stegvis. I 2001 åpnet badeanlegget Pirbadet ytterst på piren på Brattøra (Pirbadet, udatert). Anlegget er med sine 15 000 kvadratmeter Norges største innendørs badeanlegg. I 2010 ble Rockheim – Norges nasjonale museum for populærmusikk – ferdigstilt på Brattørkaia (Adresseavisen, 2012b). Museet er med sitt lysende tak lett gjenkjennelig i bybildet.



Figur 6: Til venstre: Pirbadet og pirterminalen (Flickr/Trondheim havn, 2009). Til høyre: Rockheim (Flickr/Rockheim, 2011).

Utviklingen har generelt vært preget av flere særegne bygg, og i 2012 åpnet det som skulle bli et av de mest omtalte: Clarion Hotel & Congress, for mange kjent som «Gulltanna» på grunn av sitt karakteristiske overbygg (Adresseavisen, 2012c). Bygget har vakt stor oppmerksomhet, både av positiv og negativ art. Arkitektene Fredrik Lund og Lars Fasting uttalte for eksempel følgende til Adresseavisen i 2012 «Bygget er brutalt, altfor stort og med en grenseløs arroganse overfor de nærmeste omgivelsene og Trondheims bylandskap. Som hotell signaliserer bygningen det motsatte av gjestfrihet!» (Adresseavisen, 2012d). Året etter ble bygget nominert til den internasjonale arkitekturprisen A+ Architizer Awards (Adresseavisen, 2013).

Det mest omdiskuterte bygget sto imidlertid ferdig høsten 2019: Powerhouse Brattørkaia. Bygget er et «plusshus» – det skal produsere mer strøm enn det kreves å bygge og drifte det – og kan med sine 3000 kvadratmeter med solcellepaneler forsyne både seg selv, nabobyggene og Trondheims elbusser med strøm (Byggeindustrien/bygg.no, 2019). Med sine 40 meter har imidlertid bygget skapt en voldsom debatt, både før, under og etter bygging. I 2017 uttalte Trondheims byantikvar at «Powerhouse er altfor høyt og altfor stort til å stå på en så viktig tomt i byen [...] Det er svært høyt, massivt, mørkt og har en veldig lang fasade» (Adresseavisen, 2017a). Tidligere Trondheimsordfører Marvin Wiseth fulgte opp byantikvarens skepsis, og mente Powerhouse ville bli en «Berlinmur ut mot fjorden» (Adresseavisen, 2017b). Han påpekte at bygget ville bryte med tidligere høyderereguleringer, og mente bygget hadde lite å gjøre på havna.



Figur 7: Powerhouse Brattørkaia (Foto: Håkon Hattrem).

Samtidig har flere vist til byggets teknologiske symboleffekt. Da bystyret i Trondheim ga klarsignal til utbygging uttalte administrerende direktør i Entra, Klaus-Anders Nysteen, at Trondheim ville få «et signalbygg i verdensklasse, som setter teknologihovedstaden på kartet og som byens befolkning kan få et eierskap til» (Næringslivsavisen, udatert). Entra er en av

hovedaktørene på Brattøra, da de eier og forvalter flere av byggene langs Brattørkaia, og de er dermed også en relevant aktør for denne masteroppgaven.

Høydediskusjonen på Brattøra ble ikke mindre da Trondheim kommune vedtok planene for nye Trondheim sentralstasjon tidlig i mars 2019 (Trondheim kommune, 2019a). Det nye stasjonsområdet er på over 37 000 kvadratmeter, med et totalt bruksareal på 90 000 kvadratmeter, og skal bygges i kvartalsstruktur opp til 7 etasjer på det høyeste. Kvartalene skal utgjøre et stasjonssenter, hvor man i tillegg til stasjonen også ønsker å etablere kontorer, butikker og boliger. Underveis i planleggingen var motstanden stor fra flere partier i kommunens bygningsråd. Erling Moe fra Venstre uttrykte en bekymring for at både Munkholmen og store deler av fjorden vil forsvinne for mange av byens innbyggere, mens SVs Ottar Michelsen mente forslaget burde vært avvist da stasjonssenteret ifølge ham framstår som «en kompakt kloss mot fjorden» (Adresseavisen, 2019a; Adresseavisen, 2019b).

Utbyggingen av sentralstasjonen er det første store prosjektet på sørsiden av Brattøra. Foreløpig har det meste av utviklingen skjedd langs den såkalte Brattørkaia, som vender ut mot fjorden. Med det nye stasjonssenteret vil en større del av området bli brukt til byutvikling. I tillegg er det planer om at den nevnte godsterminalen skal flyttes vekk fra området (Adresseavisen, 2017c). Dette vil i så fall innebære at området mellom Brattørkaia og sentralstasjonen vil frigjøres til byutvikling. Også her ønsker politikerne i Trondheim å bruke arealet til boliger, forretninger og kontorer. Nyheten om at regjeringen i 2017 satte av 1,8 milliarder til første trinn i prosjektet ble godt tatt imot av daværende kulturminister Linda Hofstad Helleland, som slo fast følgende i et intervju i Adresseavisen (2017c): «Nå kan Brattøra, byens indrefilet, frigjøres. Brattøra er den fineste tomte i byen». Gleden ble fulgt opp av kommunalråd for Venstre, Jon Gunnes: «At vi nå får frigjort Brattøra til byutvikling, er det viktigste. Endelig kan man for fullt starte arbeidet med å utvikle Brattøra til en spennende bydel» (Adresseavisen, 2017c).

Det er imidlertid ikke problemfritt å bygge tettere og høyere på Brattøra. Som jeg vil komme nærmere inn på senere i oppgaven, så har Trondheim kommune en rekke veiledere og kommunedelplaner som i utgangspunktet begrenser mulighetene for høye bygg her. I *Veileder for plan- og byggesaker i Midtbyen* står det for eksempel at det er spesielt viktig å beholde Trondheims karakter som treby, og at høyder på ny bebyggelse ikke skal medføre at trehusmiljø får svekket betydning i gatebildet (Trondheim kommune, 2017c, s. 7-20). I detaljreguleringen til nye Trondheim sentralstasjon beskrives imidlertid den nye stasjonen med et volum og høyde som «avviker fra eksisterende, historisk bebyggelse i området», der

bryggerekka langs Fjordgata «i større grad enn i dag vil kunne fremstå som underordnet i skala» (Trondheim kommune, 2019a, s. 23).



Figur 8: Store arealer vil åpnes opp når godsterminalen flyttes fra Brattøra. (Foto: Håkon Hattrem)

2.3.2 Naboområdet Nyhavna

Selv om denne masteroppgaven i all hovedsak handler om Brattøra, er det likevel relevant å inkludere et avsnitt om Nyhavna, Brattøras nabobydel i øst. Nyhavna ble på mange måter til som en følge av utbyggingen av Brattøra. Etter at jernbanen ble lagt til Brattøra gikk varetransporten mellom havneområdet og byens omland mye mer effektivt, og kommunen så et behov for å utvide havna. I 1937 vedtok man derfor en havneplan der også områdene øst for Nidelvas innløp ble satt av til havneformål (Trondheim havn, udatert; Rosvold, 2018).

Nå har imidlertid historien tatt en ny vending. Etter flere tiår med havne- og industrivirksomhet anses Nyhavna i dag som et av de viktigste byutviklingsområdene i Trondheim (Trondheim kommune, 2016c, s. 1). Som et ledd i denne utviklingen har Trondheim kommune vedtatt en egen kommunedelplan for området (Trondheim kommune, 2016c). Her skriver kommunen at de ønsker å transformere Nyhavna fra et arealkrevende næringsområde til en tett by. Den vedtatte planen beskriver en bydel med en tett og urban struktur, der både boliger, næring, service, kulturinstitusjoner og rekreasjonsanlegg inngår.

Målet er at en omdanning av Nyhavna vil få positive ringvirkninger både for Trondheim, tilliggende bydelsområder og regionen som helhet (Trondheim kommune, 2016c, s. 1).

Kommunedelplanen er imidlertid mer enn bare en konkretisering av de aktuelle planene. Planen er også et bevis på en helhetlig og langsiktig planlegging, der hensikten er

«... å sikre overordnede, langsiktige strategier og rammer for en omdanning av Nyhavna fra industrihavn til sentrumsformål, samtidig som langsiktige behov for havnevirksomhet i området blir ivaretatt» (Trondheim kommune, 2016c, s.1).

Denne overordnede og langsiktige planlegging er relevant blant annet fordi den representerer noe flere har savnet i byutviklingen på Brattøra. Byantikvar Mette Bye er en av disse. I et intervju med Adresseavisen i 2017 ytret hun at det overhodet ikke er noe samspill mellom byggene på Brattøra, og at mangelen på en overordnet plan har gitt sterke interesser anledning til å sette opp enkeltbygg som ikke forholder seg til hverandre (Adresseavisen, 2017a). Hun viser så til kommunens planer for Nyhavna, og mener at man her starter i riktig ende: «Først en kommunedelplan som skal debatteres ordentlig før den fastsettes. Så må utbyggerne forholde seg til planen» (Adresseavisen, 2017a).



Figur 9: Oversiktsfoto over havneområdet i Trondheim. Nyhavna til venstre for Nidelvas innløp, Brattøra til høyre. Nedre Elvehavn sees like over Nyhavna i bildet (Trondheim kommune, udatert-e)

2.4 Oppsummering

Målet med dette kapittelet har vært å vise at Brattøra har en lang og viktig historie, og at området har spilt en sentral rolle i Trondheims utvikling. Med sin sentrale plassering ved fjorden har området vært en viktig del av byens havnehistorie, i tillegg til at også jernbanen har blitt etablert her.

Samtidig er Brattøra et område som skaper debatt, nettopp på grunn av sin beliggenhet. Der noen viser til Brattøra som et urbant område som kan fremheve teknologihovedstaden Trondheim, jf. Powerhouse, mener andre at storstilt utbygging kan oppleves forstyrrende for kirkebyen Trondheim og den gamle kultur- og arkitekturhistorien. Denne debatten gjør området til et svært relevant og interessant område å studere.

3.0 Kommunal planlegging og plandokumenter med føringer for byfornyelsen på Brattøra

Plan- og bygningsloven slår fast at det i første rekke er kommunen som gjennom planlegging skal forme det fysiske miljø og sikre kvaliteter og muligheter gjennom både bygging og vern (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2014a). Den kommunale forankringen sikrer at planleggingen i størst mulig grad baseres på lokale forutsetninger.

Det er den enkeltes kommunes ansvar å legge forholdene til rette for at den konkrete planleggingen skjer etter *Plan- og bygningsloven*, gjennom kommuneplaner og reguleringsplaner (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2014a). Kommunene må her følge de retningslinjer og mål som er satt av statlige organer og fylkeskommunene. På denne måten sikrer man at viktige nasjonale og regionale hensyn ivaretas i de kommunale planvurderingene. Regjeringen har i tillegg et eget dokument med nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging: *Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2019-2023* (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2019a). Forventningene revideres hvert fjerde år, og skal fremme en bærekraftig utvikling i alle landets kommuner og fylker.

3.1 Kommunale dokumenter

Det viktigste dokumentet for kommunal planlegging er *kommuneplanen*, som alle kommuner skal ha (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2009). Kommuneplanen er en overordnet strategisk plan for all planlegging i kommunen, og skal være kommunens viktigste styringsdokument. Planen bør derfor omfatte og beskrive alle viktige mål og oppgaver i kommunen. Gjennom kommunedelplanen skal kommunen ivareta både kommunale, regionale og nasjonale mål, interesser og oppgaver. Kommunen skal også legge statlige og regionale retningslinjer og pålegg til grunn for planarbeidet. Disse vil kunne gi et større eller mindre handlingsrom for kommunene, avhengig av innhold (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2009).

Kommuneplanen består av en arealdel og en samfunnsdel. Disse kan utarbeides samlet eller hver for seg (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2009b). Kommuneplanens arealdel viser sammenhengen mellom framtidig samfunnsutvikling og arealbruk (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2009c). I arealdelen skal kommunen angi hovedtrekkene i den planlagte arealdisponeringen, i tillegg til å angi rammer og betingelser for hvilke nye tiltak og ny arealbruk som kan igangsettes. Kommunen skal også angi hensyn som må

ivaretas ved disponeringen av arealene i planen. Arealdelens skal inneholde plankart, bestemmelser og en planbeskrivelse hvor kommunen viser hvordan nasjonale mål og retningslinjer er ivaretatt (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2009c). Når kommunestyret vedtar en arealplan vil arealformålene og bestemmelsene være rettslig bindende for nye tiltak eller utvidelse av eksisterende tiltak (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2009d).

Kommuneplanens samfunnsdel skal beskrive langsiktige utfordringer, mål og strategier for kommunesamfunnet som helhet og for kommunen som organisasjon (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2009c). Trondheim kommune (2010, s. 7) har for eksempel fire hovedmål i sin *samfunnsplan*:

«1: I 2020 er Trondheim en internasjonalt anerkjent teknologi- og kunnskapsby».

«2: I 2020 er Trondheim en bærekraftig by, der det er lett å leve miljøvennlig».

«3: I 2020 er Trondheim en inkluderende og mangfoldig by».

«4: I 2020 er Trondheim kommune en aktiv samfunnsutvikler og attraktiv arbeidsgiver».

Samfunnsdelen bør også inneholde en beskrivelse av alternative strategier for utviklingen i kommunen (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2009c). For at samfunnsdelen i kommuneplanen skal ha noen funksjon, må den ifølge Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2009c) beskrive konkrete prioriteringer, og legge til rette for helhetsløsninger og forutsigbare rammevilkår både for kommunen som virksomhet og for kommunens befolkning. Samfunnsdelen angir også grunnlaget for prioriteringer som gjøres i arealdelen, for eksempel knyttet til arealbehov for bolig og næring.

Kommunen kan også utarbeide kommunedelplaner. Dette er mindre planer som kan gjelde bestemte områder, temaer eller virksomhetsområder (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2009a). For arealdelen av kommuneplanen kan man for eksempel utarbeide en kommunedelplan for et konkret område eller tettsted i kommunen. Denne vil kunne utdype og supplere kommuneplanens overordnede arealdel. Trondheim kommune (2018d) har for eksempel *Kommunedelplan for havneområdet*, der et av hovedmålene er å styrke Brattøra som et viktig knutepunkt for kollektivtransport i regionen og byen. Arealplaner kan også utarbeides enda mer detaljert enn kommunedelplaner, i form av en reguleringsplaner eller områdeplaner (Kommunal- og moderniseringsdepartementet,

2009b). For samfunnsdelen av kommuneplanen kan man utarbeide kommunedelplaner for bestemte temaer eller virksomheter, for eksempel slik Trondheim kommune (2013b) har utarbeidet *Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer*. På generelt grunnlag utarbeides kommunedelplaner på bakgrunn av hensiktsmessige behov, og det er kommunestyret som avgjør hvorvidt et tema skal tas opp i en samlet kommuneplan eller gjennom en separat kommunedelplanprosess (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2009a).

Kommunen kan også utarbeide kommunale veiledere som supplement til kommuneplaner og kommunedelplaner. Der kommuneplaner og kommunedelplaner inneholder bestemmelser, som legger rettslig bindende føringer for hva man kan og ikke kan gjøre, er veilederne veiledende dokumenter som utdyper og gir retningslinjer til de mer overordnede planene. Trondheim kommune har for eksempel egne veiledere i forbindelse med utarbeidelse og bruk av arealplaner i kommunen (Trondheim kommune, 2019b). Her finner man blant annet veilederne som er i fokus i denne oppgaven: *Veileder for byform og arkitektur* og *Veileder for plan og byggesaker i Midtbyen*.

Et viktig tema i utarbeidelsen av kommunale planer er *medvirkning*. Medvirkning er som et allment prinsipp forankret i *Plan og bygningslovens* § 1-1, som et av lovens formål (Lovdata, 2008a). Her slås det fast at «planlegging og vedtak skal sikre åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning for alle berørte interesser og myndigheter» (Lovdata, 2008a). I *Plan- og bygningsloven* står det videre at enhver som fremmer et planforslag, *skal* legge til rette for medvirkning (Lovdata, 2008b). Kommunen skal selv påse at dette er oppfylt i planprosesser som utføres av andre offentlige organer enn kommunen, eller av private. Videre skrives det at kommunen har «et særlig ansvar for å sikre aktiv medvirkning fra grupper som krever spesiell tilrettelegging, herunder barn og unge. Grupper og interesser som ikke er i stand til å delta direkte, skal sikres gode muligheter for medvirkning på annen måte» (Lovdata, 2008b). Medvirkning som prinsipp er altså sterkt forankret i loven.

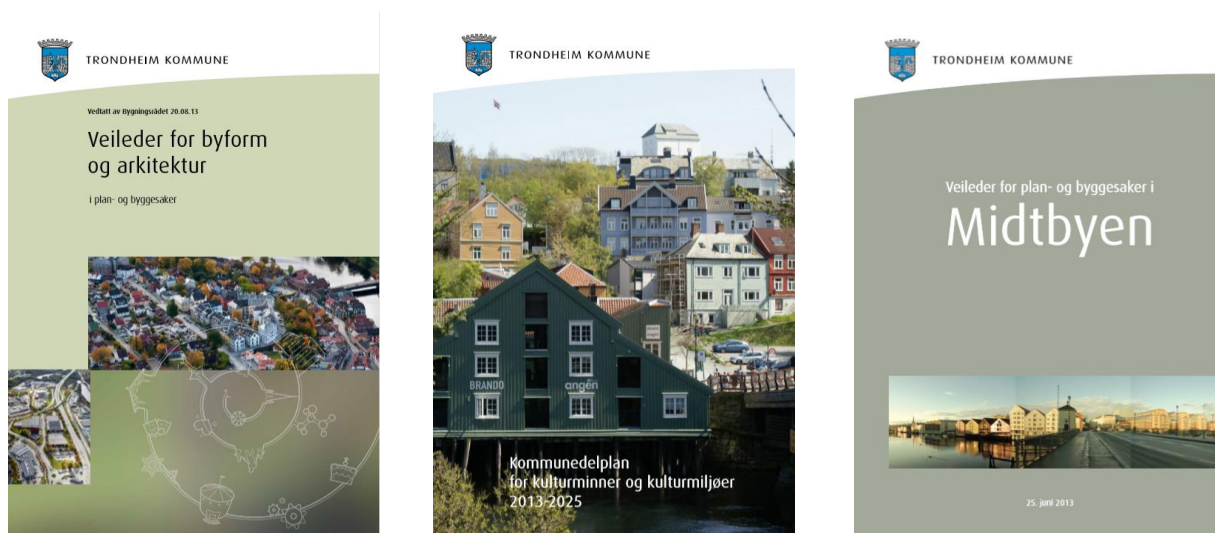
Regjeringen har i tillegg en egen *Veileder for medvirkning* i planlegging, hvor det trekkes fram at

«Regjeringen vil legge økt vekt på lokaldemokratiet. Innbyggernes mulighet for deltakelse og innflytelse står sentralt i dette. Likeverdige, kunnskapsbaserte og aktive planprosesser kan sikre innflytelse, og bidra til en god utvikling av attraktive lokalsamfunn» (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2014b, s.7).

Medvirkning trekkes også fram som et viktig tema hos Trondheim kommune. I *Veileder for byform og arkitektur* skriver kommunen blant annet at «Trondheim skal være en kommune som legger til rette for bred, offentlig deltakelse i utarbeidelse av planer for større områder, i områder med historiske verdier og områder med sentrumsfunksjoner» (Trondheim kommune, 2013a, s. 47). Kommunen har også en egen informasjonsside om medvirkning, kunngjøring og innsyn i plansaker (Se Trondheim kommune, udatert-f).

3.2 Trondheim kommunes viktigste arkitekturpolitiske dokumenter

Jeg vil i dette avsnittet introdusere de tre dokumentene som danner grunnlaget for problemstillingen til denne oppgaven, og som i *Veileder for byform og arkitektur* beskrives som Trondheim kommunes viktigste arkitekturpolitiske dokumenter (Trondheim kommune, 2013a, s. 3). Forsiden til de tre dokumentene kan ses i figuren under.



Figur 10: Trondheim kommunes viktigste arkitekturpolitiske dokumenter (Trondheim kommune (2013a; 2013b; 2013c).

Veileder for byform og arkitektur bygger ifølge kommunen på de tre første målene i kommuneplanens samfunnsdel, som beskrevet på s. 23: Trondheim skal bli en internasjonalt anerkjent teknologi- og kunnskapsby, og en bærekraftig, inkluderende og mangfoldig by (Trondheim kommune, 2013a, s. 3). Veilederen bygger også på statens arkitekturpolitiske dokument: «*Arkitektur Nå!*». *Arkitektur Nå!* ble opprinnelig utgitt av 13 departementer i 2009, ledet av det daværende Kultur- og kirkedepartementet, og kom som et resultat av regjeringens ønske om en ny, helhetlig arkitekturpolitikk (Kulturdepartementet, 2009). Det ble vist til at både bygninger, byer og tettsteder vil møte utfordringer knyttet til klimaendringer, vekst og transformasjon, og at det derfor var behov for ny kunnskap og kompetanse innenfor arkitekturfeltet, et felt som beskrives som både komplekst og sektorovergripende. I dokumentet beskrives tre hovedutfordringer for arkitekturfeltet: Bærekraft- og klimautfordringen, endrings- og transformasjonsutfordringen, samt kunnskaps- og innovasjonsutfordringen. Innenfor disse hovedutfordringene defineres det utfordringer og mål, i tillegg til en rekke tiltak innenfor arkitektur- og planleggingsfeltet.

Trondheim kommune (2013a, s. 3) skriver vider at *Veileder for byform arkitektur* supplerer, og skal rulleres sammen med kommuneplanens arealdel. I arealdelen legger kommunen blant annet opp til fortetting i hele byen, og særlig i områder med sentrumsfunksjoner og langs byens kollektivtraseer (Trondheim kommune, 2013a, s. 6). Fortetting og omforming av arealene i byen beskrives imidlertid som en krevende prosess, med komplekse eiendomsforhold, interessekonflikter, høy arealverdi og tunge investeringer. Arkitektur og byform trekkes fram som viktige elementer for å løse denne prosessen, og veilederen beskrives av kommunen som «en hjelp til god fortetting», da den utdyper bestemmelser og retningslinjer om fortetting fra arealplanen (Trondheim kommune, 2013a, s.6)

Innledningsvis i veilederen beskriver kommunen en arkitekturpolitikk som skal gi retning for de viktigste veivalgene. Arkitekturpolitikken bygger på fem hovedpunkter:

«1: Ta vare på byens særpreg».

«2: Arkitektur skal ha god kvalitet og gjøre byen bedre».

«3: Ta vare på og skape områdekarakter og robust byform».

«4: Byrommenes utforming skal invitere til miljøvennlig transport og uteopphold».

«5: Energibruk og utslipp fra bygg skal reduseres».

(Trondheim kommune, 2013a, s. 7).

Deretter følger en byformveileder som beskriver konkrete målsettinger for hvordan byen skal utvikles, og som utdyper bestemmelser og retningslinjer fra kommunens arealplan. Under følger noen av målsetningene som beskrives:

«Bebyggelsen skal underordnes viktige landskapstrekk og landemerker».

«Trondheim skal være en by der sikten mot fjorden kan oppleves fra byrom og gater».

«Byen skal ha god kontakt med vannet».

«Historiske bygningsmiljø skal bevares».

«Byen skal ha en jevn silhuett».

«Trondheim skal være en by der steds karakter og gode helhetsløsninger vektlegges i fortettingsprosjekter».

(Trondheim kommune, 2013a, s. 17-30).

I veilederen foreslås det også definisjoner på viktige begreper, for eksempel arkitektonisk kvalitet, signalbygg, kontrast, tilpasning og dominans (Trondheim kommune, 2013a, s. 3). Formålet med veilederen er ifølge kommunen å sikre at arkitektur og byform bidrar til å nå kommunens målsettinger, i tillegg til at veilederen kan være en støtte for alle som skal arbeide med planer og prosjektering i byen (Trondheim kommune, 2013a, s. 7). Kommunen ønsker også at dokumentet skal gi forutsigbarhet i kommunens plan- og byggesaksbehandling. Og som nevnt innledningsvis, så beskrives denne veilederen, *Veileder for bebyggelsen i Midtbyen, og kulturminneplanen* som kommunens viktigste arkitekturpolitiske dokumenter (Trondheim kommune, 2013a, s. 3).

Kommunedelplanen for kulturminner og kulturmiljøer 2013-2025 er Trondheim kommunes samlede kulturminneplan (Trondheim kommune, 2013b, forord). Kommunen skriver at de har et viktig ansvar for å forvalte byens historiske verdier på en god måte, og at en forutsetning for å kunne ta dette ansvaret er tilgjengelighet til kunnskap om de kulturminnene og kulturmiljøene byen har, i tillegg til gode faglige vurderinger og råd om hvordan disse kan og bør i varetas.

Ifølge kommunen gjør planen opp status for kulturminnevernet i byen, den beskriver kulturminnene og kulturmiljøene, og den beskriver utfordringer og oppgaver som er aktuelle å gjennomføre. Hovedmålet med planen er å styrke kulturminnevernet i Trondheim, men kommunen håper at planen også kan bidra til større forutsigbarhet i saker der kulturminner og

kulturmiljøer blir berørt (Trondheim kommune, 2013b, s. 7). Planen beskrives først og fremst som et redskap for kommunens politikere og administrasjon i arbeidet med forvaltning av kulturminner, men den skal også være et bidrag til bedre samarbeid mellom private tiltakshavere, organisasjoner og offentlige etater. *Kulturminneplanen* er ment å være en supplerende og utdypende del av kommuneplanens arealdel, og er i samsvar med arealplanenes juridiske bestemmelser. Planen kan ifølge kommunen sees i relasjon både til *Veileder for byform og arkitektur* og *Veileder for plan- og byggesaker i Midtbyen*.

Videre i *kulturminneplanen* fokuseres det på å bevare det historiske bybildet og bygningsmiljøet i Midtbyen, som omfatter både tre- og murhusbebyggelse. Bygningsmiljøet beskrives som rikt og mangfoldig, og i planen beskrives flere oppgaver:

«Sikre at bybilde, bymiljø og bebyggelse blir behandlet med respekt for egenart og aldersverdier».

«Den antikvarisk verdifulle bebyggelsen skal søkes bevart mest mulig uforandret, men kan restaureres i samsvar med dokumentert tidligere utforming der dette ikke går på bekostning av eksisterende aldersverdier».

«Bebyggelsen må vedlikeholdes og i nødvendig grad settes i stand for fortsatt å kunne brukes - til formål som i størst mulig grad er forenlige med bygningenes funksjonelle egnethet».

«Midtbyens historiske miljøkvaliteter må tas bedre vare på for at særpreget skal kunne bevares».

(Trondheim kommune, 2013b, s. 42).

Det vises også til bryggene langs Nidelva, og deres viktighet for byen:

«Bryggene i Trondheim (Kjøpmannsgatens, Fjordgatens, Sandgatens og Bakklandets brygger) er som helhet særdeles betydningsfulle historiske kulturmiljøer, både lokalt og nasjonalt [...] Bryggene enkeltvis, og bryggerekkene som miljøer, utgjør noen av de aller mest spesielle og antikvarisk verdifulle kulturminnene i Trondheim».

(Trondheim kommune, 2013b, s. 43).

Ingen av bryggene er fredet, men de aller fleste har siden 1981 vært regulert til bevaring, med egne bestemmelser for hvordan eksteriør kan behandles (Trondheim kommune, 2013b, s. 43). I planen trekkes det fram at bryggene har et stort potensiale for bruk, og dette er en sentral del av oppgavene knyttet til framtidig utvikling av bryggene.

Kulturminneplanen diskuterer også det som betegnes som et «paradigmeskifte», der kommunen har åpnet opp for at sentrumsfunksjoner også kan legges utenfor Midtbyhalvøya, (Trondheim kommune, 2013b s. 41). Utbyggingen på Nedre Elvehavn og Brattøra (se kapittel 2.3.1) har ifølge kommunen bidratt til «å dempe presset i retning av bygningsmessig fornyelse på bekostning av gammelt miljø i Midtbyen», men presset oppleves fortsatt å være stort (Trondheim kommune, 2013b, s. 41).

Veileder for plan- og byggesaker i Midtbyen er en veileder som er ment å utdype retningslinjer knyttet til Midtbyen, som i arealplanen er vedtatt som hensynssone for kulturmiljøer og kulturlandskap (Trondheim kommune, 2013c, s.3). Veilederen trekker fram verdier som ligger til grunn for hensynsonen, og som det ifølge kommunen vil legges vekt på i plan- og byggesaker. Den skal også utdypede de gjeldende reguleringsplanene «Midtbyplanen» fra 1981 og «Kalvskinnnetplanen» fra 2008.

Midtbyen er en halvøy som ligger der Nidelva møter Trondheimsfjorden, og området er lett gjenkjennelig med en barokk kvartalsstruktur og lave trehus, jf. avsnitt 2.1.1. I kommunens arealplan er området beskrevet som et sentralt og dominerende kulturmiljø i Trondheim (Trondheim kommune, 2013c, s. 5).



Figur 11: Midtbyplanen fra 1981. Viser Midtbyens utstrekning og avgrensning. Røde bygg er offentlige bygg, lilla og blå er kontorer, forretninger, engros eller lager. Det gule er boligområder, og de stiplede områdene er kombinerte bolig- og forretningsområder. (Trondheim kommune 2013c, s. 6).

Veileder for plan- og byggesaker i Midtbyen er ment å gi en kort oppsummering av Midtbyens historie, reguleringsplaner og gjeldende vedtak (Trondheim kommune, 2013c, s. 5). Målet er ifølge kommunen at prosessene rundt plan- og byggesaker i Midtbyen skal bli enklere og mer forutsigbare for søkere og saksbehandlere. Kommunen skriver at veilederen kan ses som en sjekklister over viktige tema i plan- og byggesaker i Midtbyen, og i dokumentet nevnes spesielt fire hovedmål (Trondheim kommune, 2013c, s.7):

«Å bevare og videreutvikle Midtbyens særpreg og helhetsmiljø. Det er spesielt viktig å beholde Trondheims karakter som treby».

«Å utnytte arealene i Midtbyen så godt som mulig, innenfor hensynet til verneverdiene».

«Å legge forholdene til rette for sentrumsfunksjoner, kontor og gode bomiljø».

«Å skape og videreutvikle trygge og attraktive byrom».

I det neste kapittelet vil jeg se nærmere på oppgavens teoretiske grunnlag.

4.0 Teoretisk grunnlag

Jeg vil i dette kapittelet presentere relevant teori for oppgaven. I første del av kapittelet vil jeg se nærmere på stedsidentitet som begrep, og på ulike måter begrepet kan forstås. Videre i kapittelet vil jeg se nærmere på diskurser og aktører innen byutvikling. Til slutt vil jeg se nærmere på hovedtrekk i dagens byutvikling.

4.1 Stedsidentitet

Vestby og Skogheim (2010, s. 36) skriver at stedsidentitet som fenomen har blitt stadig viktigere i byutviklingsprosesser, og at måten en by eller et sted framstår på er viktig både for lokale innbyggere og for utenforstående. Stedsidentiteten påvirker også hvor attraktivt stedet oppleves å være, noe som igjen påvirker hvem innbyggerne selv opplever at de er (Vestby & Skogheim, 2010, s. 36). Når det gjelder hva som inngår i stedsidentitetsbegrepet, så eksisterer det ulike tilnærminger. Kulturhistoriker Amundsen (2004, s. 14) mener man kan identifisere fire aspekt ved stedsidentitet, som på ulike måter kombineres til å bli det aktuelle stedets identitet:

- *Romlige kvaliteter* som skiller stedet fra andre steder. For eksempel lokalisering, infrastruktur og arkitektur.
- *Karakteristikker ved innbyggerne på stedet* som skiller innbyggerne fra innbyggere på andre steder. For eksempel verdier, vaner eller væremåter.
- *Sosiale forhold og sosiale relasjoner* mellom byens innbyggere.
- *Kultur og historie* som fungerer som et samlende element blant stedets innbyggere, og som også skaper et unikt skille mot andre steder.

Vestby og Skogheim (2010, s. 32) mener Amundsen har et godt utgangspunkt, men de argumenterer for at også næringsliv kan være avgjørende for stedsidentitet. De viser til egne empiriske studier, hvor karakteristikker ved næringshistorie og næringsstruktur har vist seg å forme både steder og lokalbefolkning. Dette har igjen vist seg å legge føringer for dagens næringsliv og byutvikling.

Vestby og Skogheim (2010, s. 36) skriver videre at stedsidentitet er et utfordrende begrep da det har flere ulike definisjoner, avhengig både av profesjon- og forskningsbakgrunn, og av den enkelte persons forestilling om hvordan et sted er. Jeg vil i denne oppgaven ta utgangspunkt i ulike *geografiske* perspektiver på sted og stedsidentitet, og samtidig se disse i lys av de mer arkitekturpolitiske forståelsene av stedsidentitet.

Sted er et av kjernebegrepene i geografifaget, og samfunnsgeografene Berg og Dale (2004, s. 39) opplever at begrepet generelt er uproblematisk å forholde seg til. Enten det er snakk om «å møtes et sted», en beskrivelse av et «hjemsted», eller noe så abstrakt som «å finne sted», så er det få komplikasjoner knyttet til det dagligdagse begrepet. Man er gjerne klar over at begrepet er diffust, men som oftest er det nok å skjønne sammenhengen det brukes i (Berg & Dale, 2004, s. 39). Røe (2010, s. 303) mener sted er «et av de små ordene som holder ting sammen uten at vi tenker noe særlig over det», og at begrepet er så anvendelig at det kan brukes både om en kjøkkenskuff og en storby.

Felles for alle anvendelser og definisjoner av sted er imidlertid at de på en eller annen måte gis et romlig innhold (Berg & Dale, 2004, s. 39). Og selv om begrepet kan tolkes ulikt, så mener Berg og Dale (2004, s. 41), at man innen samfunnsgeografien har tre overordnede forståelser av begrepet: Sted som «location», sted som «sense of place» og sted som «locale». De baserer seg her på Agnews tolkning fra 1987 (Berg & Dale, 2004, s. 41).

Sted som «location» er først og fremst brukt innen felt som økonomisk geografi, med lokaliseringsteorier og fysiske aspekter som danner en bakgrunnsramme for samfunnsmessig aktivitet (Berg & Dale, 2004, s. 41). Stedet vurderes ut fra hvilke lokaliseringsfordeler det har, og lokaliseringsfaktorene kan dreie seg om alt fra tilgang på råvarer og arbeidskraft, til infrastruktur og havne- og tomteforhold. Det søkes etter en så objektiv beskrivelse av stedet som mulig, for å kunne forklare og sammenlikne de ytre, fysiske og materielle betingelsene. Et annet viktig poeng er at stedet betraktes og forstås utenfra; man har det Berg og Dale (2004, s. 41) beskriver som en desentrert betraktningssmåte. Hovedvekten legges altså på det kvantitative og det synlige, mens det vies mindre oppmerksomhet til det som foregår på «innsiden».

Med sted som «sense of place» knyttes stedsbegrepet i større grad til følelser og identitet. Det handler om den subjektive, opplevelsesmessige dimensjonen ved sted, og forståelsen bygger på at personer ikke handler ut fra hvordan steder egentlig er, men derimot hvordan de subjektivt sett oppfatter og tolker dem (Berg & Dale, 2004, s. 42). Meninger om, og forhold til steder blir sånn sett skapt og påvirket av hver enkelt. Dette kan knyttes direkte opp mot forståelsen til Relph (1976, s. 45), som også vektlegger forholdet mellom mennesket og stedet. En samfunnsgeografisk forståelse av stedsidentitet vektlegger altså alle en toveis relasjon; stedet gir mennesket identitet, samtidig som mennesket er med på å påvirke stedet.

Til sist vil man med sted som «locale» prøve å forstå begrepet som en slags setting for hverdagens relasjoner og interaksjoner. Stedet blir en møteplass for individer og deres hverdagsaktiviteter, og formes gjennom sosial praksis, eksempelvis gjennom aktiviteter på skolen, på jobb eller hjemme (Berg & Dale, 2004, s. 44). Det er spesielt to begreper som knyttes til sted som «locale»; setting og kontekst. Stedet fungerer som setting for interaksjonene som foregår der, og disse interaksjonene er igjen med på å skape en sosial kontekst. Man får altså et miljø hvor stedets setting er med på legge til rette for at personer kan møtes og være med på å skape en sosial kontekst og utvikle stedet ytterligere (Berg & Dale, 2004, s. 44).

Samfunnsgeografen Doreen Massey er en av de som har bidratt mest til å etablere forståelsen av sted som «locale». For henne har ikke et sted en forhåndsbestemt identitet; stedsidentiteten blir til i møtene og i skjæringspunktene mellom alle de sosiale relasjonene (Røe, 2010, s. 306). Røe (2006, s. 201) beskriver dette som et sosiokulturelt perspektiv, hvor man tar utgangspunkt i at steder er sosiale konstruksjoner, og at stedet eksisterer gjennom at mennesker knytter erfaringer og meninger til det. Disse meningene og erfaringene blir ifølge Røe (2006, s. 201) til representasjoner når de bekreftes og justeres i kommunikasjon med andre mennesker. I dette perspektivet er ikke stedet et sted før noen har tenkt på det, erfart det, og delt sine erfaringer og opplevelser med andre. Røe (2006, s. 201) viser til en multemyr som eksempel, og at en multemyr ikke er en multemyr før noen har oppdaget den og eventuelt fortalt andre om den.

Teoretisering av *stedsidentitet* har vært en sentral debatt i geografifaget helt siden humanistisk geografi fikk innflytelse utover 1970-tallet (Berg & Dale, 2013, s. 24). Den humanistiske tilnærmingen til sted og stedsidentitet har i stor grad vært basert på en essensialistisk forståelse: at identitet er noe som ligger som en iboende egenskap ved steder og mennesker, noe man *har* (Berg & Dale, 2013, s. 25). Edward Relph vært en av de mest innflytelsesrike humanistiske geografene, og er spesielt kjent for sin bok «Place and placelessness» fra 1976 (Relph, 1976). Relph definerer identitet – både hos mennesker og objekter – som noe som viser til en vedvarende «sameness»; en unik helhet som gjør at man kan skille det aktuelle fenomenet fra et annet (Relph, 1976, s. 45). Han mener forestillingen om identitet er fundamental for menneskers hverdagsliv, enten vi identifiserer personer, planter, steder eller land. En slik forståelse av sted støttes av antropologen Thuen (2003). Også han mener identitet er knyttet til noe som er individuelt eller udelelig, enten det er snakk om en person eller et sted (Thuen, 2003, s. 59). Selv om et sted vil endre seg over tid, så har

det en unik plassering i tid rom, og utgjør med det en avgrenset helhet. Dette gjør stedet gjenkjennbart over tid: Stedet er «identisk med seg selv» (Thuen, 2003, s. 59).

Den essensialistiske forståelsen av at sted og stedsidentitet er noe iboende har imidlertid blitt kritisert, og det er i dag stor enighet om at stedsidentitet ikke er noe som er, men noe som kan skapes og endres (Berg & Dale, 2013, s. 24). Med en slik forståelse kan for eksempel stedsidentitet påvirkes av enkeltpersoners opplevelser og meninger, slik Vestby og Skogheim (2010, s. 36) skriver. At stedsidentitet kan avhenge av enkeltpersoners forestillinger om stedet, skaper imidlertid et utfordrende utgangspunkt; da vil det i teorien kunne finnes like mange definisjoner av stedsidentiteten som det finnes mennesker. Relph mener at selv om enkeltpersoner kan tildele en identitet til aktuelt sted, så vil disse meningene uansett kombineres og forme en slags «intersubjektiv» felles identitet (Relph, 1976, s. 45). Én forklaring på dette kan ifølge Relph være at personene på det aktuelle stedet opplever mer eller mindre de samme objektene og aktivitetene hver dag, og at man også har lært å kjenne igjen visse kvaliteter ved stedet gjennom sosiale og kulturelle grupper. Når en slik felles oppfatning – og stedsidentitet – har blitt etablert, vil den ifølge Relph vedvare så lenge den har legitimitet og troverdighet hos innbyggerne (Relph, 1976, s. 60).

Som Amundsen (2004, s. 14), så beskriver også Relph stedsidentitet som et produkt av sammenhengende kategorier. Han viser spesielt til tre overordnede kategorier: Fysiske karakteristikk/utseende, observerbare aktiviteter og funksjoner, samt meninger og symboler (Relph, 1976, s. 61). Dette er en tolkning med likhetstrekk til både Amundsen og Vestby & Skogheim. Ifølge Relph er det ikke noe forutbestemt innhold i disse kategoriene, og det er heller ingen bestemmelser hvor hvordan de kan kombineres; det vil avhenge av hvert enkelt sted. Som en følge av dette vil det ikke være noen begrensning for mangfoldet av stedsidentiteter, da hvert sted vil kunne ha en unik sammensetning innenfor de ulike kategoriene – og dermed også en unik stedsidentitet.

4.1.1 Stedsidentitet som arkitekturpolitikk

I geografifaget kan altså sted og stedsidentitet forstås som noe komplekst, der ulike aspekter og kategorier skaper en større helhet. Felles for sted- og stedsidentitetsforståelsene er fokuset på mennesket, og det gjensidig påvirkende forholdet mellom menneske og sted. I en geografisk orientert stedsanalyse vil derfor menneskene på stedet være en viktig del av analysen – slik Røe beskriver med sin sosiokulturelle stedsanalyse (Røe, 2006, s. 2001). Det er imidlertid ikke gitt at mennesket har en så sentral plassering i stedsanalyser som domineres av andre fagfelt.

Røe (2010, s. 307) skriver at den tradisjonelle og rådende metoden innen by- og stedsplanlegging bygger på idéen om stedets ånd – «genius loci» - fremmet av arkitekt og arkitekturteoretiker Christian Norberg-Schulz. Metoden ble ifølge Røe (2006, s. 200) lansert av Miljøverndepartementet på begynnelsen av 1990-tallet, og fikk etter hvert et stort omfang, både i plan- og arkitekturutdanningene, og i utarbeidelsen av reguleringsplaner ute i kommunene. Målet med denne type stedsanalyse er å sette et søkelys på de estetiske sidene ved norske tettsteder, og analysene er ifølge Røe (2010, s. 307) fremmet med suksess av statlige myndigheter. Metoden bygger på en forståelse av at ethvert sted har sin egen karakter og identitet, som kan avdekkes gjennom grundige studier. Denne typen stedsanalyse begrenser seg imidlertid til å se på stedets historiske utvikling, og man er ute etter å vurdere bygningers verneverdi, å analysere bebyggelsens struktur, og å studere landskapets form (Røe, 2010 s. 307). Dette er en forståelse av sted som kan sees i sammenheng med det Amundsen (2004, s. 14) viser til som romlige kvaliteter.

Norberg-Schulz' idé om «genius loci» har vært viktig også for geografifagets forståelse av stedsidentitet, men da som et supplement til menneskers identifisering med steder (Berg & Dale, 2013, s. 23). Denne dobbeltheten ble påpekt av nevnte Relph, som skilte mellom stedets identitet, «*identity of a place*», og menneskers identifisering med steder, «*identity with a place*». I den sistnevnte kategorien spiller menneskers identitetskonstruksjon en helt sentral rolle, og det fokuseres på det gjensidige forholdet mellom steder og mennesker: «Stedets identitet påvirker innbyggernes identitet og vica versa» (Berg & Dale, 2013, s. 23).

Den arkitektur- og planfaglige stedsanalysen er altså mer tilbakeskuende enn de samfunnsgeografiske tilnærmingene, og sier lite om hvordan mennesker bruker, erfarer og forstår stedet (Røe, 2010, s. 307). Røe (2006, s. 201) skriver at stedsidentiteten her forstås som en slags essens det bør tas hensyn til, men at det i liten grad åpnes opp for å se på stedet som noe mangfoldig, og som noe som er i endring – sosiale og kulturelle forhold berøres i liten grad. I stedet fokuseres det på stedets arkitektur og arkitekturhistorie, og stedsanalysen blir dermed en arkitekturpolitikk, der faglige stemmer blir de mest sentrale.

4.2 Aktører og diskurser byutvikling

Uavhengig av hvor mange nasjonale, regionale og kommunale planer og veiledere man utvikler, så er det til syvende og sist mennesker som utfører handlingene; det er vi som *aktører* som driver byutvikling. Jeg velger her å ta utgangspunkt i tolkningen til Benjaminsen og Svarstad (2010). De tar utgangspunkt i at aktører kan være både individer og større enheter som organisasjoner, bedrifter eller offentlige etater (Benjaminsen & Svarstad, 2010, s. 18).

Med byutvikling, som foregår på et lokalt nivå, er det naturlig å trekke fram kommunen som den mest sentrale aktøren, da det er kommunen som har hovedansvaret for lokal planlegging etter *Plan- og bygningsloven* (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2014a). Samtidig er både fylkeskommunen og regjeringen viktige aktører for lokal byutvikling, da de gjennom å sette retningslinjer, mål og forventninger sørger for at nasjonale og regionale hensyn ivaretas i de kommunale planvurderingene (Kommunal- og moderniseringsdepartementet 2014a; Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2019a).

Det er imidlertid ikke bare offentlige instanser som påvirker byutviklingen. Som Trondheim kommune (2013b, s. 7) kommenterer i *kulturminneplanen*, så er byutvikling ofte et samarbeid mellom både private tiltakshavere, organisasjoner og offentlige etater. I tillegg vil enkeltpersoner gjennom medvirkning kunne være med på å påvirke lokale diskusjoner og avgjørelser.

Alle de ovennevnte aktørene vil kunne påvirke den lokale byutviklingen i større eller mindre grad, med egne meninger og oppfatninger. Når flere personer deler en mening eller en betraktningssmåte om noe kan man definere det som en *diskurs* (Benjaminsen & Svarstad, 2010, s. 65-66). Diskursen kan ifølge Benjaminsen og Svarstad sees på som en linse som det aktuelle temaet betraktes gjennom, og hver diskurs er basert på antakelser, påstander og argumenter. Falleth og Saglie (2012, s. 290) definerer diskurser som «en samling av ideer, begreper og kategorier som gir mening til sosiale og fysiske fenomener». Diskursene produseres og reproduseres gjennom det de viser til som diskursiv praksis; prosesser der ideer og begreper sammen skaper et avgrenset meningssystem. Falleth og Saglie skriver fra et planfaglig ståsted, og knytter meningssystemene til ulike forvaltnings-, kunnskaps- og endringsaktører, hvor meningene deres danner felles diskurser.

Innen fagområder som byutvikling og byplanlegging identifiserer Falleth og Saglie (2012, s. 290) to overordnede diskursive praksiser – som begge eksisterer relativt uavhengige av hverandre. Den ene diskursen kalles en *proessorientert* diskurs. Her er demokratiske idealer sentrale, og diskursen fokuserer på temaer som deltagelse, dialog, samhandling og effektivitet. Diskursen er ofte koblet opp mot samfunnsplanlegging, men er også viktig innen fysisk planlegging. Falleth og Saglie skriver at diskursen ofte er koplet på en mer overordnet diskurs om bærekraftig utvikling.

Den andre diskursen er en mer *resultatorientert* diskurs (Falleth & Saglie, 2012, s. 290). Her er temaer som tidseffektivitet, forhandlinger og plangjennomføring mer sentrale;

byplanlegging forstås i større grad i betydning av utbygging og gjennomføring. Også her knyttes arbeidet til miljø, men man er i større grad knyttet til konkrete byggeprosjekter og prosjektplanlegging, med plan- og byggesaksaktører tett integrert.

De to diskursene knytter seg altså opp mot store forsknings- og fagområder, akkurat som byutvikling og planlegging generelt. Der den prosessorienterte diskursen i hovedsak knytter seg til demokrati og planlegging, kan den resultatorienterte diskursen sies å knytte seg mest til plan og byggesak (Falleth & Saglie, 2012, s. 290). Dette gjenspeiles ifølge Falleth og Saglie i det delte forvaltningsansvaret for *Plan- og bygningsloven*, jf. kapittel 3.

Falleth og Saglie (2012, s. 290) skriver videre at den diskursive todelingen forsterkes av at arbeidsoppgaver i byutviklingen i dag er delt mellom kommune og utbyggere. De viser til at det fra 1980- tallet har blitt en stadig større arbeidsdeling mellom kommunale planmyndigheter og utbyggere, både når det gjelder planlegging og plangjennomføring. I dag står for eksempel private og offentlige utbyggere for 80% av reguleringsplanforslagene som norske kommuner vedtar (Falleth & Saglie, s. 290).

Aktører som bidrar til ledende diskurser besitter det Benjaminsen og Svarstad kaller *diskursiv makt* (Benjaminsen & Svarstad, 2010, s. 66). Diskursene som skapes av disse aktørene setter særlige viktige rammer for fortolkninger av bestemte saker, og er gjerne med på å prege politiske beslutninger og måten disse håndteres på. Innen byutvikling kan kommunen – som har hovedansvaret for lokal planlegging, jf. kapittel 3 – sies å besitte en slik diskursiv makt. Det samme gjelder private og offentlige utbyggere, samt nasjonale og regionale aktører som legger føringer for den kommunale byutviklingen.

Diskursbegrepet diskuteres også av Skogheim og Røe (2003). I artikkelen «Makt og meningsdannelse» skriver de at ulike diskurser om byutvikling kan skape ulike virkelighetsoppfatninger, og dermed også ulike premisser for hvordan virkeligheten forstås (Skogheim & Røe, 2003, s. 36). Det er dette mangfoldet som danner grunnlaget for byutviklingsdebattene. Ifølge Skogheim og Røe (2003, s. 36) er byutvikling et felt som ofte preges av meningsbrytninger – det de viser til som «diskursive stridigheter». Meningsmangfoldet blir stort blant annet fordi ingen formelt sett har «eierskap» til byutviklingen. I tillegg handler byutviklingsdebatter ofte om spørsmål som berører folks hverdag – omgivelser og en by man ofte har et personlig forhold til – og dette fører ifølge Skogheim og Røe til at engasjementet og meningsmangfoldet blir ekstra stort.

Skogheim og Røe (2003, s. 37) mener videre at det er utfordrende å snakke om *diskursiv autoritet* i byutvikling sammenliknet med andre fagfelt, og problematiserer dermed det Benjaminsen og Svarstad (2010, s. 66) skriver om diskursiv makt. Diskusjoner om byutvikling og arkitektur er ifølge Skogheim og Røe (2003, s. 37) oftere et spørsmål om smak og behag, og det finns sånn sett få objektive sannheter og svar i byutviklingsspørsmål. Som en følge av dette preges byutviklingsfeltet av flere og konkurrerende diskurser snarere enn én dominerende diskurs. De viser blant annet til debatten om høyhus i Oslo, som har engasjert aktører fra både fagmiljøer, politiske miljøer og sivilsamfunnet. En liknende diskusjon har preget debatten også i Trondheim, for eksempel når det gjelder det tidligere nevnte Powerhouse (Jf. Adresseavisen, 2017, 2017b, 2019a, 2019b, se kapittel 2.3.1). En konsekvens av dette kan være at Trondheim kommunes veiledere – som representerer faglige vurderinger av Trondheims stedsidentitet, og det som kan kalles en diskursiv makt – ikke nødvendigvis har den innflytelsen på byutviklingen som de er tiltenkt.

4.3 Hovedtrekk i dagens byutvikling

Jeg vil i dette siste teoriavsnittet se nærmere på noen av hovedtrekkene i dagens byutvikling. Som nevnt tidligere i kapittelet, så er nasjonale føringer og forventninger viktige for den lokale byutviklingen. Det er derfor relevant å se på hva regjeringen og dens departementer trekker fram som relevante temaer og utfordringer. Jeg har imidlertid valgt å begrense gjennomgangen til byutviklingstrekk jeg anser å være relevante for dagens debatter om Brattøra.

4.3.1 Bærekraftig byutvikling

Regjeringen legger som nevnt fram sine forventninger til kommunal og regional planlegging hvert fjerde år. Hovedhensikten med disse forventningene er å fremme en *bærekraftig* planlegging i hele landet (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2019a, s.3). Begrepet «bærekraftig utvikling» ble først brukt i rapporten «Vår felles framtid» fra 1987, utgitt av Verdenskommisjonen for miljø og utvikling, også kjent som Brundtland-kommisjonen (FN-sambandet, 2019). Bærekraftig utvikling defineres her som en utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine. Klima- og miljødepartementet (2013) bygger direkte på denne definisjonen når de skriver at bærekraftig *byutvikling* handler om å dekke de behov og ønsker dagens innbyggere har uten å forringe mulighetene for kommende generasjoner til å få dekket sine.

Regjeringen skriver at planlegging skal være et verktøy for en bærekraftig utvikling, og at FNs bærekraftsmål bør brukes som grunnlag for denne planleggingen (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2019, s. 5). Av FNs bærekraftsmål er spesielt nummer 11 relevant for denne oppgaven, da det sier at FN skal jobbe for å oppnå bærekraftige byer og samfunn (FN-sambandet, udatert). Dette følges opp av kommunal- og moderniseringsdepartementet, som skriver at dagens utvikling skal møtes med en bærekraftig byutvikling, der det å samordne areal-, bolig- og transportpolitikken beskrives som et viktig plangrep (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2018).

Næss (2017, s. 147) skriver – som Falleth og Saglie (2012, s. 190) – at bærekraft representerer en internasjonal diskurs. Det å bryte den tradisjonelle koblingen mellom økonomisk vekst og negative miljøvirkninger trekkes ifølge Næss fram som en nøkkelstrategi i denne diskursen. Det såkalte frakoblingsperspektivet bygger altså på grunntanken om at fortsatt vekst er ønskelig, men at måten veksten foregår på må endres slik at man sikrer en miljømessig bærekraft.

4.3.2 Fortetting

Et av de aller mest sentrale begrepene i diskusjonen om bærekraftig byutvikling er *fortetting*. Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2019b) skriver blant annet at fortetting er en forutsetning for miljøvennlig by- og tettstedsutvikling, og at en høyere arealutnyttelse vil redusere transportbehov og dermed også utslipp av skadelige klimagasser. Trondheim kommune har fulgt opp dette, og oppfordrer i sin arealplan til fortetting i hele byen, særlig i områder med sentrumsfunksjoner og langs byens kollektivtraseer (Trondheim kommune, 2013a, s. 6).

Ifølge Hanssen, Hofstad, Saglie, Næss og Røe (2015, s. 21) varierer norske byer i tetthet, men tettheten er generelt høyest i de største byene. Oslo har tradisjonelt vært den byen som har vært mest konsekvent i sin fortettingspolitikk, men ifølge Hanssen et al. ligger også Trondheim godt an blant de norske storbyene.

Fortetting handler i sin mest grunnleggende form om å inkludere mer på et allerede gitt areal. Tette og kompakte bygningstyper trenger mindre energi enn for eksempel eneboliger, og en tettere by vil også redusere energibruk til transport (Næss, 2017, s. 153). I tillegg vil fortetting medføre at en mindre andel av byens omkringliggende grønnstruktur må gi plass til bebyggelse og vei. Fortetting gir altså et miljømessig fortrinn sammenliknet med mer spredte bystrukturer (Næss, 2017, s. 153).

Fortetting er imidlertid ingen uproblematisk strategi. Allerede i 1998 laget Kommunal og moderniseringsdepartementet en veileder for fortetting, *Fortetting med kvalitet*, der de skriver at fortetting kan redusere noen miljøproblemer, men samtidig skape andre (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 1998, s.6). De beskriver spesielt fire farer ved fortetting:

«1: Fortetting kan føre til at grønne lunger bygges ned».

«2: Fortetting kan gi uheldige trafikkbelastninger».

«3: Fortetting kan gi reduserte bokvaliteter».

«4: Fortetting kan forstyrre eller ødelegge tettstedets særpreg, kulturhistoriske elementer og landskapstrekk».

Under punkt 4 trekkes det fram at

«Fortetting kan forstyrre eller ødelegge tettstedets særpreg, kulturhistoriske elementer og landskapstrekk [...] Silhuetter og utsiktspunkter kan bli bygget ned. Manglende tilpasning mellom nytt og gammelt kan ødelegge strøkskarakter og arkitektur».

(Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 1998, s. 6).

Også Trondheim kommune problematiserer begrepet. De skriver at fortetting og omforming av arealene i byen er en krevende prosess, med komplekse eiendomsforhold, interessekonflikter, høy arealverdi og tunge investeringer (Trondheim kommune, 2013a, s. 6).

4.3.3 Byutvikling og fortetting ved vannkanten

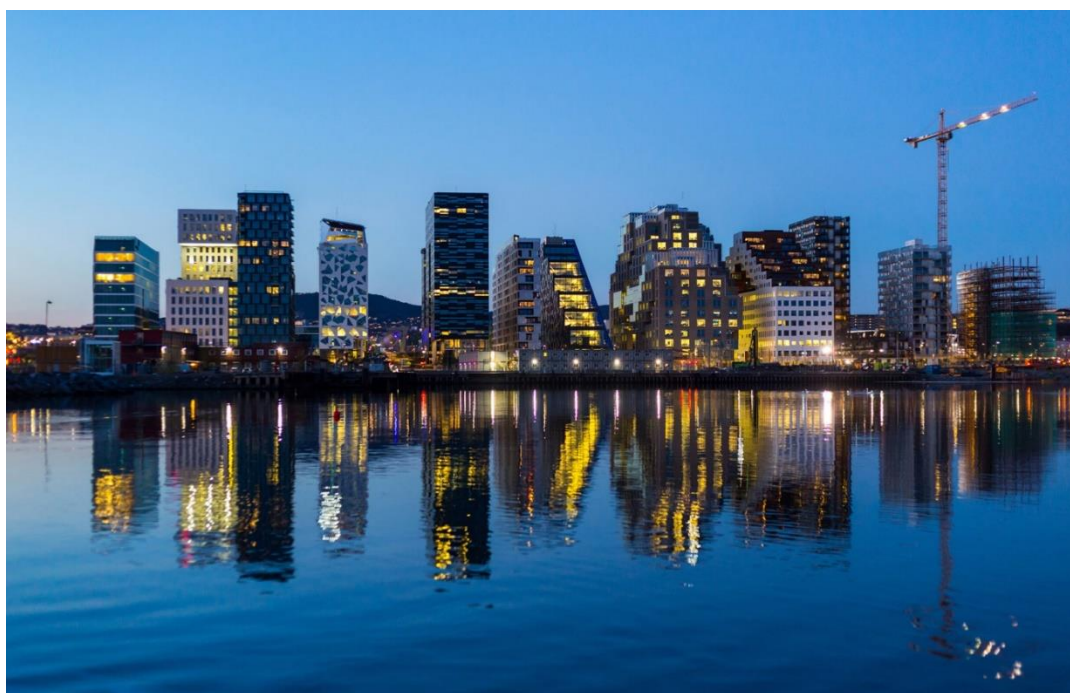
Et viktig spørsmål ved fortetting er *hvor* fortettingen skal finne sted. Tradisjonelt sett har fortetting blitt knyttet til sentrumsutvikling og sentrale bystrøk (Hanssen et al. 2015, s. 17). I løpet av de siste årene har imidlertid flere storbyer lagt vekt på knutepunktutvikling rundt transportknutepunkt – som for eksempel Trondheim sentralstasjon på Brattøra – og fortetting har blitt et økende tema også her (Hanssen et al. 2015, s. 17; Adresseavisen 2019a, 2019b).

I tillegg til at Brattøra er et aktuelt fortettingsområde i form av å være et transportknutepunkt, så er det også attraktivt med sin beliggenhet ved fjorden. Marshall (2001, s. 3) skriver at vannkanten – «the urban waterfront» – har blitt et mer og mer populært område for utbyggere og planleggere i post-industrielle byer. Når tidligere havne- og industriområder frigis til utbygging, er de ifølge Marshall en etterlengtet mulighet til å vise

hva byen *er* og skal være. Områdenes beliggenhet ved vannet gir dem ifølge Marshall (2001, s. 4) en ekstra dimensjon:

«The visibility of these sites means that the waterfronts become the stage upon which the most important pieces are set. In doing so, the waterfront is an expression of what we are as a culture».

Post-industrielle byer preges ifølge Marshall av et stadig bredere aktørmangfold, og bymiljøer hvor ustabilitet er den eneste konstanten (Marshall, 2001, s. 3). Stadig flere nye og særegne elementer skaper et forvirrende bybilde, og Marshall mener derfor at utbygging ved vannkanten kan være med å vise hva man ønsker at byen skal være og representere. En liknende utvikling beskrives av Andersen og Røe (2017, s. 304), som skriver om hvordan Oslo kommune har transformert sine områder ved vannkanten. Prosjektet kalles «Fjordbyen» og målet er å frigjøre arealer ut mot sjøen og benytte disse til fremtidsrettet byutvikling med bolig, rekreasjon og næring (Oslo kommune, udatert).



Figur 12: Barcode i Oslo (Visit Oslofjorden, udatert)

Den nye utbyggingen består blant annet av det såkalte «Barcode» -prosjektet: En bygningsrekke med særegen arkitektur og design, som ifølge Andersen og Røe (2017, s. 305) er en del av kommunens ønske om å tiltrekke seg internasjonale selskaper og kreative miljøer. Prosjektet er imidlertid omdiskutert, hovedsakelig på bakgrunn av dets skala og byggehøyde (Andersen & Røe, 2017, s. 307; se figur 12).

Marshall mener områder ved vannet er spesielt verdifulle fordi de henvender seg både til fortiden og framtiden (Marshall, 2001, s. 5). De kan knyttes til fortiden i form av havne- og industrihistorie som har vært viktig for byens utvikling. Industrihistorien representerer også en tid med vekst og utvidelse; en tid med sosiale og økonomiske strukturer som ikke eksisterer i dagens moderne bybilde. Samtidig knytter områdene ved vannet seg til framtiden, da de representerer en mulighet til å koble byen til vannet; en mulighet som tidligere har vært hindret av industri- og havnevirksomhet. Marshalls beskrivelse er i tråd med Trondheim kommunes arkitekturpolitikk, der kommunen har et mål om å forbedre byens kontakt med vannet (Trondheim kommune 2013a, s. 6).

4.4 Oppsummering

Jeg har i dette kapitlet presentert teori og begreper som jeg anser som relevante for oppgaven. Kort oppsummert viser kapitlet at planlegging og byutvikling er komplekse felt, med en rekke aktører, interesser og perspektiver. Kommunale planleggere – som skal bestemme hvordan byen skal se ut – møter forventninger fra blant andre offentlige instanser, private utbyggere, og byens innbyggere, som skal leve og bo i byen. Samtidig er Brattøra en sentrumsnær bydel ved fjorden, og som vist i avsnittene over, så medfører dette noen ekstra dimensjoner når det gjelder byutviklingen her. Målet med kapitlet har vært å sette problemstillingen inn i en teoretisk kontekst, som sammen igjen vil danne grunnlaget for analysen og resultatene i oppgaven. I det neste kapitlet vil jeg presentere oppgavens metodiske tilnærming.

5.0 Metode

Hovedmålet med denne oppgaven er altså å undersøke hvorvidt utviklingen på Brattøra er i tråd med Trondheim kommunes viktigste arkitekturpolitiske dokumenter. For å kunne belyse dette spørsmålet best mulig har det vært viktig å sette seg inn både i aktuelle og relevante dokumenter, og ulike aktørers meninger og oppfatninger rundt dette spørsmålet. Jeg har av den grunn valgt en kvalitativ tilnærming til oppgaven, med dokumentstudier og kvalitative intervjuer som metoder.

I dette kapittelet vil jeg ta for meg valg av forskningsdesign, de ulike metodene, datainnsamling, analyseteknikker og min rolle som forsker.

5.1 Forskningsdesign, metodevalg og datagrunnlag

Jeg vil i dette avsnittet forklare hvilke vurderinger jeg har gjort rundt forskningsdesignet og den tidlige fasen av forskningsprosessen. Et forskningsdesign er ikke nødvendigvis synonymt med hvordan metodearbeidet ender opp til slutt, men jeg anser det likevel som relevant å trekke fram vurderinger som ble gjort tidlig i prosessen.

Thagaard (2013, s. 54-55) skriver at det i forskningsdesignet er fire spørsmål som må klargjøres: «Hva undersøkelsen skal fokusere på, hvem som er aktuelle deltakere, hvor undersøkelsen skal utføres, og hvordan den skal utføres». I starten av prosjektet hadde jeg ikke noen bevisst systematikk rundt det å lage et forskningsdesign, men etter hvert som ulike tanker og forskningsønsker ble notert ned, så dannet det i større og større grad et forskningsdesign slik Thagaard beskriver. Samtidig var jeg bevisst på at dette var en prosess som ikke kunne begynne for tidlig, og jeg var nok i gang med tenkingen lenge før noe som helst ble skrevet. Da jeg etter hvert fikk ned disse tankene og vurderingene på papir ble det enklere å knytte dem til konkrete ideer, og dermed skape et mye bedre utgangspunkt for det videre masterarbeidet. Gatrell, Bierly og Jensen (2012, s.1) skriver:

«Research design is the critical process that transforms an idea, interest, or question from “just a thought” into a meaningful and purposeful investigation of social or physical processes. The central emphasis of research design is the process itself. For this reason, research design does not refer to the end product, the results, a new grand theory, or a specific methodology. Rather, research design is an iterative process that is an on-going negotiation between the researcher, peers, and the standards of good science»

Jeg opplever at Gatrell, Bierly og Jensen (2012, s. 1) treffer meget godt i deres beskrivelse. Arbeidet med forskningsdesignet – og masteroppgaven som helhet for den saks skyld – har i stor grad vært en dynamisk prosess. Selv om prosjektet har hatt en jevn progresjon, så har det alltid vært viktig og givende å vende tilbake til det opprinnelige utkastet av tanker og ideer, og vurdere dette opp mot det aktuelle arbeidet underveis.

Når det gjelder Thagaards (2013, s. 54-55) fire spørsmål, så var det nok *hva* og *hvor* som ble vurdert først. Byutvikling som tema har jeg hatt interesse for over lang tid, og med tilhørighet i Trondheim har de lokale debattene vært spesielt interessante. I det lokale nyhetsbildet har det lenge vært et fokus på fortetting og byggehøyder i byen, og i de siste årene har spesielt Brattøra vært et mye diskutert område. I bacheloroppgaven så jeg på Powerhouse på Brattørkaia, og satte igjen med en økt nysgjerrighet for både området og forskningsmetodene som ble brukt (Hattrem, 2017). Da jeg så kom over de arkitekturpolitiske dokumentene til Trondheim kommune, så opplevdes det interessant å koble disse opp mot på byutviklingen på Brattøra.

Dette masterprosjektet har vært et case-studie, slik Baxter beskriver det i Hay (2016, s. 130):

«Case study research involves the study of a single instance or small number of instances of a phenomenon in order to explore in-depth nuances of the phenomenon and the contextual influences on and explanations of that phenomenon».

Fenomenet som Baxter beskriver kan i dette tilfellet sies å være byutvikling, og det å avgrense prosjektet til Trondheim og Brattøra har satt det hele i en spesifikk kontekst, med innsyn, erfaringer og opplevelser fra en svært aktuell byutvikling.

Da jeg hadde bestemt meg for hva jeg ønsket å studere, var det også enklere å bestemme *hvordan* jeg ønsket å gjennomføre prosjektet. Innenfor samfunnsvitenskapelig forskning er kvalitativ og kvantitativ forskning de vesentlige tenkemåtene (Tjora, 2012, s. 18). Det har ofte vært uenigheter blant forskere i de to «leirene», men i uenighetene ligger det som regel en erkjennelse av at begge tilnærmingene er nødvendige for å få en bred og sammensatt forskning, og at ulike forskningsspørsmål og problemstillinger vil kreve ulike metodiske tilnærminger (Tjora, 2012, s. 18).

Som Silverman (2005, s. 5) skriver, så er ikke metodevalg noe som bør være forutbestemt, selv om det kan virke fristende å bestemme mest mulig, tidligst mulig. Metode

bør heller velges ut fra hva man skal studere, og hva som er hensiktsmessige for det aktuelle prosjektet. I mitt tilfelle var *dokumentstudier* en naturlig start på prosjektet. Jeg hadde allerede lest flere avisartikler om Brattøra, og hadde sånn sett gjort noen tidlige dokumentstudier allerede der. Samtidig var jeg meget interessert i hva som var skrevet fra kommunens side, og jeg undersøkte derfor ulike veiledere og plandokumenter.

Dokumentstudier kan defineres som en ikke-påtrengende metode, der forskeren utvikler empirisk data uten at ikke-forskende deltakere er involvert (Tjora, 2012, s. 162). Tjora skriver at det i dokumentstudier ofte studeres dokumenter som er produsert for andre formål enn forskning. Dette har vært tilfellet også for dette prosjektet, hvor jeg har studert kommunale og nasjonale veiledere, avisartikler etc. Thagaard (2013, s. 13) skriver at analyser av foreliggende tekster ofte brukes som supplement til intervjuer. I dette prosjektet har dokumentene hatt en såpass sentral rolle, jf. problemstillingen, at det kan argumenteres for at de er noe mer enn et supplement. Det var blant annet gjennom dokumentanalyse at jeg fant kommunens formulering om hva som er de tre viktigste arkitekturpolitiske dokumentene. Disse dokumentene la igjen grunnlaget for intervjuguiden jeg senere utarbeidet. Dokumentanalysene har følgelig vært en svært viktig del av prosjektet.

Det var under de første dokumentstudiene at jeg bestemte meg for å også gjennomføre *kvalitative intervjuer*. Bakgrunnen for valget var at jeg ønsket et bredere meningsgrunnlag og flere perspektiver på problemstillingen jeg hadde utarbeidet, og det å bruke intervju som metode gir et godt grunnlag for å få forskjellige syn og erfaringer om et tema (Dunn 2016, s. 131). Intervjuene kunne i tillegg gi meg informasjon om de kommunale dokumentenes gjennomslag og opplevde verdi.

Thagaard (2013, s.11) skriver at kvalitative metoder generelt gir et grunnlag for en dypere fordypning i sosiale fenomener. Kvantitative metoder er i større grad aktuelle når man vektlegger utbredelse og antall (Thagaard, 2013, s. 17). Jeg ønsket å se nærmere på enkeltaktørers erfaringer og opplevelser av utviklingen på Brattøra, og vurderte derfor kvalitativ metode – og kvalitative intervjuer – som mer relevante enn for eksempel å gjennomføre en kvantitativ spørreundersøkelse, som vanskelig kunne gått i dybden på temaene jeg ønsket å se på.

Jeg mener generelt at fortetting og byutviklingsdiskusjoner er gode eksempler på det Thagaard viser til som sosiale fenomener, da følgene av de valgene som tas vil påvirke svært

mange mennesker. I *Veileder for byform og arkitektur* skriver for eksempel Trondheim kommune:

«I arbeid med byform og arkitektur tas valg som gir mennesker muligheter til helse, velvære, en praktisk hverdag, tilknytning, sosial interaksjon, opplevelser og trygghet». (Trondheim kommune, 2013, s. 6).

Jeg opplevde det derfor som både viktig og naturlig å inkludere flere aktører, perspektiver og erfaringer i prosjektet. Dette ville gi en mulighet til en dypere forståelse av et viktig og aktuelt tema, der både mennesker og miljø står i første rekke. Tracy (2013, s. 2) argumenterer for at kvalitative metoder ikke bare gir et innsyn i dagens situasjon; det vil også kunne gi en bredere forståelse av en komplisert og vedvarende prosess, noe jeg opplever at byutvikling definitivt er.

Kvalitative metoder åpner i tillegg opp for et fleksibelt forskningsopplegg, hvor man som forsker i stor grad kan arbeide parallelt med ulike deler av prosessen, og man får et gjensidig påvirkningsforhold i utformingen av oppgavens ulike deler (Thagaard, 2013, s. 31). Dette er noe jeg har opplevd gjennom arbeidet med oppgaven, da jeg flere ganger har gått tilbake til oppgavens opprinnelige utkast for å sammenlikne og tilpasse. Det er imidlertid ikke problemfritt å jobbe med kvalitative metoder, og som Tjora (2012, s. 13) skriver, så har kvalitativ forskning en nærhet som er både spennende og intens, men som også kan gi noen spesielle utfordringer. Dette vil jeg komme nærmere inn på i slutten av kapittelet.

Når det gjelder *hvem* som har vært aktuelle deltakere til prosjektet, så har utgangspunktet vært å gjøre et utvalg på grunnlag av temaet for oppgaven. Det bakenforliggende målet har vært at intervjuene skal være relevante og givende, både for meg og informantene. Jeg har altså basert meg på det Thagaard (2013, s. 60) beskriver som et *strategisk utvalg*, der personene er valgt på bakgrunn av aktuelle egenskaper eller kvalifikasjoner i forhold til problemstillingen. Rekruttering skjedde gjennom e-post og telefon, hvor jeg tok direkte kontakt med de aktuelle deltakerne og la fram informasjon om prosjektet og en forespørsel om de kunne tenke seg å stille til intervju (Se vedlegg 3). Jeg fikk altså *informert samtykke*, som er det første grunnprinsippet for en etisk forskning (Thagaard, 2013, s. 26). Som Dowling (2016, s. 32) skriver, så handler det ikke bare om at den aktuelle deltakeren skal si «Ja, du kan intervju meg». Det skal være et *informert samtykke*, og forskeren må derfor informere både om hva forskningen og intervjuet handler om, hvilke temaer og problemstillinger man ser for seg å utforske, og hva man forventer av

intervjupersonen, for eksempel med tanke på tidsbruk til intervjuet. Informanten skal også ha mulighet til å trekke seg når som helst hvis han eller hun skulle ønske det (Dowling, 2016, s. 32).

Et viktig spørsmål var videre hvor mange jeg skulle intervju. Stratford og Bradshaw (2016, s. 125) påpeker:

«...there are few if any rules in qualitative inquiry related to the sample size, and it depends on what is needed in the way of knowledge, on the purpose of the research, on its significance and for whom, and on logistics and resources. The richness of information, and its validity and meaning, is more dependent on the abilities of the researcher than on size of sample».

Sitatet understreker viktigheten av å gjøre gode og relevante forberedelser, før man velger ut og kontakter aktuelle informanter. Med det temaet jeg har valgt å jobbe med, er det et poeng at informantene har ulike bakgrunner og ulike historier å fortelle. Jeg ønsket følgelig å ha en viss fleksibilitet i intervjuene som skulle gjennomføres, og la til rette for en delvis strukturert intervjuguide (Se vedlegg 4). På denne måten kunne jeg få svar på de forhåndsbestemte spørsmålene og problemstillingene jeg hadde, samtidig som det var fleksibilitet nok til å la informantene fortelle sine erfaringer og meninger. Dette er også den mest brukte metoden i kvalitative intervjuer (Thagaard 2013, s. 98). Jeg valgte å utarbeide én felles intervjuguide, da dette ga meg muligheten til å sammenlikne ulike svar.

Oppgavens datagrunnlag består altså av kommunens viktigste arkitekturpolitiske dokumenter – hoveddokumentene i oppgaven – samt intervjuer med seks informanter. Underveis har jeg også benyttet meg av en rekke andre offentlige dokumenter, som har supplert hoveddokumentene og intervjuene (Se tabell 1). I teksten er offentlige dokumenter markert i kursiv. Fagartikler og avisartikler er ikke inkludert i tabellen.

Tabell 1: Oversikt over oppgavens datagrunnlag.

Hoveddokumenter	Utgiver	Utgivelsesår
Veileder for byform og arkitektur	Trondheim kommune	2013
Veileder for plan- og byggesaker i Midtbyen	Trondheim kommune	2013
Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer (Kulturminneplanen)	Trondheim kommune	2013

Andre offentlige dokumenter	Utgiver	Utgivelsesår
Høyhus i Trondheim (Høyhusveilederen)	Trondheim kommune	2007
Kommuneplanens samfunnsdel 2009-2020	Trondheim kommune	2009
Helhetsplan for uterom Brattørkaia og Trondheim Sentralstasjon	Trondheim kommune, Trondheimsfjordens Interkommunale Havn, Star Property AS, Brattørkaia AS, Rom Eiendom AS og Jernbaneverket	2011
Kommunedelplan for Nyhavna	Trondheim kommune	2016
Byromsstrategi for Trondheim sentrum.	Trondheim kommune	2016
Kommunedelplan for Havneområdet	Trondheim kommune	2018
Detaljregulering av Trondheim Sentralstasjon	Trondheim kommune	2019
Fortetting med kvalitet, veileder T-1267.	Kommunal- og moderniseringsdepartementet	1998

Plan- og bygningsloven	Kommunal- og moderniseringsdepartementet	2008
Medvirkning i planlegging	Kommunal- og moderniseringsdepartementet	2014
Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2019-2023	Kommunal- og moderniseringsdepartementet	2019
Arkitektur Nå!	Kulturdepartementet	2009

Informant	Stilling	Arbeidssted
Kari Elisabeth Paulsen	Byplanlegger	Byplankontoret, Trondheim kommune
Børge Beisvåg	Næringspolitisk leder	Næringsforeningen i Trondheimsregionen
Stine Hostad	Leder	Entra Trondheim
Mette Bye	Byantikvar	Byplankontoret, Miljøenheten, Trondheim kommune
Elisabeth Kahrs	Arkitekt/Antikvar	Byplankontoret, Miljøenheten, Trondheim kommune
Nadja Sahbegovic	Planlegger og prosjektleder Byliv Nyhavna	Kommunedirektørens fagstab, Trondheim kommune

5.2 Datainnsamling

Jeg opplevde det lenge som utfordrende å vurdere både hvor mye og hvilken type data jeg trengte. Grunntanken var imidlertid at jeg heller skulle sitte igjen med for mye, enn å føle at jeg hadde gjort et for dårlig arbeid. Som Gatrell et al. (2012, s. 35) understreker, så er data essensielle og nødvendige byggeklosser i et hvert forskningsprosjekt, og det er derfor viktig å gjøre grundige vurderinger og forberedelser.

Når det gjelder dokumentstudier som metode, så baserer disse seg på data som er tilgjengelig allerede. I denne oppgaven har det for eksempel vært kommunedelplaner, veiledere, avisartikler, kronikker etc. Når det er sagt, så er ikke jobben gjort bare man henter inn dokumentene. Jeg har fortsatt måttet analysere, tolke og sette dokumentene i kontekst i henhold til temaet jeg har jobbet med. De kvalitative intervjuene representerer en noe mer utfordrende situasjon. Her startet jeg i større grad med blanke ark, da «dataene» jeg har vært på utkikk etter har ligget hos informantene. Det var derfor viktig at jeg som forsker stilte godt forberedt, med en intervjuguide som la til rette for en god intervjusamtale, som igjen kunne gi relevante svar og perspektiver.

Et annet viktig poeng er at intervjuer representerer en annen form for datainnsamling enn dokumentstudier. Innsamling i seg selv impliserer at forskeren går til kilden, samler inn data og returnerer til prosjektet. Dette kan kanskje være tilfelle for dokumentstudiene, men med dybdeintervjuene er situasjonen noe mer komplisert. Thagaard (2013, s. 95) skriver at det er ulike perspektiver og meninger på hva intervjudata egentlig sier noe om. På den ene siden har man det positivistiske standpunktet, hvor intervjueren i stor grad er en nøytral mottaker. Personen som intervjues forteller sine erfaringer og meninger uten påvirkning fra verken forskeren eller intervjusituasjonen. På den andre siden har man det mer konstruktivistiske standpunktet. Her oppfattes intervjuet som et resultat av den sosiale interaksjonen mellom forskeren og den som intervjues. Deltakerne er ikke lenger objektive, men påvirkes av både situasjonen og svarene som gis (Thagaard 2013, s. 95). Det skapes det Crang og Crook (2007, s. 14.) beskriver som *intersubjektive* sannheter, der svarene som gis reflekterer subjektive oppfattelser og meninger.

Min erfaring fra dette prosjektet er at intervjusituasjonene ofte har havnet i en slags mellomposisjon mellom disse standpunktene. Informantene har på den ene siden virket å ha personlige erfaringer og meninger, uavhengig av min innflytelse og mitt nærvær. Disse kan naturligvis ha vært påvirket av informantens arbeid og fagbakgrunn, og eventuelle tidligere intervjuer han/hun har gjort, men ikke nødvendigvis av vår intervjusituasjonen, eller av meg som person. Samtidig er jeg klar over at jeg sammen med hver enkelt informant skapte en

samtale. Kanskje var den mer formell enn en hverdagslig samtale, men intervjuets framgang ble uansett påvirket av relasjonen oss imellom. Dette kan igjen ha vært med på å påvirke situasjonen, og bidratt til å gjøre intervjuene til en form for samproduksjon av data.

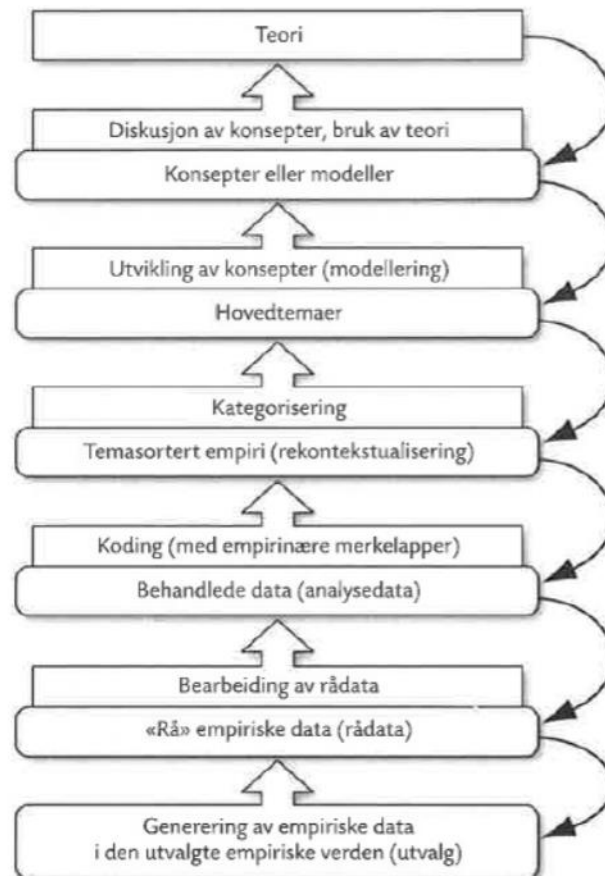
5.3 Gjennomføring av intervjuene

Jeg bestemte meg tidlig for å være godt forberedt når jeg skulle henvende meg til de aktuelle deltakerne, ikke bare med tanke på informasjon om prosjektet, men også med tanke på hvordan jeg skulle framstille meg selv. Som Crang og Cook (2007, s. 21) beskriver, så er de første henvendelsene om et intervju også de første stegene i den faktiske forskningen og feltarbeidet. Intervjuguide og intervjuforespørsler ble derfor utarbeidet allerede høsten 2019. Intervjuene ble gjennomført i februar 2020, på de ulike informantenes arbeidsplass her i Trondheim. Logistikk- og ressursutfordringene som Stratford og Bradshaw (2016, s. 125) beskriver, har sånn sett ikke vært særlig faretruende for dette prosjektet. Intervjuene tok omtrentlig en time, slik jeg hadde avtalt med informantene på forhånd.

Det å treffe informantene på deres arbeidsplass ga en trygg ramme for intervjuet, i tillegg til at settingen med kontor/møterom var praktisk med tanke på at jeg ønsket å bruke båndopptaker. Som Thagaard (2013, s. 111) skriver, så er det både fordeler og ulemper ved å bruke båndopptaker, men jeg ønsket å få med meg mest mulig av intervjuet, og valgte derfor å bruke dette hjelpemiddelet. Thagaard mener båndopptaker generelt er å foretrekke når informantene tillater det, og det gjorde alle jeg intervjuet. Crang og Cook (2007, s. 81) skriver at det å forsøke å skrive ned alt som sies kan forstyrre både forskeren og informanten, og at båndopptaker derfor er fordelaktig å bruke. Jeg opplevde i tillegg at det var nyttig å høre på meg selv etter hvert intervju, da det ga givende refleksjoner på hvordan jeg stilte spørsmål og påvirket flyten i intervjuene.

5.4 Analyse

Målet med analyse av kvalitative data er at den som leser undersøkelsen skal få økt kunnskap om temaet det forskes på, uten å selv måtte gå igjennom datamaterialet som er generert (Tjora, 2012, s. 174). Tjora mener det er i analysearbeidet at forskeren virkelig må bruke sin intellektuelle kapasitet, og at analysen krever en evne til å arbeide systematisk. Jeg har valgt å basere mitt analysearbeid på det Tjora (2012, s. 175) beskriver som en *stegvis-deduktiv induktiv metode*, der jeg har jobbet meg etappevis fra data til konsepter og teorier (se figur 13).



Figur 13: Stegvis-deduktiv induktiv metode (Tjora, 2012, s. 175)

De oppadgående pilene kan forstås som den induktive prosessen, der forskeren jobber fra data til teori (Tjora, 2012, 175). De nedadgående pilene representerer den deduktive prosessen, der man sjekker fra det teoretiske til det empiriske. Jeg opplever at modellen understreker det systematiske analysearbeidet Tjora viser til, samtidig som den gir en god og lett forståelig oversikt over de ulike delene av arbeidet. Når det er sagt, så opplever jeg at det til tider har vært utfordrende å holde seg på de ulike trinnene, da det har ofte vært en viss overlapp, og tidvis også noen steg tilbake for så å «klatre» opp igjen. Tjora (2012, s. 176) skriver også selv at modellen kan gi et noe feilaktig bilde, da den impliserer en fullstendig lineær forskningsprosess, noe som sjelden er tilfellet. Ryen (2002) skriver for eksempel at feltarbeid, analyse og tolkning ofte fungerer som en «runddans», og ikke som en rekke påfølgende stadier.

5.4.1 Analyseteknikker for dokumentene

Jeg hadde lenge et noe passivt forhold til dokumentstudiene og de påfølgende analysene. Rettere sagt: Jeg var ikke klar over at det jeg gjorde i første fase av prosjektet var tidlige analyser og utvelgelser av spesifikke dokumenter. Allerede da jeg leste de første avisartiklene drev jeg med det Tjora (2012, s. 163) viser til som case-spesifikke dokumentstudier, der dokumenter velges og studeres på bakgrunn av et spesifikt tema eller sted, i dette tilfellet byutvikling på Brattøra. Etterhvert som jeg ble mer bevisst, begynte jeg å føre sammendrag over de ulike dokumentene, hvor jeg markerte ord, uttrykk og prinsipper som gikk igjen, altså det Tjora (2012, s. 175) viser til som koding. Sammendragene gjorde det enklere å kategorisere begrepene, og danne et sett med mer overordnede hovedtemaer. Mange av dokumentene inneholdt for eksempel begreper og uttrykksmåter som på ulike måter skapte en oppfatning av Trondheims bybilde. Koding, kategorisering og utvikling av hovedtemaer er separate trinn i modellen til Tjora, men skjedde i stor grad som en overlappende prosess for min del, hvor jeg stadig bevegde meg mellom de ulike trinnene.

Da jeg utarbeidet og sammenliknet de ulike sammendragene, var jeg ikke klar over at jeg i praksis også gjorde en form for *diskursanalyse*, da jeg forsøkte å identifisere tekst og talemåter som på en eller annen måte var virkelighetskonstruerende (Tjora, 2012, s. 164). I tillegg til å være et teoretisk perspektiv, jf. kapittel 4, så er diskursanalyser også et komplekst metodisk grep, da det finns flere ulike måter å gjennomføre denne typen analyse på. Jeg har her valgt å ta utgangspunkt i Jørgensen og Phillips (1999) beskrivelser av diskursanalyser. De beskriver ulike inngangsvinkler til diskursanalyse som metode, men poengterer at alle metodene omfatter en form for *kritisk* forskning (Jørgensen & Phillips, 1999 s. 9). Utgangspunktet for denne kritiske forskningen er at tekst og talemåter ikke avspeiler vår omverden, identitet eller sosiale relasjoner på en nøytral måte; diskursene spiller tvert imot en aktiv rolle med å skape og omforme dem.

Jørgensen og Phillips (1999, s. 12) skriver videre at diskursanalyse kan brukes på alle mulige fagområder, men at det ikke er en metode som kan settes inn i en hvilken som helst teoretisk ramme. De mener det er avgjørende at man ikke bruker diskursanalysen som en analysemetode løsrevet fra sitt teoretiske og metodologiske grunnlag, da diskursanalyse som metode er «en teoretisk og metodisk helhet – en pakkelsning» (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 12).

Diskursanalysene som Jørgensen og Phillips (1999, s. 105) beskriver, bygger på en sosialkonstruktivistisk tilnærming, og ble først utviklet innen sosialpsykologien, som en

kritikk av kognitivismen. I kognitivismen ser man på tekster og talemåter som avbildninger av en ekstern verden, eller som produkter av underliggende mentale representasjoner av denne verden. Med sosialkonstruktivismens tilnærming ble tekster og talemåter i større grad tolket som konstruksjoner av verden, med fokus på sosiale handlinger og relasjoner. Språket forstås som en dynamisk form for sosial praksis, og det former både de sosiale relasjonene, menneskene som inngår i relasjonene, og forståelsen de har av samfunnet rundt (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 105)

De sosialkonstruktivistiske premissene har røtter i blant annet fransk poststrukturalistisk teori, som hevder at vår adgang til virkeligheten alltid går gjennom språket (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 17). Ved hjelp av språket skapes representasjoner av virkeligheten; representasjoner som ikke bare reflekterer den allerede eksisterende virkeligheten, men som også er med på å skape og omforme menneskers oppfatninger av den. Man benekter ikke at den fysiske verden finns, men den får kun betydning gjennom språk og diskurser. Michel Foucault er her en helt sentral person. Han var ifølge Jørgensen og Phillips (1999, s. 21) den som for alvor utviklet diskursanalyser, og med sine mange empiriske undersøkelser utviklet han teori og begreper som står sterkt også i dag. Couper (2015, s. 139) skriver at Foucault demonstrerte sammenhengen mellom sannhet, kunnskap og makt, og hvordan disse integreres i diskurser. Der man i strukturalismen mente at alt var avhengig av en underliggende struktur, var en poststrukturalist som Foucault opptatt av å flytte fokus opp til overflaten; til handlinger, tekster og ytringer blant menneskene i samfunnet, som igjen skaper meninger og diskurser (Couper, 2015, s. 139). Et annet viktig poeng hos Foucault er at meningene og diskursene som skapes ikke er stabile (Couper, 2015, s. 141). Det er en rekke påvirkningsfaktorer som kan påvirke dem, til ulike tider og på ulike steder, og diskurser kan dermed sies å være både geografisk og historisk bestemt.

Jørgensen og Phillips (1999, s. 21) bruker en oversvømmelse som eksempel på hvordan språk og diskurser kan påvirke virkeligheten, og hvordan man kan forstå den sosialkonstruktivistiske tilnærmingen. De skriver at oversvømmelsen, i form av at vannet stiger over sine bredder, er en begivenhet som finner sted uavhengig av menneskers tanker og uttalelser. Men selv om alle er enige om at det er en begivenhet, så vil man beskrive denne begivenheten på ulike måter. Oversvømmelsen kan tilskrives mening ut fra ulike perspektiver og diskurser, og den diskursive forståelsen får dermed sosiale konsekvenser (Jørgensen & Phillips, 1999, s. 21).

Jeg opplever at den sosialkonstruktivistiske tilnærmingen er svært passende for å analysere dokumenter som omhandler byutvikling. Først og fremst fordi kommunen – med sine veiledere og planer – er med på å skape et bilde av byen og samfunnet rundt, både for seg selv og for innbyggerne i byen, jf. kapittel 4.2. Med den sentrale rollen kommunen har, blir disse dokumentene på mange måter innbyggernes «adgang til virkeligheten», slik Jørgensen og Phillips (1999, s. 17) beskriver det. Akkurat som en oversvømmelse kan gis mening gjennom beskrivelser og diskurser, så kan en konkret utvikling eller hendelse i byen gis mening gjennom kommunens dokumenter. I disse dokumentene spiller språket en sentral rolle, da ord og uttrykk påvirker de som leser dokumentene, både gjennom hvordan de forstår det selv, men kanskje enda viktigere: Hvordan de deler denne informasjonen og opplevelsen videre. Jeg opplever derfor at det har vært riktig å ta utgangspunkt i en sosialkonstruktivistisk diskursanalyse.

5.4.2 Analyseteknikker for intervjuene

Funnene fra de innledende dokumentanalysene dannet altså grunnlaget for intervjuguiden jeg utarbeidet til intervjuene. Tre hovedtemaer ble strukturert med ulike underspørsmål, og ga en intervjuguide med 26 spørsmål (se vedlegg 4). Spørsmålene baserte seg på blant annet sitater fra avisartikler, og prinsipper og uttrykksmåter fra kommunens dokumenter.

Det første steget etter å ha gjennomført alle intervjuene var å få en mer håndterlig versjon av materialet. Mange timer med intervjuer ble derfor transkribert, altså omgjort fra et lydopptak til tekst (Tjora, 2012, s. 232). Jeg vurderte det som hensiktsmessig å skrive ned alt som skjedde og ble sagt i intervjuet, da jeg allerede hadde gjort et grundig arbeid med dokumentstudier og analyse, og jeg ville få med meg alle nyanser og detaljer også inn i intervjuanalysen. Etter hvert som jeg transkriberte intervjuene, markerte jeg sitater og poenger jeg anså som særlig relevante og interessante.

Jeg var lenge usikker på om kodingen fra Tjoras (2012, s. 175) stegvis-deduktiv induktive metode var like relevant for intervjudataene, da temaene og begrepene allerede ble presentert i intervjuguidene. Jeg opplevde nok at det viktigste var å forsøke å finne ut hva de ulike aktørene tenkte om begrepene som ble «kodet ut» fra dokumentene i dokumentanalysene, samt å undersøke hvordan de ulike aktørene reflekterte over ulike formuleringer og prinsipper fra kommunen. Da jeg sammenliknet de ulike nedskrevne intervjuene oppdaget jeg imidlertid at det var ord og forståelser som gikk igjen blant ulike aktører, som jeg ikke hadde tenkt på eller inkludert på forhånd. Tjora (2012, s. 179) beskriver

dette som tekstnære koder: Koder som er utviklet direkte fra data, og ikke fra teori, forskningsspørsmål eller en planlagt intervju guide. Thagaard (2013, s. 159) beskriver også disse ulike formene for koder, når hun skriver at koding ikke bare handler om å knytte kodeord til aktuell data, men også at man reflekterer over sammenhenger mellom ulike koder. De nye kodene ble derfor notert ned sammen med de opprinnelige kodene, og ble en viktig del av det videre analysearbeidet.

Thagaard (2013, s. 124) beskriver også diskursanalyser av verbale uttrykksformer, og dette var en inspirasjon i analysene jeg gjorde av intervjuene. Analyser av samtaler gir ifølge Thagaard (2013, s. 124) «et særlig interessant utgangspunkt for å studere hvordan personer skaper en forståelse av sin virkelighet gjennom måten de ordlegger seg på». Thagaard legger vekt på at oppfatninger som kommer til uttrykk i en samtale eller et intervju, vil være preget av konteksten som etableres mellom personene som snakker sammen. Det er derfor viktig at forskeren er bevisst på egne meninger og oppfatninger, og hvilken påvirkningskraft disse kan ha på intervjuet. Thagaard (2013, s. 124) skriver videre at diskursanalyse er nyttige for å undersøke hvordan deltakere anvender enten de samme eller ganske like diskurser i samtale, da disse igjen kan knyttes til det hun omtaler som «kulturelt etablerte nøkkeldiskurser». I analysene jeg gjorde av intervjuene var det for eksempel interessant å undersøke hvordan svarene fra informantene kunne knyttes til etablerte diskurser fra byutviklingsdiskusjonen om Brattøra.

5.5 Utfordringer underveis

Når det gjelder intervju som metode, så er det først og fremst den tette relasjonen mellom forsker og intervjuperson som kan skape utfordringer. Som Dowling (2016, s. 29) skriver, så er et intervju på mange måter bare en samtale, men samtalen har imidlertid det ekstra aspektet at den har et formål. Samtalen er arrangert med den hensikt at jeg som forsker ønsker svar fra informanten angående mitt forskningsprosjekt. En viktig oppgave for meg som forsker har derfor vært å sette meg inn i informantens situasjon, og prøve å gjøre intervjuet til en positiv opplevelse for begge parter.

Thagaard (2013, s.98) skriver at det viktigste grunnlaget for tillit er å skape en vennlig atmosfære, hvor man som forsker unngår å konfrontere intervjupersonen unødvendig. Et aspekt som kan påvirke atmosfæren og flyten i intervjuet er intervjuguidens dramaturgi (Thagaard, 2013, s. 110). Intervjuguiden bør ifølge Thagaard starte med nøytrale spørsmål som er enkle å svare på, før man gradvis kommer inn på de mer komplekse og sentrale spørsmålene. Intervjuet bør så tones ned mot slutten. Jeg opplevde at dette var betydelig

enklere i teorien enn i praksis, da tidsbegrensningen gjorde at intervjuene ofte ble avsluttet bråere enn planlagt. Jeg forsøkte imidlertid hele tiden å tilpasse spørsmålene i intervjuguiden slik at de fungerte som respons på det informantene fortalte, da dette gjør at intervjusituasjoner i større grad preges av gjensidighet (Thagaard, 2013, s. 99). I tillegg har det vært viktig å ta hensyn til de grunnleggende etiske prinsippene, som jeg vil se nærmere på i neste avsnitt. Dette er ikke bare viktig for å sikre forskningens troverdighet, men også med tanke på å bevare tillitsforholdet mellom forskeren og deltakerne (Thagaard 2013, s. 119-120).

I tillegg til å opprettholde dramaturgien, så var det også utfordrende å stille spørsmålene slik de var formulert i intervjuguiden. Under transkriberingen av intervjuene oppdaget jeg blant annet at et par spørsmål ble stilt mer ledende enn planlagt. I stedet for å spørre «Hva tenker du om forholdet mellom teori og praksis her?», ble for eksempel spørsmålet stilt som «Opplever du at det er en konflikt med linjene man har fulgt inntil nå?». Det var derfor nyttig å ha båndopptakeren tilgjengelig, slik at jeg kunne ta lærdom til neste intervju, og dermed unngå at det ble et gjentakende problem. På grunn av denne raske lærdommen – og tiltakene som ble gjort – opplever jeg ikke at de få tilfellene har svekket studiens pålitelighet i noen særlig grad.

Et annet utfordrende element med intervjuguiden var at det var vanskelig å opprettholde den samme strukturen gjennom alle intervjuene. Spørsmålene ble stilt på ulike måter, og til ulike tider, da informantene selv kom inn på et tema jeg hadde satt opp senere i intervjuguiden. Jeg opplevde imidlertid at den delvis strukturerte intervjuguiden var fleksibel nok til at dette ikke ble noe stort problem. Og selv om formuleringen av de ulike spørsmålene ikke var ordrett lik gjennom alle intervjuene, så opplevde jeg at jeg gjorde meg forstått.

Når det kommer til dokumentanalysen, så kan det ved første øyekast virke som en enklere metode enn intervju: Jeg finner ulike dokumenter og analyserer dem i henhold til oppgave og tema. Dokumentene jeg henter er allerede tilgjengelige og produserte, og det vil ikke være tilsvarende etiske utfordringer som nevnt over. Dette betyr imidlertid ikke at metoden er fri for utfordringer. Dokumentanalyse er tross alt en kvalitativ metode, hvor jeg som forsker er personlig involvert, og kan dermed ikke sees på som en objektiv dokumentinnsamling. Jeg har derfor forsøkt å være oppmerksom på hvilke dokumenter jeg velger å analysere, og hvilke elementer jeg tar med meg videre. Et annet utfordrende element er «sluttproduktet» av dokumentanalysen. Til intervjuguiden valgte jeg for eksempel å ta utgangspunkt i sitater som er gitt i ulike avisartikler. Dette er imidlertid ikke uproblematisk.

Som Thagaard (2013, s. 153) skriver:

«Analyser av diskurser og fortellinger tar utgangspunkt i deltakernes forståelse av sin situasjon. Men tolkningen og representasjonen av resultatene representerer forskerens fortolkning av deltakernes forståelse. Presentasjon av resultatene innebærer en fortolkning av en allerede fortolket virkelighet».

Dette er et meget viktig og presist avsnitt, og det får fram hvor viktig det er at jeg som forsker er klar over den faktiske situasjonen. Det er ikke ferdig og objektiv fakta som innhentes. Personen som kom med det aktuelle sitatet/den aktuelle fortolkningen gjorde det i en egen kontekst, med en annen intervjuer, og min nye tolkning vil kunne skape en slags dobbel hermeneutikk. Dette har vært et viktig aspekt i analysearbeidet jeg har gjort. Det er også viktig å bevare integriteten til den aktuelle personen gjennom denne nye tolkningen (Thagaard 2013, s. 153).

Crang og Cook (2007, s. 13) skriver at forskeren i stedet for å prøve å oppnå en umulig objektivitet og avstand til forskningen, heller bør prøve å forstå og gjenkjenne sin egen subjektivitet. I hvor stor grad man er subjektiv vil variere, både med tanke på metodevalg, lokasjon og forhold til temaet som det forskes på. Jeg har for eksempel et nært forhold til Trondheim, og har forsøkt å ta dette i betraktning når jeg har jobbet med oppgaven. Samtidig er det viktig å innse at kvalitative metoder alltid vil innebære en nærhet og dybde til det man forsker på, og følgelig vil en erkjennelse og forståelse av egen subjektivitet fungere mer som en ressurs enn et problem (Crang & Cook, 2007, s. 13).

Et «verktøy» i den sammenhengen, er det Dowling (2016, s. 34) beskriver som *kritisk refleksivitet*. Å være refleksiv innebærer her at man skal analysere sin egen situasjon som om den var noe man selv forsket på. Forskeren bør blant annet reflektere over sine tidligere erfaringer, sine egne synspunkter og sin egen rolle i prosjektet, og hvordan alle disse faktorene påvirker de valgene som så tas når forskningen planlegges og gjennomføres (Tracy, 2013, s. 2). Jeg opplevde det som spesielt viktig – og utfordrende – å reflektere over min egen rolle underveis i intervjuene. Som Dowling (2016, s. 34) skriver så er forskning en dynamisk prosess, der nye relasjoner, temaer og utfordringer oppstår jevnlig, og dette opplevde jeg spesielt i intervjusituasjonene. Å hele tiden reflektere over det som skjedde var derfor svært krevende.

Det handler imidlertid mye om hva man bestemmer seg for, og jeg var tidlig klar på at jeg skulle være kritisk og ærlig med meg selv gjennom hele prosjektet, da dette ville gi positive ringvirkninger. Dowling (2016, s. 34) skriver for eksempel at det å drøfte sin egen

bakgrunn og inkludere den i forskningen, kan være lønnsomt da man kan oppdage nye retninger å utforske. Tracy (2013, s. 2) beskriver det slik: «Some people call this «baggage»; others call it wisdom». Bakgrunnen og fortiden har man med seg uansett om man vil eller ikke, og jeg har forsøkt å ha et sunt, kritisk og reflekterende forhold til det gjennom hele forskningsprosessen.

5.6 Etiske refleksjoner

Det har som nevnt vært viktig å få informert samtykke fra informantene, og jeg har hele tiden vært opptatt av at prosjektet skal være åpent og forutsigbart. Jeg sendte derfor et informasjonsskriv til alle informantene, hvor jeg informerte om prosjektet, og at jeg hadde fått godkjenning fra Norsk Senter for forskningsdata (Se vedlegg 2 og 3). Det var imidlertid utfordrende å fortelle alt for detaljert om oppgaven, da jeg ikke hadde alle detaljene klare. Noen informanter lurte for eksempel på hva som var overskrift og problemstillinger for oppgaven, og når den ville være klar til publisering. Dette var spørsmål jeg bare hadde delvise svar på.

Når det gjelder utvalget av informanter, så har jeg som nevnt tatt utgangspunkt i det Thagaard (2013, s. 60) beskriver som et strategisk utvalg. Målet har ikke vært å intervju flest mulig informanter, men derimot å intervju informanter som gir en bredde og et perspektivmangfold som kan være med på å svare på prosjektets problemstilling. Det er imidlertid vanskelig å framstille dette aktørmangfoldet uten å vise til informantenes stillinger og roller. Og ettersom flere av informantene har særegne stillinger – for eksempel som byantikvar, leder i Entra og næringspolitisk leder i Næringsforeningen – så vil de også være mulige å identifisere gjennom disse.

Dette bryter i utgangspunktet med det Thagaard (2013, s. 28) beskriver som det andre grunnprinsippet i kvalitativ forskning: Kravet om konfidensialitet. Konfidensialitet innebærer blant annet at forskeren i utgangspunktet må anonymisere deltakerne i prosjektet når resultatene skal publiseres, med respekt for deltakernes privatliv (Thagaard, 2013, s. 28). Det har derfor vært essensielt å få tillatelse til identifisering fra de informantene som har deltatt, noe jeg har fått fra alle. Jeg har også informert dem om at jeg vil anonymisere informasjonen hvis de ønsker det.

For de fleste informantene var ikke identifisering noe problem, og jeg fikk tillatelse med en gang. Noen informanter var imidlertid litt avventende, og spurte hva de andre informantene hadde gjort. Til disse var jeg ærlig og svarte at de andre informantene som

hadde blitt intervjuet på det tidspunktet, hadde godtatt å bli identifisert. Jeg fikk da tillatelse fra disse informantene, samtidig som jeg la til at de kunne kontakte meg hvis de skulle ombestemme seg, eller eventuelt ønske å trekke seg fra prosjektet

I vurderingen om å identifisere informantene spilte også det tredje etiske grunnprinsippet inn (Thagaard, 2013, s. 30). Dette er knyttet til de konsekvensene forskningen kan ha for deltakerne, og er spesielt knytte til prosjekter som omhandler sensitiv informasjon. Thagaard understreker at forskeren skal beskytte integriteten til deltakerne og unngå at forskningen får negative konsekvenser for deltakerne.

Jeg har derfor forklart informantene at masteroppgaven er et faglig prosjekt, og at jeg ikke har noen interesse av å vinkle det på noen negativ måte, eller trekke sitater og uttalelser ut av sammenheng. Noen av informantene var nysgjerrige på hvilke diskusjoner jeg kom til å ta i oppgaven, og hvordan hvor deres meninger ville bli en del av disse. Jeg fortalte dem da at dette var vanskelig å svare på, da jeg ikke hadde kommet så langt i prosjektet. Jeg opplevde likevel at jeg klarte å gjøre informantene trygge på at deres deltakelse i oppgaven ikke vil gi dem negative opplevelser eller konsekvenser. Tilbakemeldingene fra intervjuene var gode – informantene opplevde det som en givende, hyggelig og interessant samtale – og jeg tror de vil oppleve også sluttproduktet som givende og interessant. Før levering fikk alle informantene sitatene til gjennomlesing og godkjenning.

5.7 Oppsummering

Jeg har i dette kapittelet redegjort for oppgavens metodiske tilnærming, der dokumentstudier av ulike typer dokumenter utgjør prosjektets ramme og utgangspunkt. Analyser, koding og kategorisering av disse dokumentene har så lagt grunnlaget for intervjuene jeg har gjennomført. Intervjuene har vært viktige både for å få aktuelle aktørers meninger og erfaring om byutviklingen på Brattøra, og ikke minst for å få flere perspektiv og syn på dokumentene jeg har studert underveis. Underveis i kapittelet har jeg diskutert gjennomføringen av intervjuene, i tillegg til å se nærmere på analysearbeidet i etterkant, hvor jeg i stor grad baserte meg på Tjoras (2012, s. 175) stegvis-deduktiv induktiv metode. Analysearbeidet har også vært inspirert av diskursanalyser beskrevet av blant andre Jørgensen og Phillips (1999, s. 105), og Thagaard (2013, s. 124). Til slutt har jeg sett nærmere på utfordringer og etiske refleksjoner i metodearbeidet.

Videre i oppgaven vil jeg presentere og diskutere resultater, og analysere disse med utgangspunkt teori og prosjektets problemstilling.

6.0 Analyse del I – Arkitekturpolitiske dokumenter som verktøy i

Trondheims byplanlegging

I kapittel 6, 7 og 8 vil jeg gå nærmere inn på hva de ulike informantene har svart rundt temaene i oppgavene, og diskutere hva man kan tolke ut fra svarene, på bakgrunn av dokumentstudier og relevant teori. De følgende kapitlene vil være en kombinasjon av empiri, analyse og diskusjon, der målet er å skape en bredere forståelse for byutviklingen på Brattøra, og samtidig komme nærmere et svar på oppgavens problemstilling.

I dette første analysekapittelet vil jeg se på hvordan de ulike informantene opplever dokumentene, da dette påvirker hvordan de leser det som står i dem. Kommunen skriver at dokumentene skal være de tre viktigste arkitekturpolitiske dokumentene, men i hvor stor grad opplever egentlig informantene at dokumentene fungerer som verktøy i byplanleggingen?

6.1 Kjennskap til dokumentene

Stine Hostad – leder av Entra Trondheim – forteller at det i stor grad er Entras rådgivere som setter seg inn i de ulike veilederne, i arbeidet med aktuelle reguleringsprosjekter, og at de så deler denne kunnskapen videre til andre i organisasjonen. Hun opplever imidlertid at eksempler og sammenlikninger fra virkeligheten er minst like viktige, og at disse legger standarden like mye som veiledere. Dette er også Børge Beisvåg – næringspolitisk leder i Næringsforeningen for Trondheimsregionen – inne på. Han opplever at dokumentene beskriver mye, men at det er mye enklere å se det eksemplifisert; at det veilederne beskriver kommer fram i praksis. Han opplever at dette gir et helt annet inntrykk enn å lese om for eksempel høy kvalitet i materialvalg.

Også i kommunen virker det som at dokumentene har en noe svak posisjon. Nadja Sahbegovic – planlegger i Trondheim kommune og leder for Byliv Nyhavna – sier at dokumentene er gode å støtte seg på i forhandlingssaker, men at det likevel er en tendens til at planleggingen skjer fra sak til sak, og at det dermed varierer i hvor stor grad administrasjonen bruker og kjenner til dokumentene. Dette komplementeres av byantikvar Mette Bye og Elisabeth Kahrs, som er arkitekt ved byantikvarkontoret i Trondheim kommune. De sier at de tre dokumentene er gode verktøy, men opplever at det spesielt for *Veileder for byform og arkitektur* er veldig få i kommunens administrasjon som kjenner den og bruker den. Den samme opplevelsen har Kari Elisabeth Paulsen, som er planlegger ved byplankontoret i Trondheim kommune. Hun opplever at det er en tendens til at både veilederne og kulturminneplanen brukes lite av administrasjonen selv. Hun viser til en evaluering som ble

gjort av kommuneplanens arealdel, der det kom fram at eksterne aktører bruker veilederne mye mer. Paulsen mener derfor at administrasjonen burde vært flinkere til å bruke dem.

Paulsens oppfatning om at administrasjonen bør bruke dokumentene mer bør være en vekker for kommunen, da dokumentene fremmes som de viktigste arkitekturpolitiske dokumentene kommunen har, og det er administrasjonen selv som har utformet dem. Og det er problematisk hvis det er som Bye og Kahrs sier, at det er veldig få som kjenner til *Veileder for byform og arkitektur*, da dette framstår som den kanskje viktigste veilederen, med både en overordnet arkitekturpolitikk og en mer inngående byformveileder, jf. kapittel 3. Selv om både Sahbegovic og Hostad opplever at dokumentenes bruksverdi ofte varierer fra sak til sak, så mener jeg kommunen har et ansvar når de sier at dette er de viktigste arkitekturpolitiske dokumentene de har. Et relevant spørsmål er derfor: Hvorfor er det slik at dokumentene ikke er så godt brukt eller kjent som de burde?

6.2 Tidsrom

Én mulig forklaring kan ligge i tidsrommet mellom dokumentenes vedtaksdato og dagens situasjon. Alle de tre arkitekturpolitiske dokumentene ble vedtatt i 2013, og bare to av dokumentene har en tydelig tidsbegrensning. *Kulturminneplanen* har en tidsramme fra 2013 til 2025, mens *Veileder for byform og arkitektur* skal rulleres sammen med kommuneplanens arealdel, som ifølge kommunen skal vare fra 2012-2024 (Trondheim kommune, 2013b, s. 1; 2013a, s. 3).

Tid er som kjent relativt, og det er vanskelig å vurdere hvor ofte veiledere burde vært oppdatert eller fornyet. Blant informantene i kommunen kan det imidlertid virke som at tidsrommet på syv år har gjort dokumentene mindre gyldige enn de en gang var. Paulsen opplever blant annet at byutviklingsdokumenter generelt blir fort foreldet, og at det spesielt for Trondheims del har skjedd mye siden 2013: «Det har rent mye vann i havet siden den gang» (Kari Elisabeth Paulsen, 29.01.20). Hun legger til at det også kommer nye medarbeidere inn i kommuneadministrasjonen, med ny kunnskap og nye innspill.

Dette er interessante synspunkter, da det problematiserer veiledernes verdi. Er det slik som Paulsen sier, at syv år har gjort veilederne foreldet, og at nye medarbeidere vil ha andre synspunkter enn det som står i veilederne? Jeg opplever at dette er et vanskelig argument å følge. Jeg er enig i at byutvikling skjer raskt, og at det i løpet av få år kan skje mye som forandrer byen. Mye av det veilederne beskriver er imidlertid bystrukturer som har vært sentrale i flere hundre år, enten det gjelder Cicignons byplan, trehusene i Midtbyen, eller

Nidarosdomens dominans i bybildet. Det er liten tvil om at utviklingen på et område som Brattøra kan føre til presedens i kommunens reguleringer; at allerede vedtatte reguleringer gir presedens for kommende reguleringer, med den følge at man får en byutvikling som går fra sak til sak, slik noen informanter var inne på i forrige avsnitt. Dette går imidlertid mest på juridiske bestemmelser og reguleringsplaner, ikke de overordnede tematiske veilederne som denne oppgaven beskriver. Ser man for eksempel på den overordnede arkitekturpolitikken i *Veileder for byform og arkitektur*, så sier den følgende:

«1: Ta vare på byens særpreg».

«2: Arkitektur skal ha god kvalitet og gjøre byen bedre».

«3: Ta vare på og skape områdekarakter og robust byform».

«4: Byrommenes utforming skal invitere til miljøvennlig transport og uteopphold».

«5: Energibruk og utslipp fra bygg skal reduseres».

(Trondheim kommune, 2013a, s. 7).

Dette er ikke verdier som kommunen forlater på syv år, og det er tvilsomt at nye medarbeidere vil føre til at verdiene og veilederne vrakes. De store bystrukturene har overlevd mange generasjoner med planleggere, og de som ansettes i Trondheim kommune vil ha en forståelse for hvilke verdier som ligger i disse, uten at det nødvendigvis betyr at alt er fastsatt for all tid.

Når det er sagt, så er ikke argumentet om tidsrom uviktig. Uavhengig av om hvor mye veilederne faktisk kan foreldes på syv år, så er det ikke heldig at planleggere i kommunens administrasjon opplever dem som mindre relevante. Kanskje må man vurdere å revidere veilederne oftere, for å styrke deres opplevd status, og samtidig justere der man føler det er nødvendig.

6.3 Juridisk status

En kanskje enda viktigere faktor dreier seg om dokumentenes juridiske status. Der kommuneplaner og kommunedelplaner – for eksempel *kulturminneplanen* – består av juridisk bindende bestemmelser, så består kommunale veiledere av retningslinjer og forventninger. Selv om veilederne som beskrives i denne oppgaven er politisk vedtatt, så kan det virke som at veiledningsstatusen er et avgjørende element for flere av informantene.

Bye opplever for eksempel at byutviklingsaktører primært forholder seg til det som er juridisk bindende. Kahrs er enig i dette og sier: «Fordi det er en veileder, så tar man seg ikke tid til å gå den veien og si at dette er viktig» (Elisabeth Kahrs, 24.02.20). Bye mener dette er spesielt uheldig for en veileder som *Veileder for byform og arkitektur*, som ifølge henne beskriver alt kommunen ønsker å jobbe etter, og alt som etterspørres politisk i vanskelige fortettingssaker eller kontroverser rundt høyder.

Sahbegovic er av samme oppfatning som Bye og Kahrs. Hun opplever at veilederne er gode å lene seg på, og at det står mye bra i dem, men at utfordringen er at de er definert som veiledende dokumenter: «Det handler jo mye om hva du kaller en ting og hvordan du leser det» (Nadja Sahbegovic, 25.02.20). Hun mener generelt at alle de tre dokumentene er gode verktøy i for eksempel reguleringsplanarbeid, men er usikker på om de danner en sterk arkitekturpolitikk, da aktører ofte utfordrer veiledernes gyldighet.

Denne oppfatningen støttes opp av Beisvåg og Næringsforeningen. Beisvåg sier at Næringsforeningen i all hovedsak forholder seg til dokumenter som gir juridisk bindende rammer for byutvikling. Han opplever at kommunen har veldig mange dokumenter – på ulike nivåer – og at veilederne er på et nivå der det i stor grad handler om skjønn og subjektive vurderinger. En følge av dette er ifølge Beisvåg at det blir vanskelig å avgjøre om man får lov til å gjennomføre et aktuelt tiltak, da de ulike aktørene kan ha ulike oppfatninger av veilederens betydning. Beisvåg opplever derfor ikke veilederne som noen fasit for den endelige byutviklingen.

Informantene opplever altså veiledere som en vanskelig dokumenttype å forholde seg til. På den ene siden er det veldig viktige temaer som tas opp; temaer som legger grunnlaget for flere av de viktigste byutviklingsdiskusjonen. Det at kommunen kan komme med retningslinjer og forventninger til disse temaene er i utgangspunktet positivt. Samtidig er det utfordrende hvis kommunen legger for store forventninger i disse retningslinjene, da aktører ikke nødvendigvis føler seg forpliktet til å følge dem, og de er heller ikke konkrete nok til å være direkte styrende. I den nevnte arkitekturpolitikken står det for eksempel at «arkitektur skal ha god kvalitet», og man skal «ta vare på og skape områdekarakter og robust byform» (Trondheim kommune, 2013a, s.7). I tillegg skal byrommene invitere til uteopphold.

Hvordan skal man både ta vare på og skape områdekarakter? Hvem bestemmer hva som har god arkitektonisk kvalitet? Og er det i så fall de samme personene som bestemmer hva som inviterer til uteopphold?

Veilederne framstår rett og slett som så vide og altomfattende, og med et så stort tolkningsrom, at det blir vanskelig å styre etter dem. Med et så omfattende innhold kan man også ende opp med en situasjon der arkitektfaglige vurderinger, som store deler av veilederne er uttrykk for, ikke nødvendigvis får så mye autoritet, da mange andre også vil ha meninger om veiledernes vide innhold.

Paulsen sier at veilederne – til tross for å ikke være juridisk bindende – skal være styrende som kommunens policy, og at man er «på ville veier» hvis man glemmer eller ignorerer dem. I så fall er det et urovekkende signal at både Bye, Kahrs og Sahbegovic er usikre på veiledernes verdi i praksis.

7.0 Analyse del II – «Det velkjente Trondheimsbildet»

I dette andre analysekapittelet vil jeg se nærmere på Trondheims stedsidentitet og bybilde – av kommunen beskrevet som «det velkjente Trondheimsbildet» – i lys av utviklingen på Brattøra. I intervjuene har jeg spurt informantene hva de tenker om dette «velkjente Trondheimsbildet», og forsøkt å koble det til diskusjonene om høyhus, utsikt og fortetting. Først vil jeg imidlertid se nærmere på stedsidentitet som begrep.

7.1 Stedsidentitet

Som nevnt i teorikapittelet, så skriver Benjaminsen og Svarstad (2010, s. 66) at diskurser ofte preges av innholdsmessige fellestrekk. Et fellestrekk mellom Trondheim kommunes arkitekturpolitiske dokumenter er fokuset på identitet. I *Veileder for byform og arkitektur* skriver for eksempel kommunen følgende:

«Det velkjente Trondheimsbildet gir identitet til byen og regionen. Det har stor verdi både for innbyggernes tilknytning til byen, og for å gjøre byen kjent utad».

(Trondheim kommune, 2013a, s. 8).

I *kulturminneplanen* står det videre at:

«Byens identitet er skapt og har blitt tatt vare på gjennom det fysiske miljø [...] For en by i sterk vekst er det en utfordring å utvikle en moderne og tett by og samtidig evne å ta vare på historien og identiteten».

(Trondheim kommune, 2013b, forord).

Kommunens fokus på identitet er i tråd med utviklingen som beskrives av Vestby og Skogheim (2010). De skriver at stedsidentitet som fenomen har blitt stadig viktigere i byutviklingsprosesser, og at måten en by eller et sted framstår på er viktig både for lokale innbyggere og for utenforstående, slik Trondheim kommune også skriver i *Veileder for byform og arkitektur* (Vestby & Skogheim, 2010, s. 36; Trondheim kommune, 2013a, s.8).

Selv om identitet omtales i ulike sammenhenger i de ulike kommunale dokumentene, har begrepet flere innholdsmessige likheter, og da spesielt med tanke på historie og fysiske miljøer som ønskes bevart. I *kulturminneplanen* argumenteres det for eksempel for at særpreget til en by i stor grad skapes av bevarte minner om fortiden, og at det å videreutvikle og ta vare på dette særpreget er viktig for å bevare og styrke nettopp *stedsidentiteten* (Trondheim kommune 2013b, s. 11).

Dette kobles også til konkrete bymiljøer:

«Trondheim har mange miljøer som skaper sterk identitet: Nidarosdomen, Bakklandet, Festningen, Sanden, Veitene, Bryggene, Herregårdslandskapet på Lade og mange flere» (Trondheim kommune, 2013b, s. 11).

Fokuset på fysiske miljøer videreføres i *Veileder for plan- og byggesaker i Midtbyen*, der et av hovedmålene er:

«Å bevare og videreutvikle Midtbyens særpreget og helhetsmiljø. Det er spesielt viktig å beholde Trondheims karakter som treby» (Trondheim kommune, 2013c, s. 7).

Også i det mest overordnede og omfattende dokumentet av de tre, *Veileder for byform og arkitektur*, trekkes historiske og fysiske verdier fram:

«Trondheim vokser og byen er endring. Samtidig har byen en sterk identitet og store kulturhistoriske og arkitektoniske verdier» (Trondheim kommune, 2013a, s. 6).

«Byens karakter, bestående av landskap, landemerker og bebyggelse gir gjenkjennbarhet, identitet og orienterbarhet» (Trondheim kommune, 2013a, s. 18).

Ser vi tilbake på Amundsens fire kategorier, er det tydelig at forståelsen av stedsidentitet i dokumentene bygger på *romlige kvaliteter* som skiller byen fra andre steder, samt *kultur og historie*, som fungerer som et samlende element og skaper et unikt skille (Amundsen, 2004, s. 13). Det fokuseres i mindre grad på karakteristikk ved innbyggerne i Trondheim, og sosiale forhold og relasjoner. Det kan følgelig virke som at Trondheim kommune fremmer Trondheim med det Røe (2010, s. 307) beskriver som den rådende metoden innen by- og stedsplanlegging, med fokus på historisk utvikling, bygningers verneverdi, bebyggelsens struktur, og landskapets form.

Det at kommunen setter en «sterk identitet» opp mot at byen endres, kan også sees i sammenheng med den stedsidentiteten Thuen beskriver, som knyttes til noe *udelelig* (Thuen, 2003, s. 59). Kommunen virker å ha en oppfatning av – og et ønske om – at selv om byen endres og påvirkes av stadig nye impulser, så har den en historie og et fysisk miljø som gjør den gjenkjennbar over tid; kommunen har et ønske om at byen skal framstå «identisk med seg selv» (jf. Thuen, 2003, s. 59.). Dette kan også ses i sammenheng med de humanistiske geografenes forståelse av identitet; at byens identitet ligger som en iboende egenskap, noe byen *har* (jf. Berg & Dale, 2013, s. 25).

Koblingen mellom identitet og bevaring av fortiden trekkes fram også av samfunnsgeografen Michael Conzen (1981). Han mener at byer med store endringer i det fysiske miljøet står i fare for å utvikle en anonymitet, og at dette er spesielt utfordrende for historiske byer og bymiljøer (Conzen, 1981, s. 75). Også Relph (1976) trekker fram det at steder står i fare for å bli mer og mer homogene når han bruker begrepet «placelessness» (Relph, 1976, s. 79). Relphs «placelessness» handler imidlertid ikke bare om en endring i det fysiske miljøet. Han mener at også det sosiale aspektet, i form av innbyggernes tilknytning og tilhørighet til stedet, rammes av en slik utvikling. Vestby og Skogheim (2010, s. 42) komplementerer dette når de skriver at et steders karakteristikk og lokale særpreget står i fare for å vannes ut, og at man kan ende opp med flere og flere «hvor-som-helst-steder». Det at steder blir mer og mer like kan ifølge Vestby og Skogheim være en medvirkende årsak til den økende interessen for stedsidentitet og stedsutvikling som ivaretar og integrerer lokale kulturminner og kulturmiljøer.

Som en følge av den raske utviklingen og endringsprosessen, mener Conzen at både bevaring og utvikling bør være sentralt i en moderne byutvikling (Conzen, 1981, s. 75). Klarer man å kombinere dette kan bybildet ifølge Conzen (1981, s. 78) representere flere sider av byen:

«... The townscape expresses the functional life of the town and society in the present, reflects that of the past, and portrays the time-conditioned identity or personality of the town».

Vestby og Skogheim (2010, s. 35) komplementerer dette når de skriver at

«En bys omdømme eller eksterne image vil dels være et resultat av byens historiske utvikling slik den framstår i fortid og samtid, og dels vil den være et resultat av bevisste identitetsformasjoner og aktive profileringsstrategier».

Utfordringen ligger ifølge Vestby og Skogheim (2010, s. 35) i å utvikle byen på en slik måte at de ulike elementene gjensidig kan forsterke hverandre positivt. Avveiningen mellom bevaring og utvikling trekkes fram også av Thuen (2003, s. 29). Han skriver at debatten om bevaring versus rivning ofte er svært følelsesladet, og gjerne preget av påstander om nostalgi versus vekst og utvikling – «romantikk versus rasjonalitet» (Thuen, 2003, s. 59). Han viser til at stedets symbolske mening er skapt av dets historie, men at denne historien er «en fortid konstruert av nåtiden» (Thuen, 2003, s. 30). De gamle og historiske miljøene fremstår ifølge Thuen som meningsfulle fordi de kontrasteres til det nye.

Jeg opplever at kommunens fokus på historie og bevaring skyldes et underliggende ønske om å fremme en *historisk stedsidentitet*. Og kanskje skyldes det historiske fokuset en underliggende frykt for å bli det Conzen (1981, s. 75) beskriver som anonym by; at nye urbane trender og utviklingstrekk vil gjøre Trondheim til et «hvor-som-helst-sted», preget av homogenitet og «placelessness» (Vestby & Skogheim, 2010, s. 42; Relph, 1976, s. 79).

7.1.1 «Det velkjente Trondheimsbildet»

Hvis man ser til det Benjaminsen og Svarstad (2010, s. 66) skriver om at en diskurs kan sees på som en linse som det aktuelle temaet betraktes gjennom, så virker «det velkjente Trondheimsbildet» å være den linsen Trondheim kommune ønsker å bruke for forståelsen av sin historiske stedsidentitet. Jeg opplever at det er dette bildet kommunen ønsker å bygge stedsidentiteten på, og at det er dette bildet som skal være utgangspunktet for den overordnede byutviklingen. *Veileder for byform og arkitektur* består for eksempel av en fempunkts overordnet arkitekturpolitikk, som ifølge kommunen skal «gi retning for de viktigste veivalgene» (Trondheim kommune, 2013a, s. 7). I første punkt står det følgende:

«Det velkjente Trondheimsbildet gir identitet til byen og regionen. Det har stor verdi både for innbyggernes tilknytning til byen, og for å gjøre byen kjent utad».

(Trondheim kommune, 2013a, s.8).

Kommunens framstilling av Trondheimsbildet har klare likhetstrekk med Norberg-Schulz' idé om stedets ånd – «genius loci» – hvor man ved å se på historisk utvikling forsøker å skape en viss karakter til stedet (Røe, 2010, s. 307). Trondheimsbildet beskrives imidlertid noe implisitt i dokumentene, og det kan være vanskelig å forstå hva som konkret ligger i begrepet. Jeg ønsket derfor å undersøke i hvor stor grad det eksisterer ulike tolkninger og forståelser av begrepet, og spurte informantene hvordan de forsto «det velkjente Trondheimsbildet».

Et fellestrekk i svarene fra de fleste informantene er det historiske elementet, med forbindelse til Midtbyen. Dette virker å være helt sentralt i deres forståelse av det velkjente Trondheimsbildet. Flere viser til Cicignons og Couchérons byplan, og at gatestrukturen de to grunnla – med akser og siktlinjer – er en viktig del av dette bildet. Dette er en forståelse som samsvarer med kommunens dokumenter. I *Veileder for plan- og byggesaker i Midtbyen* står det for eksempel at

«Gatestrukturen skal bevares, med Cicignons byplan fra 1681 og veitene som særlig viktige innslag. Midtbyens særpreget er sterkt knyttet til gatestrukturen og Cicignons barokke byplan med de rette, brede gatene med åpen fond».

(Trondheim kommune, 2013c, s. 12).

Også bebyggelsen oppleves av informantene som en viktig del av Trondheimsbildet, både gjennom farger og utforming. Kahrs viser for eksempel til at det i Midtbyen er en stor blanding av høye og lave hus, både i tre og mur, og i ulike farger. For henne er Trondheimsbildet fargerikt og variert. Dette istemmes av Bye, som viser til de to etasjes trehusene som en viktig del av Trondheim, og at det er sjelden for en by av Trondheims størrelse å ha så mye trehusbebyggelse bevart. Hun trekker også fram bryggene og Nidarosdomen som sentrale. Bye opplever at «det velkjente Trondheimsbildet» er et veldig gjenkjennelig bilde, og at det brukes mye i media for å markere Trondheim som en interessant by med stor tidsdybde.

Etasjer og høyder er generelt et gjengående tema når informantene snakker om Trondheimsbildet, og gjerne i sammenheng med Nidarosdomen som ruver over de lave trehusene. Hostad sier at hun ofte diskuterer vekst og utvikling med kolleger fra Oslo, og at de gjerne forbinder Trondheims bybilde med to etasjes trebygninger med skråtak. Den karakteristiske byggestilen fra byens opprinnelse gjør altså fortsatt inntrykk på folk utenfra. Samtidig viser det at «det velkjente Trondheimsbildet» representerer en dominerende diskurs om hva som er byens særpreget og identitet, og som ulike byutviklingsaktører må forholde seg til, selv om de ikke nødvendigvis er enige i meningsinnholdet i diskursen.

«Det velkjente Trondheimsbildet» er imidlertid også det første signalet på at ikke alle oppfatter kommunens begreper som noe lettfattelig eller intuitivt. Beisvåg sier at han og flere av Næringsforeningens medlemsbedrifter strever med å forstå hva som ligger i slike begreper. Han mener det er utfordrende når kommunen bruker det han beskriver som subjektive og lett tolkbare uttrykk, da ulike aktører vil kunne ha sine egne forståelser av begrepet, og at det som en følge av dette blir vanskelig å drive forutsigbar utvikling.

Det er likevel tydelig at alle informantene tenker på Midtbyen når de skal forklare hvordan de opplever «det velkjente Trondheimsbildet», og de istemmer det historiske elementet som står sentralt også i kommunens dokumenter. Jeg var derfor opptatt av å finne ut: Hvordan opplever informantene utviklingen på Brattøra med tanke på dette «bildet»?

En gjennomgående fellesnevner blant informantene er opplevelsen av Brattøra som noe eget – noe annet enn «det velkjente Trondheimsbildet» som de knytter til Midtbyen. Hostad sier at hun opplever Brattøra som en helt ny bydel og med en helt egen identitet; en identitet som ifølge henne fortsatt er under konstruksjon. Denne oppfatningen deles av Beisvåg og Næringsforeningen. Beisvåg sier at foreningen lenge har vært opptatt av at Brattøra skal omformes og utvikles, og at de på overordnet nivå er glade for at Brattøra i dag er et byutviklingsområde.

Positiviteten deles Sahbegovic. Hun opplever at man har fått et annet bilde på Brattøra – «et nytt bilde» – men mener ikke dette er noe negativt. For henne er det naturlig at byen endrer seg, og hun mener det er positivt at områder som Brattøra og Nyhavna kan utvikles med et mer urbant uttrykk, og som en kontrast til det mer karakteriske Trondheimsbildet fra Midtbyen.

Dette er Paulsen enig i. Hun opplever at Brattøra har fått en slags avlastningsrolle for Midtbyen, i form av å være en mer moderne bydel, som også åpner for større høyder. Byantikvar Bye har som nevnt vært kritisk til høyder på Brattøra, spesielt i sammenheng med Powerhouse (jf. Adresseavisen, 2017a). Hun sier imidlertid at hun har veldig tro på Brattøra som utviklingsområde, og trekker fram at en utvikling her kan spare Midtbyen. Hun opplever for eksempel ikke at det planlagte stasjonssenteret, jf. kapittel 2.3.1, er noe kontroversielt prosjekt, da «det ligger på nytt land» (Mette Bye, 24.02.20).

Informantenes opplevelser av Brattøra har flere likhetstrekk med kommunens beskrivelse av området. I helhetsplanen for uterom på Brattørkaia og Trondheim Sentralstasjon, skriver blant annet kommunen at Brattøra representerer en egen identitet, og at området skal være «et moderne tilskudd til Midtbyens historiske preg» (Trondheim kommune, 2011, s. 4). «Det velkjente Trondheimsbildet» virker altså å være mest koblet opp mot den historiske bebyggelsen i Midtbyen, med fokus på romlige kvaliteter, arkitektur og bebyggelsesstruktur, slik Røe (2010, s. 307) og Amundsen (2004, s. 14) beskriver det. Samtidig kommer det fram at ikke alle har en like klar forståelse av hva som ligger i begrepet, og at det kan være utfordrende å skape en felles forståelse av hva dette bildet representerer.

7.2 Høyhus i Trondheim og på Brattøra

Høyhus har lenge vært et omdiskutert tema i byutviklingsdebatten i Trondheim, og spesielt på Brattøra, med Powerhouse som det mest fremtredende eksempelet. Byantikvar Mette Bye var som nevnt kritisk da bygget ble vedtatt, og mente det var alt for høyt til å stå på en slikt tomt (Adresseavisen, 2017a). Kritisk var også tidligere ordfører i kommunen, Marvin Wiseth, da han uttalte at Powerhouse ville bli som en «Berlinmur» ut mot fjorden (Adresseavisen, 2017b). Relevant for diskusjonen om «det velkjente Trondheimsbildet» over, og debattene om byutvikling på Brattøra, er Trondheim kommunes høyhuspolitikk slik de formuleres i ulike dokumenter. Kommunen har blant annet en egen veileder for høyhus - *Høyhus i Trondheim (Høyhusveilederen)* – som ifølge kommunen skal være «et grunnlag for å få gode beslutningsprosesser i saker med høyhus» (Trondheim kommune, 2007, s. 4).

I *Høyhusveilederen* beskrives høyhus som bygninger som er vesentlig høyere enn den normale bebyggelsen i et område og som dermed får en sterk synlighet i bylandskapet (Trondheim kommune, 2007, s. 5). Med «vesentlig høyere» mener kommunen tre normale etasjer, eller ca. 50% høyere enn den normale bybebyggelsen. Normale etasjer er ifølge kommunen etasjer med tre meters høyde. Høyhus i Trondheim skal i hovedsak være et arkitektonisk virkemiddel for å oppnå synlighet; bygget skal ha en formmessig og visuell dominans i bybildet: «Høyhus skal synes og denne synligheten skal understrekes i bylandskapet» (Trondheim kommune, 2007, s. 5). Samtidig virker kommunen å være bevisst på utfordringene høyhus kan skape, når de skriver at de på grunn av sin store synlighet vil kunne utfordre og endre steds karakteren i en by som ellers har en gjennomgående lav bebyggelse (Trondheim kommune, 2007, s.10).

I tillegg til å ha en generell definisjon for hva som regnes som høyhus, så har også kommunen lokale områdeavgrensede definisjoner. I det historiske landskapsrommet rundt Midtbyen – hvor også Brattøra er inkludert – er høyhus definert som tiltak fra 8-13 etasjer (Trondheim kommune, 2007, s. 14, se figur 14). For Brattøras del betyr dette at både kontorbygget ved Brattørkaia 17B, Clarion Hotell og Powerhouse kan defineres som høyhus, da de er på 8 og 9 etasjer. Det nye stasjonsenteret ville også gått som høyhus hvis det opprinnelige planforslaget hadde blitt stående, men planene ble etter politisk behandling redusert til maksimalt 7 etasjer (2019a).



Figur 14: Kart over det historiske landskapsrommet rundt Midtbyen, slik det defineres i Høyhusplanen. (Trondheim kommune, 2007, s. 14)

Det er imidlertid ikke bare høyde som vurderes som avgjørende i etablering av høyhus. I *Veileder for byform og arkitektur* skrives for eksempel følgende:

«Den fortellende, identitetsskapende verdien er utslagsgivende for etablering av høyhus [...] Nye høyhus plasseres kun i eksisterende høyhusområder eller hvor høyhuset skal markere en viktig fellesskapsfunksjon. Det skal ikke plasseres høyhus i landskapsrommet rundt Midtbyen».

(Trondheim kommune, 2013a, s. 37 & 38).

I *høyhusveilederen* står det videre:

«Trondheim skal ikke utvikles til en høyhusby, men følgende presiseringer av denne hovedregelen legges til grunn: [...] Innpassing av høyhus som gjennom fjern- virkning signaliserer en ny bydel, et større senter eller en annen viktig samfunnsmessig verdi».
(Trondheim kommune, 2007, s.2).

Kommunens beskrivelser kan være utfordrende på flere måter. At et høyhus skal ha en fortellende, identitetsskapende verdi – og samtidig markere en viktig fellesskapsfunksjon – er retningslinjer som i stor grad avhenger av skjønn, og vil dermed være gjenstand for forhandlinger i hver enkelte sak, slik informantene beskriver det i kapittel 6. Hvem er det i så fall som vurderer om det aktuelle høyhuset faktisk signaliserer en ny bydel, eller en viktig samfunnsmessig verdi? Powerhouse er som nevnt et svært aktuelt eksempel i denne diskusjonen. Bygget har på den ene siden blitt kritisert for sin høyde og utforming, og flere mener at et bygg ved fjorden ikke bør ha slike høyder, da det vil kunne skape en «mur» mot fjorden (Jf. Adressa 2017a; Adressa 2017b). Samtidig har administrerende direktør i Entra, Klaus-Anders Nysteen, uttalt at Trondheim med Powerhouse har fått «et signalbygg i verdensklasse, som setter teknologihovedstaden på kartet og som byens befolkning kan få et eierskap til» (Næringslivsavisen, udatert).

Diskusjonen rundt høyhus i Trondheim virker generelt å ha flere fellestrekk med høyhusdiskusjonen Skogheim og Røe (2003) beskriver fra Oslo. De skriver at ulike diskursive virkemidler ofte benyttes for å skape oppslutning om bestemte faglige posisjoner i høyhusdebatten (Skogheim & Røe, 2003, s. 42). Der Oslo kommune og samarbeidende utbyggere trekker fram høyhusenes evne til å representere et nytt og moderne særpreg – en ny bysilhuett – svarer representanter for «motdiskursen» med at det ikke er nødvendig med høyhus for å symbolisere denne moderniteten, og at en ny silhuett ikke er ønskelig. I denne motdiskursen fokuseres det derimot på at høyhusene gir tapte kvaliteter i for av mindre utsikt, sol og lys (Skogheim & Røe, 2003, s. 39). Skogheim og Røe mener diskursene fremstår som speilvendinger av hverandre. Jeg opplever at en liknende motsetning kan sees i Trondheim også. Adresseavisen intervjuer skeptiske aktører som beskriver høyhus som «ekstremt egenrådige bygg», «en Berlinmur ut mot fjorden», og «en kloss ut mot fjorden» (Adresseavisen, 2017a; 2017b; 2019b). Samtidig forsvarer utbyggere høyhusene med at de vil være signalbygg, og bidra til å styrke Trondheim som teknologihovedstad (Næringslivsavisen, udatert).

Det kan imidlertid virke som at kommunen har en mer tvetydig rolle i Trondheim, sammenliknet med situasjonen Skogheim og Røe beskriver fra Oslo. På den ene siden er Trondheim kommune klare på at det ikke er ønskelig med høyhus i eller nær Midtbyen, da det vil konkurrere med Nidarosdomen om å være det mest fremtredende landemerket i byen. Siktlinjer mot fjorden og landskapet skal tas vare på, og det er ikke ønskelig med høyhus som vil utfordre karakteristiske landskapssilhuetter (Trondheim kommune, 2013a, s. 18-19). Dette er i tråd med den diskursen som benyttes av aktørene som er skeptiske til høyhus. Samtidig skriver kommunen at høyhus kan godtas dersom de signaliserer en ny bydel, eller en annen viktig samfunnsmessig verdi, og at fellesskapsfunksjon og identitetsskapende verdi er utslagsgivende (Trondheim kommune, 2007, s.2; 2013a, s. 37-38). Dette er beskrivelser som har klare fellestrekk med diskursen til aktørene som er positive til høyhus, jf. Entra-direktør Klaus-Anders Nysteens argumenter for Powerhouse, hvor bygget beskrives som «et signalbygg i verdensklasse, som setter teknologihovedstaden på kartet» (Næringsavisa, udatert). Sitatet kan kobles både til kommunens krav om en identitetsskapende verdi, og til en mer overordnet en samfunnsmessig miljøverdi da Powerhouse er Norges første nybygde energipositive kontorbygning (ZEB, udatert).

På den ene siden kan man si at byutvikling er et fagfelt hvor flere og ofte motstridende diskurser virker samtidig, og at det derfor er naturlig at slike situasjoner oppstår. Når det er sagt, så virker det å være en særegen situasjon i Trondheim, hvor kommunen fremmer en arkitekturpolitikk som søker å bevare en stedsidentitet basert på historiske kvaliteter i fysiske bygningsmiljø, samtidig som byen stadig omdefineres og endres, for eksempel gjennom å markedsføre seg som teknologihovedstad.

På bakgrunn av motsetningene som kommer til syne i utviklingen av Brattøra, ønsket jeg å finne ut hva de ulike aktørene jeg intervjuet tenkte når det gjelder høyhusene på Brattøra. Hvilken fellesskapsfunksjon har de? Har de en identitetsskapende verdi? Og hva ligger egentlig i disse begrepene?

Elisabeth Kahrs sier at de med fellesskapsbygg mener offentlige bygninger som har fellesskapsfunksjoner, enten det er svømmehaller, skoler eller teater. Hun opplever ikke at kontorbygg eller hoteller kan ha fellesskapsfunksjoner. Denne oppfatningen deles av de andre informantene i kommunen. Byantikvaren sier at et bygg som Powerhouse bryter med fellesskapsprinsippet i kommunens dokumenter, og hun opplever også at kommunens *høyhusveileder* har vært vanskelig å forstå og praktisere. Opplevelsen av vanskelig praksis deles av Hostad i Entra. Hun opplever ikke at kommunens prinsipper om fellesskapsfunksjon

og identitetsskapende verdi forvaltes i praksis, og har vanskelig for å se hvilken verdi de da har. Det samme opplever Beisvåg og Næringsforeningen. Beisvåg mener det er en stor utfordring å ha slike begreper, og at spørsmålet om hva som er en fellesskapsfunksjon har blitt et definisjonsspørsmål, der ulike aktører tolker spørsmålet ulikt. Dette gjenspeiles ifølge Beisvåg i den politiske diskusjonen om høyhus.

Et interessant element i høyhusdiskusjonen blant informantene er at flere problematiserer hva et høyhus er, og hva det kan eller bør være. Sahbegovic tror blant annet at kommunen har vært litt for låst på spørsmålet om høyde på enkeltbygg, og prinsippet om man ikke skal bygge over syv etasjer, da dette vil komme inn under definisjonen av høyhus. Hun sier at man da i prinsippet kan bygge brede bygningskropper i syv etasjer, og viser til det planlagte stasjonssenteret som et eksempel på dette. Sahbegovic mener derfor at det formmessig kan være riktig å se på andre muligheter, og at man kunne planlagt høyhus gjennom områdeplaner, da det ville gitt en mer helhetlig diskusjon på hvor man kunne gått opp i høyde, og hvor man måtte holdt igjen. Denne oppfatningen deles av Hostad i Entra. Hun mener at det viktigste bør være at utbyggingen har et interessant uttrykk, ikke at det er lavest mulig. Også hun opplever at stasjonssenteret er et godt eksempel på et prosjekt hvor man kunne gjort noen deler av utbyggingen høyere, og andre deler lavere, og dermed fått en større variasjon i uttrykket.

I intervjuene jeg har gjort har det altså kommet fram at begreper som «fellesskapsfunksjon» og «identitetsskapende verdi» oppleves å ha liten bruksverdi i praksis, da de er gjenstand for ulike tolkninger. Selv om Elisabeth Kars ved byantikvarkontoret kommer med en ryddig definisjon av hva et fellesskapsbygg er, så hjelper det lite når andre sentrale aktører mener både begrepet og dets verdi er uklart. For en helhetlig tilnærming til utvikling av et transformasjonsområde som Brattøra, er det en stor utfordring hvis begrepene som skal regulere høyhus, i praksis viser seg å være definisjonsspørsmål og avhengige av den aktuelle saken det gjelder.

7.3 Kirkehovedstad eller teknologihovedstad?

Som en del av kommunens historiske stedsidentitet har kirkene – og spesielt Nidarosdomen – spilt en viktig rolle, jf. kapittel 2. I *kulturminneplanen* beskrives Trondheim som landets viktigste kirkeby, og i 2010 ble Trondheim offisielt landets kirkehovedstad (Trondheim kommune, 2013b, s. 11; Kommunal Rapport, 2010). Nidarosdomen har også fått en sentral rolle i de tre arkitekturpolitiske dokumentene. I *Veileder for byform og arkitektur* står det for eksempel at:

«Nidarosdomen skal dominere landskapsrommet rundt Midtbyen».

«Det er ikke ønskelig med høyhus i eller nær midtbyen som konkurrerer med Nidarosdomen om å være det mest fremtredende landemerke i Trondheim».

(Trondheim kommune, 2013a, s. 18 & 19)

Samtidig jobber kommunen med å fronte Trondheim som en innovativ og nyskapende teknologiby, og som nevnt i kapittel 2 så er byen kjent både lokalt og nasjonalt som landets teknologihovedstad (Trondheim kommune, 2010; Trondheim kommune, 2018b; Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2016). I denne markedsføringen trekkes Brattøra fram som et meget viktig område. I *Helhetsplan – Uterom Brattørkaia og Trondheim Sentralstasjon* skrives det for eksempel at:

«De viktigste drivkreftene for utvikling av kunnskapssamfunnet er ny kunnskap, innovasjonsevne og kreativitet. I tillegg har den fysiske utformingen av bydelene stor betydning for utviklingen. I den nasjonale og internasjonale konkurransen om de beste hodene vil spennende, varierte og velfungerende bymiljøer også være viktige faktorer for suksess. Dette må gjenspeiles i den fysiske utviklingen av byen generelt og i nye sentrumsnære bydeler som Brattøra spesielt» (Trondheim kommune 2011, s. 4).

I planen beskrives Brattøra som et av de mest betydningsfulle byutviklingsprosjektene i Trondheim, og utviklingen her vil ifølge kommunen ha betydning for i hvilken grad man lykkes med utviklingen av Trondheim som teknologi- og kunnskapsby (Trondheim kommune, 2011, s.4).

Dette er en beskrivelse som går godt overens med utviklingen i flere byer, slik Marshall (2001, s. 4) beskriver, der områder ved vannkanten sees på som så attraktive og synlige at de vil kunne brukes som «scener» for hva man ønsker at byen skal være. Fokuset på nasjonal og internasjonal konkurranse mellom byer trekkes også fram i Andersen og Røes (2017, s. 305) studie av Barcode, som del av Oslo kommunes ønske om å tiltrekke seg internasjonale selskaper og kreative miljøer. Sammenlikningen mellom Barcode og Brattøra er allerede godt etablert i Trondheims byutviklingsdebatt (Adresseavisen, 2017a, Trondheim kommune, udatert-g, se figur 15).



Figur 15: Brattørkaia – av mange ansett som Trondheims Barcode (Foto: Håkon Hattrem)

Spørsmålet er hvordan markedsføringen av Trondheim som teknologihovedstad vil utfordre «det velkjente Trondheimsbildet», og eventuelt komme i konflikt med byens historiske stedsidentitet, samt byens posisjon som kirkehovedstaden. Vestby og Skogheim (2010, s. 32) argumenter for eksempel for at næringsliv kan være avgjørende for stedsidentitet, og at karakteristikker ved næringshistorie og næringsstruktur kan forme både steder og lokalbefolkning. Nå er Trondheims kirkehistorie mye lengre enn Trondheims teknologihistorie, men som Vestby og Skogheim skriver, så har moderne utvikling vist seg å legge føringer også for dagens næringsliv og byutvikling. Det kan også virke som at Trondheim kommune er bevisst på denne påvirkningskraften. I *høyhusveilederen* skriver de:

«Fremragende arkitektur kan i enkelte tilfelle gi bygningen en så høy samfunnsverdi at det etableres en ny merkevarekvalitet for byen».

«Spørsmålet om å plassere høye, sterkt synlige bygninger innenfor det historiske byrommet i Trondheim, er derfor en viktig diskusjon om byens fremtidige karakter. Hvilke merkevarer det skal satses på, om det er enkelte merkevarer som skal rendyrkes og foredles, eller om det skal være mange stemmer med i koret».

(Trondheim kommune, 2007, s. 25 & 27).

Med Powerhouse Brattørkaia – Norges første nybygde energipositive kontorbygning (ZEB, udatert) – har dette blitt en høyaktuell problemstilling. Jeg spurte derfor de ulike aktørene hva de tenkte om forholdet mellom kirkehovedstaden og teknologihovedstaden.

En fellesnevner blant informantene er at både det gamle bybildet knyttet til kirkehovedstaden, og det mer moderne og urbane knyttet til teknologihovedstaden, er høyt verdsatt. De trekkes begge fram som en styrke for byen, og som en kilde til et variert og spennende bybilde.

Byantikvaren mener mange hensyn kan gå hånd i hånd, og trekker fram transformasjonsprosjekter som et viktig grep; prosjekter der man tar vare på mye, men der man også innfører nye grep, både for å vise egen tid og for å skape en ny funksjonalitet. Hun sier at man ofte får gode samspill når man kombinerer det å ta vare på kulturminner, og det å fronte teknologi; at man fronter ny og gammel teknologi samtidig. Hun opplever imidlertid at Trondheim kommune kunne vært flinkere til å promotere dette, og at det ofte blir enten eller: «Det er enten Tesla eller Bakklandet» (Mette Bye, 24.02.20). Men transformasjonsprosjekter er ingen enkel oppgave ifølge Bye: «Det krever en ambisjon om skreddersøm» (Mette Bye, 24.02.20).

Det å kombinere gammelt og nytt trekkes fram også av Sahbegovic. Hun sier det er mange ting som har vært gode med Trondheims utvikling, men at man trenger å «legge noen flere lag på det» (Nadja Sahbegovic, 25.02.20). For Sahbegovic er det positivt at en by er mye forskjellig, og hun mener det vil bli feil å skulle låse seg til én ting. Denne oppfatningen deles av Paulsen ved byplankontoret, som mener kompromisser er en nøkkel for god byplanlegging. Sahbegovic sier nye områder må få lov til å ha sin egen identitet, og viser til Nyhavna og Brattøra som eksempler. Hun mener dette mangfoldet kan fremmes som en av styrkene til Trondheim: At byen har flere elementer – og flere identiteter – å spille på.

Informantene virker generelt å verdsette begge de to identitetene, både den moderne teknologihovedstaden og den historiske kirkebyen. Det oppleves ikke som noen utfordring at de tilsynelatende er sterke motsetninger som kan utfordre hverandre i et bybilde; tvert imot trekkes det fram som en styrke for byen at man har et så bredt mangfold. Marshall (2001, s. 5) skriver at områder ved vannet er spesielt verdifulle fordi de henvender seg både til fortiden og framtiden, og jeg opplever at det med så stor velvilje blant informantene, også ligger til rette for at Brattøra og Nyhavna skal kunne gjøre dette i Trondheim.

Et interessant moment er imidlertid at diskusjonen om Trondheims identitet, framstår som en diskusjon om det fysiske byrom også blant informantene. Det sosiokulturelle perspektivet som Røe (2006, s. 201) beskriver, der menneskene på stedet spiller en sentral rolle, virker ikke å være en del av verken kommunens eller informantenes tolkning, verken når man snakker om «det velkjente Trondheimsbildet», kirkehovedstaden eller teknologihovedstaden. Det er jevnt over et fokus på arkitektur og utforming av det fysiske byrommet, i tråd med det rådende arkitekturpolitiske perspektivet Røe (2010, s. 307) beskriver. Doreen Masseys forståelse om at stedsidentiteten blir til i møtene og skjæringspunktene mellom sosiale relasjoner, virker meget fraværende. Det samme gjelder tankene til Vestby & Skogheim (2010) og Thuen (2003), hvor stedsidentitet trekkes fram som en viktig påvirkningsfaktor for hvem innbyggerne opplever at de er, både personlig og i forhold til andre.

Kanskje skyldes det manglende fokuset på mennesket at den arkitekturpregede diskursen om stedsidentitet – fremmet gjennom kommunens arkitekturpolitiske dokumenter og gjennom faglig bakgrunn – har påvirket også informantenes forståelse, og dermed skapt en linse å se stedsidentitet gjennom, slik Benjaminsen & Svarstad (2010, s. 66) skriver.

7.4 Fortetting i «Det velkjente Trondheimsbildet»

Som nevnt i teorikapittelet, så forventes det fra nasjonale myndigheter at dagens byutvikling skal være bærekraftig og miljøvennlig (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2018). I utviklingen av miljøvennlige byer anses fortetting som en forutsetning, da det vil kunne redusere transportbehov og utslipp av skadelige klimagasser (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2019b). Hanssen et al. (2015, s. 5) mener dermed at den kompakte og fortettede byen har blitt et *symbol* for bærekraftig utvikling.

Trondheim kommune har fulgt opp disse forventningene, og oppfordrer til fortetting i hele byen, særlig i områder med sentrumsfunksjoner og langs byens kollektivtraseer (Trondheim kommune, 2013a, s. 6). Dette er i tråd med regjeringens anbefalte plangrep: Å samordne areal-, bolig- og transportpolitikk (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2018).

Fortetting som prinsipp er altså godt forankret – både nasjonalt og lokalt – og er sånn sett ikke omdiskutert som et nødvendig plangrep. Det som derimot er utfordrende – og som danner grunnlaget for viktige debatter – er spørsmålet om hvordan man tilpasser fortettingen

til lokale forhold. Under sine «Fire farer for fortetting» skriver for eksempel Kommunal og moderniseringsdepartementet (1998, s. 6) at fortetting kan

«... forstyrre eller ødelegge tettstedets særpreg, kulturhistoriske elementer og landskapstrekk [...] Silhuetter og utsiktspunkter kan bli bygget ned. Manglende tilpasning mellom nytt og gammelt kan ødelegge strøkskarakter og arkitektur».

Departementet skriver videre at viktige landskapstrekk og kulturverdier er viktige å bevare for ettertida, og at disse sier noe om hvor man *ikke* bør fortette (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 1998, s. 6). De trekker samtidig fram det komplekse dilemmaet med at man i tillegg til å bevare, også ønsker å spare energi til transport og redusere utslipp. Og det viktigste hjelpemiddelet for å gjøre dette er altså fortetting, da fortetting legger opp til at man kan utnytte arealressurser og infrastruktur mest mulig økonomisk. Utfordringen er naturligvis at ikke alle hensynene kan innfris samtidig. Som Kommunal- og moderniseringsdepartementet skriver, så er til og med noen av hensynene i konflikt med hverandre. Løsningen er ifølge departementet å finne «de gode kompromissene» (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 1998, s. 6). Dette er i tråd med tankene til planleggerne i Trondheim kommune, som nevnt i forrige avsnitt.

Den overordnede tanken om kompromiss er god. Man unngår ekstreme løsninger, tar hensyn til ulike sider av saken og får et mangfoldig bybilde. Det er imidlertid usikkert i hvor stor grad dette er gjennomførbart i praksis, og om kompromisser alltid er den beste løsningen. For eksempel kan det være utfordrende å kombinere alle hensyn, og alle verdier, uten at noe må gi tapt. Dette ble også påpekt av noen av informantene jeg intervjuet.

Beisvåg i Næringsforeningen er – som de andre informantene – enige i at mange hensyn kan gå hånd i hånd, og han poengterer at de som forening er opptatt av å ivareta kulturminnene Trondheim har, da de er viktige for byens identitet. Næringsforeningen er ifølge Beisvåg opptatt av at kulturminner må bevares gjennom bruk, både fordi byggene trenger folk eller aktiviteter, og fordi det da vil være økonomi for eier til å ta vare på dette kulturminnet. Han opplever imidlertid at det også er flere målkonflikter i diskusjonen mellom fortetting og bevaring, der det ene målet ofte «tar livet av» det andre målet. Beisvåg mener derfor at noen verdier må vektlegges på bekostning av andre, og at politikerne må vurdere hva som skal bevares, og likeså hva man ikke kan holde igjen på, da det vil føre til at man ikke får til de andre målene.

Hostad i Entra deler denne tankegangen. Hun mener man ikke kan ivareta alle hensyn hele tiden, og at det viktigste er at man får en fortetting av byen. De mange hensynene gjør det ifølge Hostad utfordrende å være utbygger, da man blir oppfordret til å fortette samtidig som det ikke skal bygges høyt. Hun mener man er nødt til å dispensere på noe, og at spørsmålet da blir hva som er viktigst – hva som gir mest til byen. Hostad viser spesielt til diskusjonen om stasjonssenteret, og sier: «Hvis man ikke skal bygge høyt på Midt-Norges største kommunikasjonsknutepunkt, hvor man skal bygge høyt da?» (Stine Hostad, 17.02.20).

Også Sahbegovic tror det kan være utfordrende å kombinere for mange hensyn. Hun er som nevnt i avsnittet over positiv til at byen skal kunne bestå av flere lag, men opplever at man i Trondheim ofte står med to motstridende ønsker, som begge er ønsket politisk: Fortetting langs knutepunktene og bevaring av det eksisterende. I avveiningene som da følger opplever Sahbegovic at kulturminnevern ofte må gi tapt, og at det derfor er positivt at bydeler som Brattøra og Nyhavna får egne karakterer. Fortetting i disse nærliggende sentrumsområdene vil ifølge Sahbegovic gjøre at man kan fortette gjennom kvartalsbebyggelse og en høyere utnyttelsesgrad, «[...] i stedet for at alt blir en suppe; at man både ødelegger Midtbyen, og er veldig restriktiv på høyder andre steder» (Nadja Sahbegovic, 25.02.20). Hun mener man må slutte å sakke om Trondheim sentrum som bare Midtbyen, da dette vil føre til at økt press på den historiske bebyggelsen. Sahbegovic viser blant annet til at kommunen i sin nye sentrumsstrategi har valgt å definere fire nye sentrumsområder i tilknytning til Midtbyen (jf. figur 1; Trondheim kommune 2018a), og sier det er i disse områdene man må ta fortettingen.

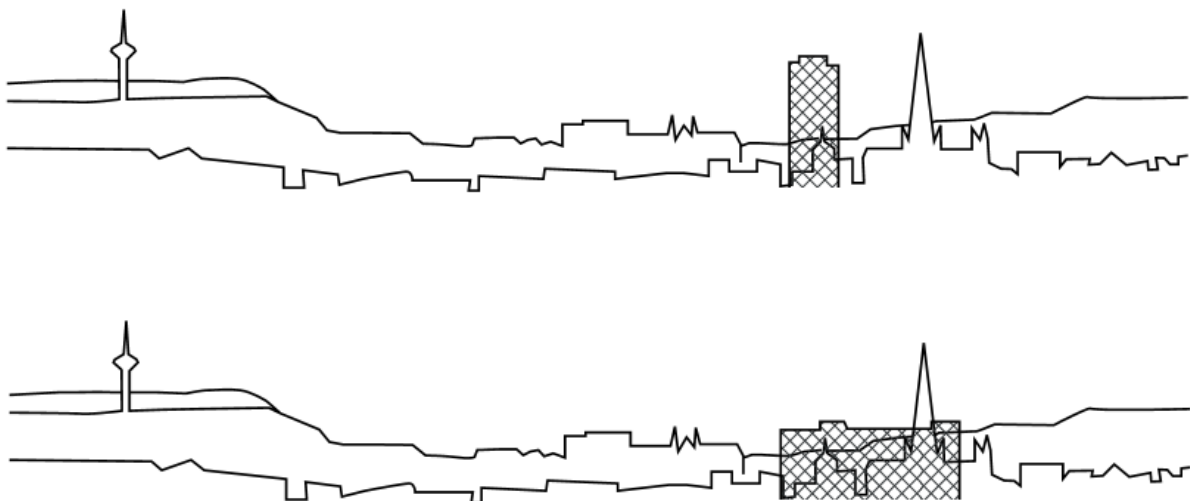
Dette er imidlertid ikke en mening alle informantene virker å støtte like sterkt. Hostad mener man må kunne ta debatten om fortetting også på Midtbyhalvøya, for å unngå at området blir uinteressant for byens innbyggere. Hun sier at hvis området skal vitaliseres og brukes – med både butikker, restauranter og boliger– så burde det fortettes mye mer også i Midtbyen. Hun mener blant annet at kommunen kunne pekt ut noen områder eller kvartaler på halvøya som mindre viktige sammenliknet med andre, og åpnet opp for fortetting her.

Informantene virker generelt å være enige om at viktige kulturminner må bevares, og at fortettingen som gjøres må ta hensyn til dette. Oppfatningene er imidlertid noe sprikende når det gjelder hvordan dette skal gjøres. Når det gjelder Brattøra som byutviklingsområde, så er alle informantene enige om at dette er et område som tåler fortetting, og at det er område hvor fortetting skal prioriteres. Bydelen oppfattes som ny og urban, og informantene er enige om at man her kan tilrettelegge for noe nytt og eget, jf. forrige avsnitt. Det er imidlertid

uenighet om hvor store friheter man kan tillate seg i fortettingen, både i Midtbyen på Brattøra. Et særlig viktig tema i den sammenhengen er *utsikt*.

Kommunen har i *Veileder for byform og arkitektur* et eget avsnitt om siktlinjer mot fjorden og landskapet (Trondheim kommune, 2013a, s. 20). Her skriver de at Trondheim skal være en by der sikten mot fjorden kan oppleves fra byrom og gater, da dette er en viktig del av byens karakter. Det trekkes fram at utsikt fra offentlige rom er en kvalitet alle har glede av, og at det derfor er ønskelig å bevare sikt mot fjorden fra de sentrale byrommene, i tillegg til å ta vare på viktige siktakser fra Cicignons byplan (jf. kapittel 2). Ny bebyggelse bør ifølge kommunen plasseres slik at den ikke danner en sammenhengende vegg mot fjorden.

Det er imidlertid ikke bare utsikt fra byrom og gater som trekkes fram i *Veileder for byform og arkitektur*. Også utsikten fra fjorden trekkes fram, i form av byens «skyline» og silhuett. Kommunen skriver at byen generelt skal ha en jevn silhuett, men at Nidarosdomen, Gløshaugen og Tyholtårnet samtidig er unntakene som skaper byens karakteristiske silhuett (Trondheim kommune, 2013a, s. 18). Videre er det ikke ønskelig med høyhus som konkurrerer med Nidarosdomen om å være det mest fremtredende landemerke i Trondheim, eller høy kvartalsbebyggelse som kan redusere tydeligheten av Nidarosdomens betydning, som vist under (Trondheim kommune, 2013a, s. 19, se figur 16).



Figur 16: Trondheim kommune ønsker ikke høyhus eller høy kvartalsbebyggelse som utfordrer Nidarosdomens betydning (Trondheim kommune, 2013a, s. 19).

Kommunens sterke fokus på utsikt mot fjorden og byens silhuett fra fjorden, er utfordrende med tanke på at kommunen også ser på Brattøra – en bydel som ligger helt nede ved fjorden – som et av de mest betydningsfulle byutviklingsprosjektene i Trondheim (Trondheim kommune, 2011, s.4). Powerhouse har som allerede nevnt skapt diskusjoner angående utsikten fra Søndre gate, og det nye stasjonssenteret har også vært omdiskutert med tanke på utsikt. Kommunen mener i den politiske behandlingen at stasjonssenteret ikke vil oppleves som dominerende i forhold til Nidarosdomen, men skriver samtidig at

«Fra Sjøgangen vil utsikt mot Tyholt bli borte. Byrommet vil rammes inn i større grad og opplevelsen av åpenhet vil reduseres».

(Trondheim kommune, 2019a, s. 15).

«Fra Bispehaugen skole vil man miste sikten til store deler av sjølinjen i fjorden».

«Fjordutsikten fra Møllenberg og Småbergan vil likevel forringes betydelig i forhold til i dag».

«Utsikt mot fjorden i nord fra bryggene vil forringes».

(Trondheim kommune, 2019a, s. 22 & 23).

I det endelige vedtaket reduserte kommunen tillatt byggehøyde fra maksimalt åtte til maksimalt syv etasjer. I detaljreguleringen skrives det imidlertid at det ikke er stasjonssenterets høyde som er den største utfordringen, men prosjektets totale volum. I vedtaket ligger det et planlagt bruksareal på 90 000 kvadratmeter, og flere har vært skeptiske til en slik bygningsmasse like ved fjorden (Jf. Adresseavisen 2019a; 2019b, se figur 17). Jeg ønsket derfor å spørre informantene hva de tenkte om utsikt, silhuett og skyline, og hvordan de vurderte det planlagte stasjonssenteret.



Figur 17: Illustrasjon av det nye stasjonssenteret, slik det kan bli seende ut (Adresseavisen, 2019b).

Byantikvaren sier at bygging langs kanalen er et viktig spørsmål å diskutere, da «man skal vite at man bygger ansikt til ansikt med bryggene i Fjordgata» (Mette Bye, 24.02.20). Hun mener imidlertid ikke at bebyggelse på Brattøra trenger å underordne seg bryggene, da man er på en ny bydel og på andre siden av kanalen. Bye mener – som flere andre informanter – at man på generell basis må vurdere hva som er avgjørende, og hva som er mindre viktig. Hun viser blant annet til forholdet mellom bryggene i Kjøpmannsgata og Bakklandet som et viktigere historisk miljø å ivareta som helhet, ikke fordi bryggene i Fjordgata er mindre viktige, men fordi man på Brattøra har en annen type miljø.

På spørsmål om hvordan utviklingen på Brattøra vil påvirke utsikten, svarer Bye at man må regne med at åpenheten blir borte når man bygger så nært fjorden, og at man dermed må velge de viktigste siktlinjene å bevare. Hun opplever at Søndre Gate var en av de viktigste, og beskriver det som en tabbe at den ble bygd igjen med det nye Powerhouse. Bye og Kahrs opplever at det er en overordnet enighet om at man skal fortette på Brattøra, og at spørsmålet da blir hvor tett, og hvor høyt, man skal fortette. De mener – som Sahbegovic – at det den nye forståelsen for sentrum er positivt for å kunne bevare den innerste historiske kjernen, og at man av den grunn også kan bygge ut med større tetthet på Brattøra. De viser også til Nyhavna som et viktig byutviklingsområde. Bye mener det er viktig å ta vare på de siktlinjene, og sørge for at disse nye bydelene får en god forbindelse til Midtbyen, men virker å være optimistisk

innstilt når det gjelder fortetting: «Hvis man klarer å være å edruelig på hvor man skal fortette, så kan jo det her gå veldig bra» (Mette Bye, 24.02.20).

Paulsen ved byplankontoret er enig i at man må fortette i disse nye byutviklingsområdene. Hun opplever at man har lett for å bli nostalgisk i diskusjoner om høyder og utsikt til fjorden, og sier: «Alt var bedre før. Men det var jo ikke det heller!» (Kari Elisabeth Paulsen, 29.01.20). Selv om høydene holdes nede, så vil det ifølge henne uansett bli færre utkikkspunkter mot fjorden, og man må i større grad enn før ned til vannkanten for å se noe. Samtidig opplever hun at ny bebyggelse på Brattøra vil være positivt for aktiviteten i området, da man vil få flere tilbud, flere mennesker og mer liv. Hun har forståelse for at noen opplever at den nye bebyggelsen «skiller» byen og fjorden, men mener det er viktig å huske at denne bebyggelsen har mange mennesker i seg også. På spørsmål om hva hun tenker om de konkrete høydene på for eksempel Powerhouse og stasjonssenteret, sier Paulsen at hun i stor grad opplever det som vanlige moderate byhøyder, som ikke ødelegger det store landskapsbildet i noen vesentlig grad. Hun mener det er et «sprang» fra Brattøra til Midtbyen, men at dette er greit, da Brattøra er en moderne bydel: «Det er jo Trondheims Barcode på en måte da. Bare ikke så høyt» (Kari Elisabeth Paulsen, 29.01.20).

Hostad mener at det generelt er bygd for lavt på Brattøra, og sier: «Uansett om du bygger to etasjer eller ti etasjer, så har du jo sperret utsikten» (Stine Hostad, 17.02.20). Hun opplever at de som utbyggere ofte får kritikk for at det har blitt en «vegg» mot fjorden, men viser som Paulsen til at utbyggingen også har gitt økt folkeliv ved fjorden. Hostad viser blant annet til promenaden langs Brattørkaia, og sier denne er mye brukt til både jobbreiser og som rekreasjonsområde.

Dette er også Beisvåg og Næringsforeningen enige i. Beisvåg mener utviklingen på Brattøra har vært en betydelig styrke for Midtbyen, gjennom at flere folk har sitt daglige virke i sentrum enn de ellers ville hatt. Han mener at diskusjonen om utsikt ut mot fjorden mangler nyanser, og sier at flere av byens sentrale gater og byrom allerede har mistet utsikten til fjorden. Han har forståelse for at kommunen trekker fram Trondheims skyline som en viktig verdi, men sier at de som næringsforening er mer opptatt av at man må ha bygninger, bygningsmasser og arealer som bidrar til å gjøre Midtbyen og sentrumsområdene mer attraktive. Dette er ifølge Beisvåg et viktigere hensyn enn hvordan skyline ser ut fra Munkholmen. Heller ikke Hostad opplever skyline som en avgjørende faktor for utviklingen på Brattøra. Hun sier at skyline virker å være et større fokus i plan enn i praksis, men at det likevel er noe man tar hensyn til når man bygger ut. Paulsen ved byplankontoret

komplementerer Hostad og Beisvåg, når hun sier at skyline fort kan bli en utfordrende målestokk å bruke, da det i stor grad avhenger av hvilket standpunkt man velger, og hvor man står.

Det virker generelt som at flere av informantene deler de samme tankene: Det er en enighet om at det skal fortettes på Brattøra, og at man tåler større høyder her sammenliknet med den historiske i Midtbyen. Alle informantene forstår Brattøra som en ny og egen bydel, med en egen identitet, og flere av beskrivelsene har likhetstrekk med utviklingen Marshall (2001) beskriver, der områder ved sjøen, som Brattøra og Nyhavna, ofte representerer noe eget og nytt. Det virker også som at informantene har et noe mer nyansert syn på både høyder og skyline, sammenliknet med beskrivelsene og retningslinjene i kommunens arkitekturpolitiske dokumenter. Jeg opplever blant annet at skyline er betydelig mer vektlagt i *Veileder for byform og arkitektur*, enn den er i praksis og blant informantene.

Når det er sagt, så er det også en del uenighet blant informantene rundt diskusjonen om høyder. Kahrs ved byantikvarkontoret mener høyde er en utfordring for Brattøra, og hun ønsker mer variasjon; at man ikke bygger til maks overalt. Samtidig virker det som at aktører som Næringsforeningen og Entra gjerne skulle hatt større høyder, og at diskusjonen om høyder og bygningsvolum er for lite nyansert. Imidlertid er også kommunen innforstått med at en byutvikling på Brattøra vil innebære byggehøyder som står i kontrast til Midtbyens toetasjes trebebyggelse, og som utfordrer en del etablerte prinsipper om utsikt og skyline. Som Paulsen ved byplankontoret sier: «Det må bli noe eggknusing for å få til den omeletten» (Kari Elisabeth Paulsen, 29.01.20).

I neste kapittel vil jeg se nærmere på diskurser og aktører i Trondheims byutvikling. Hvilke begreper er det som preger diskursene? Og hvilke aktører er det egentlig som er med å medvirke til, påvirke og avgjøre byutviklingen?

8.0 Analyse del III – Diskurser og aktører i Trondheims byplanlegging

I dette tredje og siste analysekapittelet vil jeg se nærmere på diskurser og aktører i Trondheims byplanlegging, med fokus på blant annet de ulike begrepene diskursene preges av, samt hvilke aktører som er med å medvirke til, påvirke og avgjøre byutviklingen.

8.1 Begrepenes verdi

Som nevnt i kapittelet over så virker kommunens diskurser å ha innholdsmessige fellestrekk og uttrykksmidler, slik Benjaminsen og Svarstad (2010, s. 66) beskriver det. Intuitivt kan det være lett å anta at diskursene med det blir lettere gjenkjennelige, og at det blir tydeligere hva både diskursene og begrepene omfatter. Jeg opplever imidlertid at kommunens diskurser i stor grad preges av abstrakte begreper, hvor det i for stor grad er opp til den enkelte å tolke begrepets betydning. Intervjuene med informantene har understøttet dette.

I forrige kapittel så jeg for eksempel på høyhusdiskusjonen, der ønsker om «fellesskapsfunksjon» og «identitetsskapende verdi» fremmes av kommunen. Begrepene defineres ikke av kommunen i noen av de arkitekturpolitiske dokumentene, og både Beisvåg og Hostad gir uttrykk for at det er begreper de har vanskelig for å forstå innholdet i, og som de ikke opplever brukes noe særlig i praksis. Kahrs ved byantikvarkontoret har imidlertid en tydelig forståelse av begrepet:

«Med fellesskapsbygg mener vi offentlige bygninger, som har fellesskapsfunksjoner. [...] Svømmehaller, skoler, teater, kunstarenaer» (Elisabeth Kahrs, 24.02.20)

Jeg tolker det dithen at «vi» i dette sitatet er synonymt med Trondheim kommune. Paulsen ved byplankontoret er enig i at private bygg ikke kan regnes som fellesskapsbygg, enten det er snakk om boliger eller kontorbygg, men sier slike bygg kan ha innslag av fellesskapsfunksjoner. Det er imidlertid interessant at hun beskriver fellesskapsfunksjon som et vidt og ikke entydig begrep, og at et bygg kan ha «innslag» av fellesskapsfunksjon. Paulsen nevner for eksempel at administrasjonen under behandling av Powerhouse argumenterte for at bygget hadde en fellesskapsfunksjon fordi det ligger nærme offentlige byrom, og fordi det ligger ved Sjøgangen, som forbinder Brattøra og Midtbyen. Dette betyr i så fall at lokalisering er en viktig del av fellesskapsfunksjonsbegrepet. Men hvis det er som Paulsen sier – at kommunen argumenterte for Powerhouse som et fellesskapsbygg – så er det også sterkt i strid med Kahrs definisjon, som baserer seg på at fellesskapsbygg er offentlige bygninger. Og når det ikke en gang er kontinuitet eller enighet i kommunens forvaltning, så har jeg forståelse for at Næringsforeningen opplever det som en stor utfordring å ha et slikt begrep, og at Hostad

ikke opplever at begrepet har noen særlig verdi. Hvordan skal innbyggere og utbyggere vite hva som gjelder i neste byutviklings sak, når teori og praksis virker å sprike såpass mye?

Et begrep som *er* definert i kommunens dokumenter – men som likevel har skapt stor diskusjon i det lokale nyhetsbildet – er «signalbygg». Begrepet kan kobles til det kommunen skriver om identitetsskapende verdi, da det er lett å anta at også et signalbygg skal signalisere noe, for eksempel i form av å være identitetsskapende. Kommunen definerer begrepet slik:

«Signalbygg: Bygninger som gjennom kontrast og dominans skiller seg ut. Monumentalbygg er et annet begrep for dette. Signalbygg brukes noen ganger om bygg med høy standard på energi og utslipp. Denne tolkningen brukes ikke i sammenheng med arkitektur og byformdiskusjoner».

(Trondheim kommune, 2013a, s. 11).

Begrepet har imidlertid vært omdiskutert i Trondheims byutvikling, og særlig i sammenheng med Brattøra. I et intervju med Adresseavisen i 2015 fortalte daværende gruppeleder i Arbeiderpartiet, Geir Waage, at han angret på vedtaket av Clarion Hotel, før han sa:

«Vi må være veldig kritiske til illustrasjoner fra utbyggerne – virkeligheten blir ikke som illustrasjoner. Og særlig kritisk er jeg til begrepet «signalbygg». Det fins ikke et mer forslitt ord, fra utbyggerens side. Ingen av de byggene som i forkant er blitt kalt signalbygg, er blitt det – unntatt Rockheim» (Adresseavisen, 2015).

Samtidig var Entra-direktør Klaus-Anders Nysteens tidlig ute med å erklære Powerhouse på Brattørkaia som et «signalbygg i verdensklasse» (Næringsavisa, udatert). Jeg ønsket derfor å spørre informantene hva de tenker om begrepet, og hvordan de opplever at begrepet kan påvirke byutviklingsprosessen på Brattøra.

Sahbegovic mener signalbygg er et meget vanskelig begrep, og hun er skeptisk til at det i det hele tatt brukes. Hun opplever at det ble brukt mye i sammenheng med Powerhouse, og at bygget ble fremstilt som et signalbygg for bærekraft og for teknologihovedstaden Trondheim. Sahbegovic mener det er utfordrende å bruke begrepet i slike sammenhenger, da det er en argumentasjon som er vanskelig å argumentere imot når diskusjonen pågår, men som også kan vise seg å miste sin gyldighet i løpet av kort tid, da både teknologi og bærekraftige løsninger utvikles raskt.

Dette er en oppfatning som støttes av Beisvåg og Næringsforeningen. Han opplever at det på mange måter er kommunen selv som har lagt opp til den utfordrende situasjonen, med begreper som ikke nødvendigvis sier mye i seg selv, men som byutviklingsaktører likevel må forholde seg til, da de fremmes i kommunale dokumenter. Han sier:

«Hvorfor bruker man uttrykk som signalbygg? Jo, fordi at det først er når du bruker et slikt begrep at kommunen kan akseptere visse ting. Så det er jo på mange måter også det kommunale språket som har lagt opp til at man skal bruke slike ord»

(Børge Beisvåg, 31.01.20)

Beisvåg er altså skeptisk til at begreper som «signalbygg», «fellesskapsfunksjon», og «identitetsskapende verdi» og «det velkjente Trondheimsbildet» brukes i kommunens dokumenter, og kritiserer med det kommunens generelle byutviklingsdiskurs, der disse begrepene er helt sentrale. Jeg mener det er utfordrende for byutviklingsdebatten at Beisvåg – som næringspolitisk leder i en næringsforening med 1800 medlemsbedrifter – opplever det slik.

Det er også interessant at Paulsen ved byplankontoret er av en ganske annen oppfatning. Hun stusser over uttalelsen til Geir Waage, og mener selv at signalbygg som begrep er verdinøytralt, og dermed vanskelige å være skeptisk til. Hun opplever ikke at begrepet er feil eller uriktig å bruke i seg selv, men at spørsmålet heller burde være i hvor stor grad man kan kalle et privat kontorbygg som Powerhouse for et signalbygg. Hun mener Nidarosdomen er et godt eksempel på et signalbygg, og utdyper:

«Signalbygg er en type det. En del av typologi. Det har ikke noe verdi i seg selv. Et signalbygg kan være godt og dårlig» (Kari Elisabeth Paulsen, 29.01.20).

Der Hostad i Entra opplever at flere av kommunens begreper ikke har noen verdi i praksis, opplever altså Paulsen at et begrep som signalbygg er verdinøytralt, men at det kan være både positivt og negativt. Jeg opplever at aktørene har meget ulike oppfatninger og forståelser, men fellesnevneren virker å være preget av forvirring. Dette bærer intervjuet med Bye og Kahrs også preg av. Bye forteller at det ofte er vanskelig å vite om man snakker om det samme, og at hun personlig har vanskelig å forstå hva for eksempel et signalbygg skal representere: «Er det positivt eller er det negativt?» (Mette Bye, 24.02.20).

Kahrs mener Byes spørsmål avhenger av hva signalbygget signaliserer. Hun viser – som Paulsen – til Nidarosdomen som et eksempel på et signalbygg. På et

oppfølgingsspørsmål om Powerhouse er et signalbygg, svarer Kahrs at hun opplever det som for dårlig arkitektonisk til å være et signalbygg. Hun mener dette, kombinert med det hun opplever som mangel på fellesskapsfunksjoner, gjør at bygget ikke vil huskes i framtiden som noe som preget Trondheim positivt som et signalbygg. Dette står i sterk kontrast til Entra-direktør Nysteens uttalelse, og viser at det er en stor variasjon i hva ulike aktører legger i begrepet; det hele virker å basere seg på subjektive oppfatninger og skjønn, avhengig av hvilket bygg, eller hvilken sak det gjelder.

Spørsmålet er naturligvis om det er mulig å unngå dette: Er det mulig – og ønskelig – med en klarere begrepsavklaring, som i større grad fjerner tvil og skjønn, eller er skjønn og vurderingssaker en del av byutviklingen?

Kahrs ved byantikvarkontoret mener saker som handler om estetikk og byutvikling ofte blir kalt skjønn for å ufarliggjøre argumenter. Samtidig opplever hun at flere av temaene man beskriver som skjønnsmessige vurderinger, faktisk har vitenskapelige grunnlag. Hun viser blant annet til at temaer som bystruktur, høyder i forhold til sol, og hvordan fasader møter gater er temaer som er vitenskapelig forsket på gjennom undersøkelser, blant annet gjennom arbeidet til Jan Gehl. Kahrs mener dette er «harde fakta» som i alt for liten grad blir vektlagt i den offentlige debatten om byutvikling. Bye er enig i denne vurderingen, men mener også man må skille mellom ulike typer skjønn. Hun sier at faglig skjønn er noe man skal holde på med i byutvikling, og at dette er noe helt annet enn både synsing og politisk skjønn. Å vurdere høyden på en bygning er ifølge Bye noe man kan analysere seg fram til gjennom faglig skjønn, og ikke noe man kan stå og føle seg fram til.

Både Kahrs og Bye har gode poenger når de trekker fram det faglige arbeidet som er gjort rundt byutvikling, og det er ingen tvil om at en person som Jan Gehl har gjort et viktig forskningsarbeid. Og kanskje er det som Kahrs sier, at dette er faglig kunnskap som i for liten grad preger byutviklingsdebatten. Når det er sagt, så er det vanskelig å unngå politisk skjønn og innbyggernes følelsesmessige forhold til byen og byutviklingen. Som Skogheim og Røe (2003, s. 36) skriver, så avhenger flere av diskusjonene innen byutvikling og arkitektur om smak og behag – det de kaller «smakfeltet» – og det kan sånn sett være utfordrende å argumentere med faglige undersøkelser overfor innbyggere som har et nært forhold til byen diskurs.

Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om det i for stor grad brukes begreper som åpner for ulike forståelser og forhandlinger i kommunens arkitekturpolitiske dokumenter. Når begrepene i tillegg spiller en så sentral rolle blir det en ekstra stor utfordring, særlig med tanke på at dokumentene beskrives som kommunens viktigste arkitekturpolitiske dokumenter. Byutviklingsdebatten om Brattøra består av veldig mange aktører og interessenter, og med uklare og udefinerte beskrivelser kan man risikere at alle disse aktørgruppene legger ulik betydning i helt sentrale begreper. Eller enda verre: At aktørene ikke forstår hva som ligger i begrepene, som beskrevet i dette avsnittet, hvor et begrep som signalbygg skaper forvirring hos både politikere, administrasjon og utbyggere. Jeg tror en slik utvikling vil være skadelig både for den prosessorienterte diskursen i byutviklingen – da det gjør det vanskeligere å drive dialog, samhandling og effektivitet – i tillegg til at det kan påvirke den resultatorienterte diskursen gjennom å vanskeliggjøre prosjektplanlegging og plangjennomføringer (jf. Falleth & Saglie, 2012, s. 290).

8.2 Medvirkning

Det å ha begreper som er lett forståelige er viktig blant annet fordi det skaper et bedre og tryggere grunnlag for de som ønsker bidra gjennom *medvirkning*. Medvirkning som prinsipp er som nevnt forankret i Plan og bygningslovens § 1-1, som et av lovens hovedformål. Målet er åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning for alle berørte interesser og myndigheter (Lovdata, 2008a). I loven står det også at enhver aktør som fremmer et planforslag, skal legge til rette for medvirkning, og at kommunene har et særlig ansvar (Lovdata, 2008b).

Trondheim kommune beskriver sitt eget medvirkningsansvar i blant annet *Veileder for byform og arkitektur*, der de skriver at «Trondheim skal være en kommune som legger til rette for bred, offentlig deltakelse i utarbeidelse av planer for større områder, i områder med historiske verdier og områder med sentrumsfunksjoner» (Trondheim kommune, 2013a, s. 47). Jeg tolker dette som at et område som Brattøra – med både en lang havnehistorie og viktige sentrumsfunksjoner, jf. kapittel 2 – vil være et naturlig viktig prioriteringsområde for kommunens medvirkning.

Likevel har flere aktører vært kritiske til kommunens medvirkningsarbeid på Brattøra. I en artikkel om Powerhouse var byantikvaren blant annet kritisk til mangelen på en overordnet plan for Brattøra, og at sterke interesser i større grad hadde fått påvirket utbyggingen (Adresseavisen, 2017a). Hun mente at kommunen burde gjort det samme som på Nyhavna, der det ble en utviklet kommunedelplan som kunne debatteres ordentlig, og som

utbyggere deretter måtte forholde seg til. Også Adresseavisen-kommentator Trygve Lundemo har uttalt seg kritisk om medvirkningsprosessen. I en kommentar om det nye stasjonscenteret skrev han følgende: «Gigantisk utbygging vedtas uten debatt [...] Trondheims største utbygging på mange år blir vedtatt, nesten uten at vi som bor i byen har engasjert oss» (Adresseavisen, 2019c). Jeg ønsket derfor å spørre informantene hvordan de opplever at medvirkningsprosessen har vært i området, og hvorfor medvirkning er viktig i byutviklingen.

Paulsen ved byplankontoret mener det er to aspekter ved medvirkning som er viktig. Det ene er at medvirkning kan gi planleggingsaktørene kunnskap som de ikke har, og som de ikke kunne fått på noen annen måte. Hun viser til at folk som er lokalkjent i et område kan ha viktig kunnskap å dele. Det andre aspektet er ifølge Paulsen den demokratiske prosessen i seg selv: Det å informere folk om planprosessen, og samtidig forberede folk på de endringene som skal skje. Hun påpeker at medvirkning ikke er synonymt med medbestemmelse, men hun opplever det fortsatt som viktig ledd i den demokratiske prosessen. Dette er i tråd med den prosessorienterte diskurspraksisen som Falleth og Saglie (2012, s. 290) beskriver, der demokratiske idealer som deltakelse og dialog er sentrale. Paulsen sier hun ikke har vært involvert i medvirkningsprosessene på Brattøra, men at det generelt må være opptil hver enkelt å skape debatt, og involvere seg i medvirkningsprosesser. Hun har samtidig forståelse for at det kan være vanskelig å følge med, og viser til at avisannonsene om folkemøter ofte er ganske små.

Det demokratiske perspektivet trekkes fram også av Beisvåg og Næringsforeningen. Han mener medvirkning representerer en demokratisering av byutviklinga, og at byrom og sentrumsområder på mange måter er alle innbyggere sitt eie. Det at veldig mange mener veldig mye forskjell, gjør det ifølge Beisvåg enda viktigere å få fram alle syn og nyanser. Han sier det er mye med medvirkningsprosessen på Brattøra som kanskje ville blitt gjort annerledes i dag enn da man startet utviklingen der, men påpeker også at medvirkning er en krevende prosess, både for planmyndighet og for de som skal medvirke. Han viser til at det blant annet er vanskelig å si noe om hvor mange innspill den aktuelle planmyndigheten klarer å ta med seg videre i prosessen. Beisvåg og Næringsforeningen mener derfor det er viktig å vurdere hvordan man legger opp de aktuelle medvirkningsprosessene, slik at innspillene når fram til de som skal fatte beslutningene.

Bye følger opp sine tidligere uttalelser, og sier medvirkningen på Brattøra har vært preget av at store enkeltaktører har hatt hvert sitt prosjekt. Hun tror dette har gjort det vanskeligere for en bred medvirkning, sammenliknet med prosjektene der kommunen driver

en mer overordnet planlegging, slik som på Nyhavna. Bye viser også til at den stegvise utviklingen på Brattøra har gått over lang tid, og at dette har skapt en ekstra utfordring for engasjement og medvirkningsprosesser. Kahrs er enig med Bye. Hun tror den stegvise prosessen har gjort det vanskelig for folk å se for seg hvordan Brattøra skal bli til slutt, og mener det generelt er vanskelig å få en bred medvirkning på et område hvor folk ikke bor eller oppholder seg. Hun opplever at området i stor grad er bilbasert, og at hotell- og kontorbygg ikke er lett å skape engasjement rundt. Kahrs opplever at folk generelt er mest engasjert når det gjelder nærområder som de kjenner, og hvor de føler at de verdiene de er opptatt av er truet.

Sahbegovic er enig med Bye i at kommunen har vært flinkere med medvirkningsarbeidet på Nyhavna, men sier det er vanskelig å vite om man lykkes av den grunn, da planprosessen er i en tidlig fase. Også hun trekker fram den overordnede kommunedelplanen som et viktig element, og sier at jo åpnere man er tidlig i prosessen, desto større sjanse er det for at det blir en god debatt; at det er flere som kan bidra til den nye bydelen. En utfordring i medvirkningen er ifølge Sahbegovic at det ofte er de som er interessert fra før som følger med, og at det kan være vanskelig å få involvert også de som i holder seg i bakgrunnen – å få involvert bredden i befolkningen.

Kahrs har et godt poeng når hun sier at det bilbaserte preget – og mangelen på byliv – har vært negativt for medvirkningsengasjementet. Det er nok betydelig enklere å engasjere mennesker i områder med mange boliger. Samtidig kan Brattøras beliggenhet på mange måter veier opp for denne mangelen på boliger og byliv, da mange virker å ha et forhold til fjorden, og ikke mins til utsikten til fjorden. Sånn sett tror jeg det ligger mer i argumentet om den stegvise prosessen, der planer ofte har omfattet enkeltbygg og enkeltprosjekter, jf. den resultatorienterte diskursen beskrevet av Falleth og Saglie (2012, s. 290), der byplanlegging forstås gjennom utbygging og gjennomføring. Kanskje har man i for liten grad fokusert på den prosessorienterte diskursen, der deltakelse, dialog og samhandling står sentralt. Dette kan igjen ha gjort det vanskeligere å følge med og engasjere seg, da det – som Kahrs sier – blir utfordrende å få et helhetlig bilde over det som skal skje.

Et viktig spørsmål er om det er berettiget å kritisere kommunen for det mange opplever som en manglende medvirkning på Brattøra. Som Paulsen sier, så er det opp til hver enkelt å komme med innspill og skape debatt, og kommunen har ingen plikt til å sørge for at alle utnytter seg av medvirkningsretten. Indirekte mener jeg imidlertid at man må gi noe av ansvaret til kommunen, da det er kommunen selv som bestemmer omfanget av

medvirkningsprosessen. Det generelle minstekravet er at forslagsstiller skal kunngjøre en melding om oppstart av planarbeidet i minst én avis som er «alminnelig lest» på stedet, samt gjennom elektroniske medier (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2014b, s. 29). Men som Paulsen kommenterer, så er disse meldingene i avisene ofte ganske små, og ikke lett å fange opp for det store flertallet. Kanskje bør kommunen i større grad etterstrebe å nå ut til alle byens innbyggere, for eksempel ved å skape engasjement rundt Brattøra på Facebook, slik de har gjort for Nyhavna, gjennom blant annet Facebook-gruppen «Hendelser på Nyhavna» (Facebook/Trondheim kommune, udatert).

Som flere av informantene forteller, så tjener alle parter på medvirkning. Jeg mener derfor det er et godt grep gjøre som på Nyhavna, der vedtaket om å utarbeide en kommunedelplan var det første skrittet som ble gjort, og der arbeidet har blitt fulgt opp med flere folkemøter, og deling av både planforslag og møteinvitasjoner på Facebook. Jeg har forståelse for at en overordnet plan ville vært vanskelig å utforme for Brattøra, blant annet med tanke på godsterminalen ligger der som barriere, men jeg tror uansett det ville skapt en bedre og mer oversiktlig medvirkningsprosess.

8.3 Hvem påvirker og avgjør?

Som Benjaminsen og Svarstad (2010, s. 66) skriver, så er det aktørene selv som skaper diskurser i byutviklingen, gjennom både skriftlige og muntlige utsagn. Men hvor mye betyr disse diskursene når avgjørelser skal tas?

Arkitekturpolitiske dokumenter kan helt klart veilede og påvirke. Samtidig vil ulike aktører kunne ha ulike meninger og ulike inngangsvinkler til hver sak. Som Skogheim og Røe (2003, s. 27) beskriver, så består for eksempel diskusjonen om høyhus i Oslo av engasjerte aktører fra både fagmiljøer, politiske miljøer og sivilsamfunnet. Dette er en utvikling man kan kjenne igjen i høyhusdiskusjonen i Trondheim. Skogheim og Røe mener dette aktør- og meningsmangfoldet skaper en situasjon der ingen formelt sett har eierskap til byutviklingen, og at diskusjonen i stor grad består av diskursive stridigheter. De opplever derfor at det er utfordrende å snakke om diskursive autoriteter i byutvikling, sammenliknet med andre fagfelt.

Marshall (2001, s. 3) følger de samme argumentene som Skogheim og Røe (2010). Han mener størrelsen på moderne bysamfunn skaper et så stort aktørmangfold at ingen enkelmyndighet kan kontrollere byens form og utvikling. Det vil ifølge ham være en miks av byråkrati og markedskrefter som til slutt er med å skape og forme byutviklingen. Dette

beskrives også av Falleth og Saglie (2012, s. 290), som skriver om komplekse meningssystemer med både forvaltnings-, kunnskaps- og endringsaktører.

Skogheim og Røe (2003), Marshall (2001), og Falleth og Saglie (2012) gir alle gode beskrivelser av byutvikling som Brattøra er et eksempel på. Byutviklingsdebattene preges definitivt av et mangfold av aktører, og miksen av offentlige-, private- og sivilsamfunnsaktører er en helt sentral påvirkningsfaktor for den endelige utformingen av byen og byrommene. Dette gjelder naturligvis også i byutviklingsdiskusjonen på Brattøra. I den prosessorienterte diskurspraksisen Falleth & Saglie (2012, s. 290) beskriver, er deltagelse, dialog og samhandling sentralt, og da er det også naturlig at flere aktører får bidratt. Den resultatorienterte diskurspraksisen kan intuitivt antas å være noe mer myndighetsstyrt, fra kommunens plan- og byggesaksforvaltning, men som Falleth og Saglie skriver, så har man fått et bredere samarbeid mellom kommune og utbyggeraktører, der private og offentlige aktører i dag står for 80 % av reguleringsplanene som kommunen vedtar. Så når spørsmålet er hvem som *påvirker* byutviklingen, så er det et definitivt et mangfoldig og bredt svar. Jeg opplever imidlertid at spørsmålene om hvem som har mest innflytelse på byutviklingen, og hvem stemmer som har mest makt, er minst like interessante.

Flere av informantene jeg har snakket med påpeker at det til syvende og sist er politikerne i kommunen som har siste ord, og at det er deres meninger om det aktuelle prosjektet som er avgjørende for utfallet. Personlig har jeg vært av den oppfatningen at ettersom kommunens administrasjon er de som lager retningslinjer og bestemmelser for lokal planlegging, så er det også de som skaper det Benjaminsen og Svarstad (2010, s. 66) viser til som «særlige viktige rammer for fortolkninger av bestemte saker». Og jeg har antatt at disse rammene igjen vil være førende for de politiske beslutningene som tas, og at administrasjonens anbefalinger indirekte legger føringer og avgjørelser for den endelige utviklingen – at administrasjonen sitter på en diskursiv makt.

Men kanskje er ikke denne diskursive makten så avgjørende i praksis som først antatt. I intervjuene har for eksempel informanter snakket om politisk vilje, om politiske vedtak som går imot administrasjonen, og om avtaler og diskusjoner mellom utbyggere og politikere som ikke er knyttet til verken veiledere eller faglige vurderinger. Nå er det ikke overraskende i seg selv at det er politikere som har den siste vedtaksmyndigheten, men hvis det er slik at sentrale aktører opplever at denne myndigheten overser de faglige anbefalingene og føringene – for eksempel de arkitekturpolitiske dokumentene – så er det en stor utfordring, både for aktørene som er involvert, og for planprosessens legitimitet utad. En slik utvikling medfører også at

medvirkning som prinsipp blir relativt uviktig i praksis, da innspillene i stor grad kan ende opp med å bli oversett i de endelige vedtakene.

9.0 Konklusjon

Jeg har ved bruk av kvalitative metoder og relevant teori forsøkt å komme nærmere et svar på oppgavens problemstilling:

Er utviklingen på Brattøra i tråd med Trondheim kommunes viktigste arkitekturpolitiske dokumenter?

Etter å lest mye fagteori, studert kommunale dokumenter, og snakket med en rekke informanter, mener jeg det er liten tvil: Det finns ikke noe enkelt ja/nei-svar på dette. Svaret virker derimot å avhenge av en rekke usikre faktorer.

9.1 Skjønn og tolkningsfrihet

Hvis kommunens arkitekturpolitiske dokumenter hadde bestått av bastante bestemmelser og krav, så hadde det ikke vært noe stort problem å avgjøre problemstillingen. Det hadde bare krevd et ja/nei-alternativ for hvert krav, og en penn for å krysse i riktig i boks. Men byutvikling er heldigvis ikke så enkelt. Som Paulsen ved byplankontoret sier:

«Det er ikke noe naturvitenskapelig grunnlag for dette her altså».

(Kari Elisabeth Paulsen, 29.01.20)

Veilederne består av ord og uttrykk som ikke defineres i dokumentene, og som heller ikke er enkle å definere på egenhånd. Dette skaper et interessant utgangspunkt, da ulike aktører vil kunne gi ulike og interessante tolkninger. Men det skaper også et utfordrende utgangspunkt, da det blir vanskelig å vurdere hva som er i tråd med retningslinjene i dokumentene der begrepene inngår. Hva kreves for eksempel for å kunne si at et høyhus har en fellesskapsfunksjon? Spørsmålet er avgjørende for om høyhuset kan slippe unna den i utgangspunktet strenge høyhusreguleringen i Trondheim, men virker likevel å være vanskelig å besvare. Og hva er egentlig et signalbygg?

De arkitekturpolitiske veilederne virker for meg å være såpass mye basert på skjønn, at det blir opp til den enkelte planlegger, den enkelte utbygger, og den enkelte politiker å bestemme hva dokumentene egentlig sier. Dokumentene er i tillegg basert på et faglig grunnlag som ikke nødvendigvis deles av befolkningen og andre aktører i byutviklingen, og uten det samme faglige grunnlaget for å forstå sentrale begrep, så blir det et stort rom for fortolkning. Dette er med på å hemme samarbeidet mellom aktørene i byutviklingen, og det gjør det også vanskelig svare ja eller nei på problemstillingen, da svaret i stor grad avhenger av hvem man spør.

9.2 Dokumentenes status

I tillegg til å bestå av uklare begreper og uttrykk, så virker de arkitekturpolitiske dokumentene – og da spesielt de to veilederne – å ha en relativt svak status og posisjon blant flere av informantene. Beisvåg forteller at Næringsforeningen i hovedsak forholder seg til juridisk bindende dokumenter, og at man med veiledere er på et vanskelig nivå innen forvaltning. Det samme sier byantikvaren. Hun mener blant annet at *høyhusveilederen* har vært vanskelig å forstå og praktisere etter. Kahrs forteller at man ofte ikke tar seg tid til å gå si at «dette er viktig», fordi det er en veileder, mens Sahbegovic opplever at det har vært forskjellig praksis når det gjelder hvor tro saksbehandlere har vært mot dem. Paulsen mener at det er en tendens til at veilederne til arealdelen brukes lite av administrasjonen selv.

Dokumentenes status er ikke i og for seg avgjørende for problemstillingens utfall; byutviklingen på Brattøra kan sees i lys av dokumentene uavhengig av hvor viktige de oppleves å være. Det er likevel et dårlig tegn at det kommunen selv beskriver som sine viktigste arkitekturpolitiske dokumenter, har en såpass lav posisjon hos flere sentrale informanter. Kanskje svekker det også tyngden i drøftingene og diskusjonene jeg har gjort, da disse er basert på disse dokumentene. Et argument som taler imot dette – og som jeg mener styrker de diskusjonene og analysene jeg har gjort – er at *temaene* i både dokumentene og denne oppgaven er utrolig viktige for Trondheims og Brattøras utvikling, uavhengig av dokumentenes opplevde status.

9.3 Brattøra og Trondheimsbildet

Da jeg utformet intervjuguiden til oppgaven, tok jeg utgangspunkt i at Brattøra er en del av det som beskrives som det historiske landskapsrommet rundt Midtbyen, med bakgrunn i et kart fra *høyhusveilederen* (Se figur 14). I dette historiske landskapsrommet er høyhus definert som tiltak fra 8-13 etasjer, noe som betyr at Brattøra har høyhus både ved Brattørkaia 17B, Clarion Hotell og Powerhouse (Trondheim kommune, 2007, s. 14). I *Veileder for byform for arkitektur* skriver imidlertid kommunen at det ikke skal plasseres høyhus i landskapsrommet rundt Midtbyen (Trondheim kommune, 2013a, s. 37). Utviklingen på Brattøra er i så fall ikke i tråd med denne veilederen. Intervjuene med informantene har imidlertid gjort denne konklusjonen noe mer usikker. De virker å tolke det historiske landskapsrommet slik de tolker det såkalte Trondheimsbildet, altså med avgrensning rundt Midtbyhalvøya. Brattøra derimot, framstår som noe helt eget for informantene.

Hostad opplever Brattøra som en helt ny bydel og med en helt egen identitet. Sahbegovic mener man har et annet bilde på Brattøra – et nytt bilde – og at det er positivt med litt mer urbant uttrykk, som en kontrast til det mer historiske Trondheimsbildet på Midtbyhalvøya. Paulsen opplever at Brattøra har fått en avlastningsrolle for Midtbyen, i form av å være en mer urban bydel som åpner for større høyder. Også byantikvaren har tro på Brattøra som utviklingsområde, og mener dette kan spare Midtbyen. Hun opplever ikke det omtalte stasjonssenteret som noe kontroversielt prosjekt, da det ligger på «nytt land». Ja, til og med kommunen selv virker å overse *høyhusveilederens* skisse av det historiske landskapsrommet. I *Helhetsplanen for uterom på Brattørkaia og Trondheim Sentralstasjon*, skrives det at Brattøra representerer en egen identitet, og at området skal være «et moderne tilskudd til Midtbyens historiske preg» (Trondheim kommune, 2011, s. 4).

Informantene er altså meget tydelige på – og enige om – at Brattøra representerer noe eget og at området har en egen identitet. Og det kan tilsynelatende virke som at denne identiteten gis så mye verdi at den trumfer flere av retningslinjene i de arkitekturpolitiske dokumentene, enten det gjelder å underordne seg trehusbebyggelsen eller det å ikke bryte siktlinjer. I så fall blir *høyhusveilederens* advarsel om at «høyhus vil kunne utfordre og endre steds karakteren i en by som ellers har en gjennomgående lav bebyggelse» ganske irrelevant, da en ny steds karakter er nettopp det som ønskes (Trondheim kommune, 2007, s.10).

9.4 Viktige fellesnevner

Den historiske delen av Trondheim står fortsatt sterkt i kurs, ikke bare i identitetsdiskursen kommunen fremhever, men også i informantenes forståelse av «det velkjente Trondheimsbildet». Alle informantene er enige i at dette er verdier man ønsker å ta med seg videre, og som utgjør viktig kvalitet for Trondheim som by. Samtidig virker det å være en felles enighet blant informantene om at noen bydeler skal fortettes og utvikles, blant annet Brattøra og Nyhavna, da dette vil spare den historiske bebyggelsen i Midtbyen. Det er noe uenighet om hvorvidt også Midtbyen tåler fortetting, men alle informantene er enige om at spesielt Brattøra er en bydel med en egen identitet og karakter. Kombinert med informantenes enighet om at de arkitekturpolitiske dokumentene – med prinsipper og begreper – er vanskelige å tolke og definere, blir det tilnærmet umulig å slå fast hvorvidt de tre arkitekturpolitiske dokumentene er i tråd med byutviklingen på Brattøra, eller ikke.

Det som derimot er lett å slå fast, er at alle informantene – uavhengig av stilling og personlige preferanser – ønsker det beste for Trondheim. Og da er kanskje dette sitatet fra Beisvåg passende å avslutte med:

«Om det så er en utbygger, en politiker eller byborger: Alle sammen ønsker jo på det som er best for byen. Vi vil at byen vår skal være bedre i morgen enn den er i dag».

(Børge Beisvåg, 31.01.20)

Videre forskning

Til denne masteroppgaven har jeg intervjuet rutinerte informanter, som har jobbet med byutvikling i flere år. Selv om informantene sannsynligvis også har en personlig interesse for byutvikling – og et personlig forhold til Trondheim som by – så har intervjuene i hovedsak blitt gjennomført på bakgrunn av deres faglige og arbeidsrelaterte forhold til Trondheims byutvikling. I et videre forskningsarbeid kunne det derfor vært interessant å intervjuer også byens innbyggere, for å få et enda bredere perspektiv og meningsmangfold.

Jeg tror dette kunne vært ekstra interessant for et område som Brattøra, hvor medvirkningen kanskje ikke har vært så omfattende som den burde for et så aktuelt og viktig byutviklingsområde. Og kanskje kunne det også gitt en annen vinkling på flere av temaene som er tatt opp i oppgaven. I sin artikkel om høyhus i Oslo skriver Skogheim og Røe (2003, s. 59):

«Metaforisk kan lekmanndiskursen karakteriseres som “byen sett fra bakken”. Det innebærer andre perspektiver og betraktningmåter enn dem som hovedsakelig preger høyhusutredningen. Det betyr blant annet at byliv og bymiljø ikke primært er en formdiskusjon, men at sosiale dimensjoner har en mer fremtredende plass».

Som nevnt tidligere i oppgaven, så opplever jeg ikke at sosiale dimensjoner er noe som preger verken kommunens arkitekturpolitiske dokumenter, eller intervjuene med informantene. Det har i stor grad handlet om arkitektur og romlige kvaliteter. Jeg tror derfor det ville vært interessant å gjennomføre et prosjekt med en mer folkelig vinkling, for å forsøke å finne ut hva som ligger i Trondheims og Brattøras «lekmanndiskurs».

Referanser

Litteratur

- Aas, E. (1997). *Trondheim gjennom tusen år: Et tverrsnitt gjennom Trondheim bys historie*. Trondheim: Brundalen Videregående Skole.
- Aas, E. (1998). *Arkitektur i Trondheim: En kort innføring i byens stilhistoriske utvikling*. Trondheim: Brundalen Videregående Skole.
- Amundsen, A.B. (2004). Articulations of Identity: A Methodological Essay and a Report of Askim and Tidaholm. I C. Hague & P. Jenkins (Red.), *Place Identity, Participation and Planning*. London: Routledge.
- Baxter, J. (2016). Case Studies in Qualitative Research. I Hay, I. (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (4. Utgave, s. 130-146). Ontario: Oxford University Press.
- Benjaminsen, T.A. & Svarstad, H. (2010). *Politisk økologi – Mennesker, miljø og makt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Berg, N.G. & Dale, B. (2004). Sted – begreper og teorier. I Berg, N.G., Dale B., Lysgård, H. K. & Løfgren, A. (Red.), *Mennesker, steder og regionale endringer* (2004, s. 39-60). Trondheim: Tapir akademiske forlag.
- Berg, N.G. & Dale, B. (2013). Hva er stedsidentitet, og hvordan fanger vi den opp? I Førde, A. (red.), Kramvig, B. (red.), Berg, N.G. (red.), & Dale, B. (red.). *Å finne sted – Metodologiske perspektiver i stedsanalyser* (2013, s. 23-37). Oslo: Akademika.
- Carlsson, Y. (2001). «Et sted mellom Venezia og Harry-by» – *En utredning om stedsidentitet, stedsimage og steds kvalitet i Drammen og Drammensregionen* (NIBR prosjektrapport: 2001:3).
- Conzen, M. R. G. (1981). *The Urban Landscape: Historic Development and Management*. (1. Utgave). London: Academic Press.

- Couper, P. (2015). *A Student's Introduction to Geographical Thought – Theories, Philosophies, Methodologies*. London. Sage.
- Crang, M., & Cook, I. (2007). *Doing Ethnographies*. London: Sage.
- Dowling, R. (2016). Power, Subjectivity, and Ethics in Qualitative Research. I Hay, I. (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (4. Utgave, s. 29-44). Ontario: Oxford University Press.
- Dunn, K (2016). Interviewing. I Hay, I. (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (4. Utgave, s. 130-146). Ontario: Oxford University Press.
- Hanssen, G.S., Hofstad, H. & Saglie I-L., Næss, P., & Røe P. G (2015). Hvorfor studere den kompakte byen? I Hanssen, Hofstad & Saglie (Red.), *Kompakt byutvikling: Muligheter og utfordringer* (s. 13-25). Oslo: Universitetsforlaget AS.
- Hattrem, H. (2017). *Sted og byplanlegging Hvordan kan debatten om Powerhouse på Brattøra forstås i lys av stedsbegrepets kompleksitet?* Bacheloroppgave ved Institutt for geografi, NTNU.
- Jørgensen, M. W., & Philips, L. (1999). *Diskursanalyse som teori og metode*. København: Roskilde Universitetsforlag/Samfundslitteratur.
- Marshall, R (2001). *Waterfronts in post-industrial cities*. London & New York: Spon Press.
- Næss, P. (2017). Bærekraft og klimahensyn i planlegging. I Aarsæther, N., Falleth E., Nyseth, T. & Kristiansen, R. (Red.), *Utfordringer for norsk planlegging – Kunnskap, bærekraft, demokrati* (1. Utg, s. 146-165.). Kristiansand: Cappelen Damm Høyskoleforlaget.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion Limited.
- Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet. Fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Røe, P.G. (2010). Hvordan forstå et sted? Om en sosiokulturell stedsanalyse, I: Album, D., Hansen M. N., & Widerberg, K. (Red.), *Metodene våre. Eksempler fra samfunnsvitenskapelig forskning* (s. 303-320). Oslo: Universitetsforlaget AS.

- Silverman, D. (2005). *Doing qualitative research*. (2. utg.). London: SAGE Publications.
- Stratford, E. & Bradshaw, M (2016). Qualitative Research Design and Rigour. I Hay, I. (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (4. Utgave, s. 117-129). Ontario: Oxford University Press.
- Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitative metoder* (4. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.
- Thuen, T. (2003). *Sted og tilhørighet*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS.
- Tjora, A. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. (2. utg.). Oslo: Gyldendal
- Tracy, J.S. (2013). *Qualitative Research Methods*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Winchester, H.P.M & Rofo, M.W. (2016). Qualitative Research and Its Place in Human Geography. I Hay, I. (Red.), *Qualitative Research Methods in Human Geography* (s. 117-129). Ontario: Oxford University Press.

Nettsider og elektriske dokumenter

Merk: Flere av artiklene fra Adresseavisen er såkalte «Pluss-artikler» og krever abonnement for å leses.

Adresseavisen (2012a, 06.10). Husker du? Her åpner Solsiden kjøpesenter.

Hentet 19.11.19 fra: <https://www.adressa.no/nyheter/trondheim/article6406355.ece>

Adresseavisen (2012b, 20.06). Rocken kommer heim. Hentet 19.11.19 fra

<https://www.adressa.no/kultur/musikk/article1513914.ece>

Adresseavisen (2012c, 23.08). Slik er utsikten fra storhotellet på Brattøra. Hentet 19.11.19

fra: <https://www.adressa.no/nyheter/okonomi/article1703410.ece>

Adresseavisen (2012d, 19.06). – Bygg boliger, ikke flere kontorer. Hentet 19.11.19 fra:

<https://www.adressa.no/nyheter/trondheim/article1800780.ece>

Adresseavisen (2013, 18.02). Utskjelt hotell nominert til internasjonal arkitekturpris.

Hentet 19.11.19 fra: <https://www.adressa.no/nyheter/trondheim/article7129937.ece>

Adresseavisen (2015, 16.06). Angrer på Stordalen-hotell. Hentet 12.03.20 fra:

<https://www.adressa.no/pluss/nyheter/article11211074.ece?rs7040371584003593173&t=1>

Adresseavisen (2016, 16.02). – Brattøra er en fiasko som bydel. Hentet 16.06.19 fra:

<https://adressa.no/pluss/nyheter/2015/06/09/Brattøra-er-en-fiasko-som-bydel-11181356.ece>

Adresseavisen (2017a, 08.01). Byantikvaren sterkt kritisk til Powerhouse på Brattøra.

Hentet 19.11.19 fra:

<https://www.adressa.no/pluss/nyheter/2017/01/08/Byantikvaren-sterkt-kritisk-til-Powerhouse-p%C3%A5-Bratt%C3%B8ra-14026766.ece>

Adresseavisen (2017b, 14.01). – Powerhouse blir en Berlinmur mot fjorden. Hentet 28.01.20 fra:

<https://www.adressa.no/nyheter/trondheim/2017/01/14/%E2%80%93-Powerhouse-blir-en-Berlinmur-mot-fjorden-14059418.ece>

Adresseavisen (2017c, 08.03). Grønt lys for ny godsterminal. Hentet 19.11.19 fra:

<https://www.adressa.no/pluss/nyheter/2017/03/08/Gr%C3%B8nt-lys-for-ny-godsterminal-14411056.ece>

Adresseavisen (2019a, 08.01). Temmelig trist da «klossen» ble vedtatt. Hentet 19.01.19 fra:

<https://www.adressa.no/pluss/meninger/2019/01/08/Temmelig-trist-da-%C2%ABklossen%C2%BB-ble-vedtatt-18207890.ece>

Adresseavisen (2019b, 08.01). - Fremstår som en kompakt kloss mot fjorden. Hentet 05.11.19 fra:

<https://www.adressa.no/pluss/nyheter/2019/01/08/Fremst%C3%A5r-som-en-kompakt-kloss-mot-fjorden-18208067.ece>

Adresseavisen (2019c, 26.03). Gigantisk utbygning vedtas uten debatt. Hentet 13.03.20 fra:

<https://www.midnorskdebatt.no/meninger/2019/03/26/Gigantisk-utbygging-vedtas-uten-debatt-18734982.ece>

Andersen, B. & Røe, P.G. (2017). The social context and politics of large scale urban architecture: Investigating the design of Barcode, Oslo. I *European Urban and Regional Studies*, 24(3): 304–317. Hentet 12.02.20 fra:

<https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0969776416643751>

Bane Nor (Udatert). Trondheim Godsterminal Brattøra. Hentet 28.04.20 fra:

<https://www.banenor.no/kundeportal/jernbanen-i-norge/infrastruktur/godsterminaler/trondheim-godsterminal-brattora/>

Brochmann, O., Tschudi-Madsen, S. & Storsletten, O. (2018, 29.05). Nidarosdomen. I *Store norske leksikon*. Hentet 12.11.19 fra <https://snl.no/Nidarosdomen>

Byggeindustrien/Bygg.no (2017, 08.03). Regjeringen gir 1,8 milliarder til ny godsterminal i Trondheim. Hentet 16.09.19 fra:

<http://www.bygg.no/article/index.php/article/1306891>

Byggeindustrien/Bygg.no (2019, 27.08). Klart for åpning av Powerhouse Brattørkaia i Trondheim. Hentet 19.11.19 fra: <http://www.bygg.no/article/1404652>

<http://www.hioa.no/extension/hioa/design/hioa/images/nibr/files/filer/2001-03.pdf>

Entra (Udatert). Brattørkaia 17A – Powerhouse. Hentet 31.10.19 fra:

<https://www.entra.no/vacancies/brattorkaia-17-a/214>

Facebook/Trondheim kommune (Udatert). Hendelser på Nyhavna. Hentet 14.03.20 fra:

https://www.facebook.com/pg/Hendelser-p%C3%A5-Nyhavna-217682708612735/about/?ref=page_internal

Falleth, E. I. & Saglie, I-L. (2012). Plan- og byggelovgivningen – mellom demokrati og effektivitet. I *Kart og plan*, 72: 289–297. Hentet 09.03.20 fra:

<http://www.kartogplan.no/Artikler/KP4-2012/Plan-%20og%20byggelovgivningen%20-%20mellom%20demokrati%20og%20effektivitet.pdf>

Flickr/Trondheim Havn (2004, 04.06). Fosenkaia. Hentet 30.10.19 fra:

<https://www.flickr.com/photos/trondheimhavn/2961346144/>

Flickr/Trondheim Havn (2009, 24.06). Pirbadet og Pirterminalen. Hentet 19.11.19 fra:

<https://www.flickr.com/photos/trondheimhavn/4080425696/in/photolist-7dzfpb-qzEJJW-9EcYA9-5ZovEh-8ptgDb-qTmB-bRwKV-kF5S-kF5L-kF5R-gSGj1-7u1guh>

Flickr/Trondheim byarkiv (2010, 22.09). Cicignons Byplan. Hentet 12.11.19 fra:

https://www.flickr.com/photos/trondheim_byarkiv/5014188703

Flickr/Rockheim (2011, 15.12). Rockheim_Postkort1. Hentet 19.11.19 fra:

<https://www.flickr.com/photos/27485954@N07/6515812985/in/photolist-aVMfcc-8pXues-aVMffR-cS7nBo-8JQxPA-8JMvNV-iXyNEC-8QwH3n-cS7mXE-aVMfm2-8QzKBS-nXpYkw-8QzKEo-cC9M8S-8xmfJW-aEsTBC-tbq955-7xF7uS-8QzMDy-aEsb8d-aEoaiX-aEoaAF-aEoTfX-7xBiuV-7dzftJ-e69JBb-7xF6RE-8pUjsP-aEsSis-aEp2cp-aEsQxC-aEsSXY-aEoXCX-6KhTTA-aEsMQ5-aEsGhA-aEsM93-aEsNPC-aEoRAK-HCtF1n-aEsqEy-aEsDzQ-aEsEsG-aEoDJc-aEosyZ-aEoM8n-aEorA4-aEsvDj-8pUjjZ-aEsiMo>

FN-sambandet (Udatert). Bærekraftige byer og samfunn. Hentet 10.02.20 fra:

<https://www.fn.no/Om-FN/FNs-baerekraftsmaal/Baerekraftige-byer-og-samfunn>

FN-sambandet (2019, 15.01.). Bærekraftig utvikling. Hentet 22.06.19 fra:

<https://www.fn.no/Tema/Fattigdom/Baerekraftig-utvikling>

Grankvist, R. (2009, 13.02). Johan Caspar De Cicignon. I *Norsk biografisk leksikon*. Hentet 12.11.19 fra: https://nbl.snl.no/Johan_Caspar_De_Cicignon

Klima- og miljødepartementet (2013, 16.12.). Sluttrapport for bærekraftig byutvikling er klar. Hentet 23.08.19 fra:

<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/sluttrapport-for-baerekraftig-byutvikling/id747999/>

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (1998, 01.12.). T-1267 Fortetting med kvalitet. Hentet 10.02.20 fra:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/t-1267-fortetting-med-kvalitet/id87454/>

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2009a, 27.04). § 11-1. Kommuneplan. Hentet 06.02.20 fra:

https://www.regjeringen.no/no/dokument/dep/kmd/veiledninger_brosjyrer/2009/lovkommmentar-til-plandelen-i-/kapittel-11-kommuneplan/-11-1-kommuneplan/id556799/

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2009b, 27.04). Oppstart av arbeid med kommuneplan. Hentet 06.02.20 fra:

https://www.regjeringen.no/no/dokument/dep/kmd/veiledninger_brosjyrer/2009/lovkommmentar-til-plandelen-i-/kapittel-11-kommuneplan/id556722/

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2009c, 27.04). § 11-2. Kommuneplanens samfunnsdel. Hentet 06.02.20 fra:

https://www.regjeringen.no/no/dokument/dep/kmd/veiledninger_brosjyrer/2009/lovko mmentar-til-plandelen-i-/kapittel-11-kommuneplan/-11-2-kommuneplanens-samfunnsdel/id556798/

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2009d, 27.04). § 11-6. Rettsvirkning av kommuneplanens arealdel. Hentet 06.02.20 fra:

https://www.regjeringen.no/no/dokument/dep/kmd/veiledninger_brosjyrer/2009/lovko mmentar-til-plandelen-i-/kapittel-11-kommuneplan/-11-6-rettsvirkning-av-kommuneplanens-ar/id556793/

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2014a, 03.11). Kommunal planlegging. Hentet 06.02.20 fra:

<https://www.regjeringen.no/no/tema/plan-bygg-og-eiendom/plan--og-bygningsloven/plan/kommunal-planlegging/kommuneplanlegging/id418034/>

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2014b, 24.06). Medvirkning i planlegging. Hentet 07.02.20 fra:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/Medvirkning-i-planlegging/id764244/>

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2016, 02.11). Teknologihovedstaden må vise vei. Hentet 18.11.19 fra:

<https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/teknologihovedstaden-ma-vise-vei/id2518723/>

Kommunal og moderniseringsdepartementet (2018, 08.03.). Bærekraftig arealutvikling i store byområder. Hentet 19.08.19 fra:

<https://www.regjeringen.no/no/tema/kommuner-og-regioner/by--og-stedsutvikling/bysatsing1/Plansatsingen-mot-store-byer-/id760930/>

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2019a, 14.05). Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging 2019-2023. Hentet 06.02.20 fra:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/cc2c53c65af24b8ea560c0156d885703/nasjo nale-forventninger-2019-bm.pdf>

Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2019b, 27.05). Fortetting og knutepunktsutvikling. Hentet 10.02.20 fra:

<https://www.regjeringen.no/no/sub/stedsutvikling/ny-emner-og-eksempler/fortetting-ny/id2363894/>

Kommunal rapport (2010, 14.06). Trondheim blir kirkehovedstad. Hentet 20.02.20 fra:

https://kommunal-rapport.no/artikkel/trondheim_bli_kirkehovedstad

Kulturdepartementet (2009, 27.08). Arkitektur.nå. Hentet 04.03.20 fra:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/arkitekturna/id574549/>

Lovdata (2008a, 27.06). § 1-1.Lovens formål. Hentet 07.02.20 fra:

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71/KAPITTEL_1-1#KAPITTEL_1-1

Lovdata (2008b, 27.06). § 5-1.Medvirkning. Hentet 07.02.20 fra:

https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2008-06-27-71/KAPITTEL_2-1-3#KAPITTEL_2-1-3

Miljødirektoratet (2007). Elvedeltadatabasen. Hentet 08.11.19 fra:

<http://elvedelta.miljodirektoratet.no/deltainfo.htm>

Nidarosdomen (Udatert). Nidarosdomen. Hentet 12.11.19 fra:

<https://www.nidarosdomen.no/attraksjoner/nidarosdomen>

Norsk institutt for kulturminneforskning (Udatert). Utgravningen på Torvet og publikum.

Hentet 12.11.19 fra: <https://www.niku.no/2017/07/utgravningen-pa-torvet-media/>

Næringslivsavisa (Udatert). – Powerhouse på Brattøra blir et signalbygg i verdensklasse.

Hentet 28.01.20 fra:

<http://naeringslivsavisa.no/eiendom/powerhouse-blir-et-signalbygg-verdensklasse/>

Oslo kommune (Udatert). Slik bygger vi Oslo: Fjordbyen. Hentet 12.02.20 fra:

<https://www.oslo.kommune.no/slik-bygger-vi-oslo/fjordbyen/>

Pirbadet (Udatert). Alt om oss. Hentet 19.11.2019 fra:

<https://www.pirbadet.no/alt-om-oss/>

PlanetWare (Udatert). 14 Top-Rated Tourist Attractions in Trondheim. Hentet 18.11.19 fra:

<https://www.planetware.com/tourist-attractions-/trondheim-n-str-tro.htm>

Rosvold, Knut A. (2017, 11.08). Bybranner i Trondheim. I *Store norske leksikon*.

Hentet 12.11.19 fra: https://snl.no/bybranner_i_Trondheim

Rosvold, Knut A. (2018, 31.03). Nyhavna. I *Store norske leksikon*. Hentet 27.01.20 fra:

<https://snl.no/Nyhavna>

Rosvold, Knut A. (2019, 10.09). Brattøra. I *Store norske leksikon*. Hentet 30.10.19 fra:

<https://snl.no/Bratt%C3%B8ra>

Rosvold, Knut A. (2019, 17.10). Nedre Elvehavn. I *Store norske leksikon*. Hentet 19.11.19 fra

https://snl.no/Nedre_Elvehavn

Røe, P.G. (2006). Utviklingen av «levelige» steder – på hvilken måte kan sosiokulturelle stedsanalyser bidra? I Michael, 3: 193-205. Hentet 07.03.20 fra:

<https://www.michaeljournal.no/asset/pdf/2006/4-193-205.pdf>

Skogheim, R. & Røe, P.G. (2003). Makt og meningsdannelse i byutviklingen. I Nordisk Arkitekturforskning, 16(3): 35–42. Hentet 07.02.20 fra:

<http://arkitekturforskning.net/na/article/view/281>

Statistisk Sentralbyrå (2018, 03.12.). Tettsteders befolkning og areal. Hentet 19.08.19 fra:

<https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/bef tett>

Store norske leksikon (2017, 14.03). Adam av Bremen. Hentet 08.11.19 fra:

https://snl.no/Adam_av_Bremen

Trondheim havn (Udatert). Historie. Hentet 27.01.20 fra:

<https://trondheimhavn.no/om-oss/historie/>

Trondheim kommune (Udatert-a). En blå tråd – Historien om kanalen. Hentet 30.10.19 fra:

<http://xn--enbltrd-hxac.no/historien-om-kanalen/>

Trondheim kommune (Udatert-b). En blå tråd – Historien om Nidelva. Hentet 07.11.19 fra:

<http://xn--enbltrd-hxac.no/historien-om-nidelva/>

Trondheim kommune (Udatert-c). Johan Caspar de Cicignon. Hentet 12.11.19 fra:

<https://www.trondheim.no/johan-caspar-cicignon>

Trondheim kommune (Udatert-d). En blå tråd – Historien om Kjøpmannsgata. Hentet 12.11.19 fra:

<http://xn--enbltrd-hxac.no/historien-om-bryggene-i-kjopmannsgata/>

Trondheim kommune (Udatert-e). En blå tråd – European-konkurransen på Strandveikaia avgjøres 3. desember. Hentet 27.01.20 fra:

<http://xn--enbltrd-hxac.no/european-konkurransen-pa-strandveikaia/>

Trondheim kommune (Udatert-f). Medvirkning, kunngjøring, innsyn. Hentet 07.02.20 fra:

<https://www.trondheim.kommune.no/medvirkning-plan/>

Trondheim kommune (Udatert-g). Skal vi bygge høyhus på Brattøra? Hentet 20.02.20 fra:

<https://trondheim2030.no/duel/trenger-trondheim-barcode-pa-brattora/>

Trondheim kommune (2007, 14.06). Høyhus i Trondheim. Hentet 20.02.20 fra:

<https://www.trondheim.kommune.no/globalassets/10-bilder-og-filer/10-byutvikling/byplankontoret/veiledere/hoyhus-i-trondheim.pdf>

Trondheim kommune (2010, 10.06). Kommuneplanens samfunnsdel 2009-2020. Hentet 18.11.19 fra:

<https://www.trondheim.kommune.no/globalassets/10-bilder-og-filer/10-byutvikling/byplankontoret/kommuneplan/kommuneplanens-samfunnsdel-trondheim/kommuneplanens-samfunnsdel-2009-2020.pdf>

Trondheim kommune (2011) HELHETSPLAN // Uterom Brattørkaia og Trondheim Sentralstasjon. Hentet 20.02.20 fra:

https://www.trondheim.kommune.no/globalassets/10-bilder-og-filer/10-byutvikling/byplankontoret/1c_vedtatt-plan/2019/trondheim-sentralstasjon-gnrbnr-439159-m.-fl-r20140024/helhetsplan-brattora-og-trondheim-sentralstasjon.pdf

Trondheim kommune (2013a, 20.08). Veileder for byrom og arkitektur. Hentet 10.09.19 fra:

https://www.trondheim.kommune.no/globalassets/10-bilder-og-filer/10-byutvikling/byplankontoret/kommuneplan/kpa-2012-2024/veileder-for-byform-og-arkitektur_2013.pdf

Trondheim kommune (2013b, 31.10). Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer 2013-2025. Hentet 10.09.19 fra:

<https://www.trondheim.kommune.no/globalassets/10-bilder-og-filer/10-byutvikling/miljoenheten/byantikvaren/kulturminneplan/kommunedelplan-for-kulturminner-og-kulturmiljoer-2013-2015.pdf>

Trondheim kommune (2013c, 25.06). Veileder for plan- og byggesaker i Midtbyen. Hentet 28.01.20 fra:

<https://www.trondheim.kommune.no/globalassets/10-bilder-og-filer/10-byutvikling/byplankontoret/temaplaner/midtbyplan/midtbyveileder-med-vedtak.pdf>

Trondheim kommune (2016a, 08.12). Byrom i sentrum – Byromsstrategi for Trondheim sentrum. Hentet 17.09.19 fra:

<https://www.trondheim.kommune.no/globalassets/10-bilder-og-filer/10-byutvikling/byplankontoret/temaplaner/bra-byrom/20170629-byrom-i-sentrum---bok-til-nettside-1.pdf>

Trondheim kommune (2016b, 08.06.). Byutvikling og levende havnemiljø. Hentet 18.11.19:

http://www.kystlaget-trh.no/wp-content/uploads/2016/06/Byutvikling_havn_20160608-Tefre.pdf

Trondheim kommune (2016c, 16.02). Kommunedelplan for Nyhavna, sluttbehandling. Hentet 27.01.20 fra:

https://www.trondheim.kommune.no/globalassets/10-bilder-og-filer/10-byutvikling/byplankontoret/kommuneplan/kdp_nyhavna_k20110005/saksframlegg.pdf

Trondheim kommune (2018a). Framtidsbilder Trondheim sentrum 2050. Program for parallelloppdrag. Hentet 30.10.19 fra:

https://drive.google.com/file/d/1jmUJyR8_sR77vhoFQpv1EqNvCcPSs-hm/view

Trondheim kommune (2018b, 26.06). Teknologihovedstaden: Trondheim i førersetet for det grønne skiftet. Hentet 18.11.19 fra:

<https://trondheim2030.no/2018/06/26/litt-smarter/>

Trondheim kommune (2018c, 26.02). Befolkningsendringer i Trondheim 2017 Tabell- og figursamling. Hentet 18.11.19 fra:

<https://www.trondheim.kommune.no/globalassets/10-bilder-og-filer/10-byutvikling/byplankontoret/statistikk/folkemengde/befolkningsendringer-trondheim-2017.pdf>

Trondheim kommune (2018d, 09.01). Kommunedelplan for Havneområdet. Hentet 06.02.20 fra:

<https://www.trondheim.kommune.no/tema/bygg-kart-og-eiendom/arealplaner/kommuneplanens-arealdelplaner/kommunedelplan-for-havneområdet/>

Trondheim kommune (2019a, 27.03). Saksprotokoll - Detaljregulering av Trondheim Sentralstasjon, sluttvedtak. Hentet 19.11.19 fra:

https://www.trondheim.kommune.no/globalassets/10-bilder-og-filer/10-byutvikling/byplankontoret/1c_vedtatt-plan/2019/trondheim-sentralstasjon-gnrbnr-439159-m.-fl-r20140024/saksprotokoll.pdf

Trondheim kommune (2019b, 14.02). Veiledere for utarbeiding av areal- og transportplaner. Hentet 06.02.20 fra:

<https://www.trondheim.kommune.no/veiledere-plan/>

Vestby, G. M., & Skogheim, R. (2010). Kulturarv og stedsutvikling. (NIBR rapport: 2010:14). Hentet 05.02.2020 fra:

<http://www.husnyckeln.org/images/Publikationer/Annat/kulturarvogstedsidentitetnibr2010.pdf>

Visit Oslofjorden (Udatert). Barcode. Hentet 12.02.20 fra:

<https://www.oslo-fjord-guide.no/barcode>

ZEB (Udatert). Pionerprosjektet i Trondheim. Hentet 20.02.20 fra:

<https://www.zeb.no/index.php/no/pilotprosjekter/274-powerhouse-brattorkaia/>

Vedlegg

Vedlegg 1 – Informanter

Kari Elisabeth Paulsen: Byplanlegger ved Byplankontoret i Trondheim kommune.

Børge Beisvåg: Næringspolitisk leder i Næringsforeningen i Trondheimsregionen.

Mette Bye: Byantikvar i Trondheim kommune.

Elisabeth Kars: Arkitekt/antikvar i Miljøenheten i Trondheim kommune .

Stine Hostad: Leder av Entra Trondheim.

Nadja Sahbegovic: Planlegger i Trondheim kommune og prosjektleder for Byliv Nyhavna.

Vedlegg 2 – NSD-godkjenning

10.2.2020

Meldeskjema for behandling av personopplysninger

NSD NORSK SENTER FOR FORSKNINGSDATA

NSD sin vurdering

Prosjekttittel

Teori i møte med praksis – En drøfting av Brattøra som byutviklingsprosjekt

Referansenummer

280152

Registrert

30.10.2019 av Håkon Hattrem - haakohat@stud.ntnu.no

Behandlingsansvarlig institusjon

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet NTNU / Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap (SU) / Institutt for geografi

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Hilde Nymoen Rørtveit , hilde.nymoen.rortveit@ntnu.no, tlf: 73595019

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Håkon Hattrem, hattrem93@gmail.com, tlf: 99402023

Prosjektperiode

18.10.2019 - 15.11.2020

Status

01.11.2019 - Vurdert

Vurdering (1)

01.11.2019 - Vurdert

Det er vår vurdering at behandlingen av personopplysninger i prosjektet vil være i samsvar med personvernlovgivningen så fremt den gjennomføres i tråd med det som er dokumentert i meldeskjemaet med vedlegg den 01.11.19, samt i meldingsdialogen mellom innmelder og NSD. Behandlingen kan starte.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER

<https://meldeskjema.nsd.no/vurdering/5d9ef070-e2f4-4428-a49f-13a1c6fa17fd>

1/3

Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til NSD ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilke type endringer det er nødvendig å melde:

https://nsd.no/personvernombud/meld_prosjekt/meld_endringer.html

Du må vente på svar fra NSD før endringen gjennomføres.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET

Prosjektet vil behandle alminnelige kategorier av personopplysninger frem til 15.11.20.

LOVLIG GRUNNLAG

Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. Lovlig grunnlag for behandlingen vil dermed være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 bokstav a.

PERSONVERNPRINSIPPER

NSD vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen om:

- lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen
- formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke behandles til nye, uforenlige formål
- dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet
- lagringsbegrensning (art. 5.1 e), ved at personopplysningene ikke lagres lenger enn nødvendig for å oppfylle formålet

DE REGISTRERTES RETTIGHETER

Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: åpenhet (art. 12), informasjon (art. 13), innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18), underretning (art. 19), dataportabilitet (art. 20).

NSD vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13.

Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER

NSD legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32).

For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må dere følge interne retningslinjer og/eller rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET

NSD vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet.

Lykke til med prosjektet!

Kontaktperson hos NSD: Silje Fjelberg Opsvik
Tlf. Personverntjenester: 55 58 21 17 (tast 1)

Vil du delta i forskningsprosjektet

«Teori i møte med praksis – En drøfting av Brattøra som byutviklingsprosjekt»?

Formål

Prosjektet er en masteroppgave i geografi ved Institutt for geografi, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). Oppgaven tilsvarer 60 studiepoeng, og er beregnet til 100-120 sider. Oppgaven skal leveres 15.11.2020. Det overordnede temaet er byutvikling i Trondheim, og oppgaven vil være en case-studie av Brattøra, med følgende problemstilling:

«Er utviklingen på Brattøra i tråd med Trondheim kommunes viktigste arkitekturpolitiske dokumenter?»

Problemstillingen bygger på en setning fra Trondheim kommunes *Veileder for byform og arkitektur*, hvor det står at denne veilederen, veileder for bebyggelsen i Midtbyen, og kulturminneplanen utgjør kommunens viktigste arkitekturpolitiske dokument.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

NTNU er ansvarlig for prosjektet. Veileder ved NTNU er førsteamanuensis Hilde Nymoen Rørtveit.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Til masteroppgaven ønsker jeg å intervjuere personer som i lys av sine stillinger er relevante og interessante å snakke med. Intervjuene vil være givende både for meg som forsker, og forhåpentligvis også for deg som har fått dette informasjonsskrivet, da byutvikling i Trondheim og på Brattøra er et aktuelt og spennende tema.

Hva innebærer det for deg å delta?

Mastergraden bygger på kvalitativ metode, og intervjuet vil være et dybdeintervju med varighet omkring 1 time. Under intervjuene vil jeg benytte meg av båndopptaker.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli anonymisert. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Opplysningene om deg vil kun benyttes til det nevnte mastergradformålet, og vil bevares konfidensielt i samsvar med personvernregelverket. Svarene vil transkriberes etter intervjuet, og lagres på en dataservert hos NTNU hvor bare jeg har tilgang. Om du ønsker kan kapitler av oppgaven hvor du blir sitert eller titulert sendes til gjennomgang før innlevering.

Hvis du velger å delta i prosjektet vil din stilling kunne knyttes til svarene som gis, og du vil følgelig kunne identifiseres i det publiserte materialet. Publikasjonen vil ikke føre til noen negative konsekvenser for deg eller noen av de andre deltakerne.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15.11.2020. Personopplysninger og intervjuopptak vil da slettes.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- Innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- Å få rettet personopplysninger om deg,
- Få slettet personopplysninger om deg,
- Få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- Å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra NTNU har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan du finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- NTNU ved:
Forsker/Student Håkon Hattrem, på epost (haakohat@stud.ntnu.no) eller telefon: 99402023.
Veileder og førsteamanuensis Hilde Nymoene Rørtveit, på epost (hilde.nymoene.rortveit@ntnu.no) eller telefon: 73595019.
- Vårt personvernombud: Thomas Helgesen.
- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personverntjenester@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen



Masterstudent

Håkon Hattrem



Veileder

Hilde Nymoen Rørtveit

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Teori i møte med praksis – En drøfting av Brattøra som byutviklingsprosjekt* og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- Å delta i intervju
- At opplysninger om stillingen min publiseres slik at jeg kan gjenkjennes

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 15.11.2020.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 4 – Intervjuguide

Intervju-guide

Praktisk orientering

Informasjon om prosjektet og problemstillingen

Bakgrunn og formål for samtalen (Hva intervjuet skal brukes til)

Anonymitet og taushetsplikt

Informert om lydopptak, få bekreftet samtykke for dette

Spørsmål? Er noe uklart?

Byutvikling på Brattøra

Trondheim kommune skriver at Veileder for byform og arkitektur, Veileder for plan- og byggesaker i Midtbyen (Midtbyveilederen), og Kommunedelplan for kulturminner og kulturmiljøer (Kulturmiljøplanen) utgjør kommunens viktigste arkitekturpolitiske dokument. Jeg ønsker i dette intervjuet å ta for meg tre temaer som er relevante for byutviklingen i Trondheim og på Brattøra, og koble disse til noen av prinsippene fra de nevnte dokumentene.

For å starte litt generelt:

- Hva tenker du om utviklingen vi har sett på Brattøra de siste tiårene?

Trondheims bybilde

Veileder for byform og arkitektur består av en fempunkts overordnet arkitekturpolitikk, hvor det i første punkt står følgende:

«Det velkjente Trondheimsbildet gir identitet til byen og regionen. Det har stor verdi både for innbyggernes tilknytning til byen, og for å gjøre byen kjent utad. For kunnskapsbyen er særpreg et konkurransefortrinn ... Nyskapende arkitektur kan markere kunnskapsbyen og den kreative byen»

- 1) Hva forstår du med «Det velkjente Trondheimsbildet»?
- 2) Hvordan opplever du utviklingen på Brattøra med tanke på dette «bildet»?

- 3) Veilederen for byform og arkitektur skriver altså at særpreg og nyskapende arkitektur kan markere *Kunnskapsbyen/Teknologibyen*. Samtidig fokuserer kulturmiljøplanen på Trondheim som Norges viktigste *kirkeby*, og skriver at denne identiteten er skapt og tatt vare på gjennom byens fysiske miljø.

- Hvordan vurderer du forholdet mellom disse ulike identitetene?

I veilederen for byform og arkitektur skrives det følgende om *høyhus*: «Den fortellende, identitetsskapende verdien er utslagsgivende for etablering av høyhus ... Nye høyhus plasseres kun i eksisterende høyhusområder eller hvor høyhuset skal markere en viktig fellesskapsfunksjon. Det skal ikke plasseres høyhus i landskapsrommet rundt Midtbyen».

- 4) Hvordan tolker du det at et bygg skal markere en viktig fellesskapsfunksjon?
- 5) I det historiske landskapsrommet rundt Midtbyen er høyhus definert som tiltak fra 8-13 etasjer. Dette betyr at både Entrabygget (Brattørkaia 17B), Powerhouse og Clarion Hotell kan defineres som høyhus.
- Hvilken fellesskapsfunksjon vil du si at disse byggene har for Trondheim?
- Har de en identitetsskapende verdi?

Videre i arkitekturpolitikken skrives det at «Byens kontakt med vannet skal forbedres»

- 6) Hvordan forstår du denne målsettingen?

- 7) Hvordan opplever du denne målsettingen opp mot utviklingen på Brattøra?

Landskapstrekk og landskapssilhuetter er temaer som går igjen både i veilederen for byform og arkitektur og i Midtbyveilederen. Det skrives bl.a. at det ikke er ønskelig verken med høyhus eller høy kvartalsbebyggelse i eller nær Midtbyen, da dette vil kunne redusere tydeligheten av Nidarosdomen som landemerke i Trondheim. Videre skal ny bebyggelse fortsette å underordne seg karakteristiske landskapssilhuetter.

- 8) Høyhuset Powerhouse er med sine 40 meter blitt en sentral del av byens skyline. Planene for det nye stasjonssenteret ble redusert fra 8 til 7 etasjer, men det totale bruksarealet er på 90 000 kvadratmeter (planområde 37k) og stasjonssenteret skal bygges i kvartalsstruktur.

- Hvordan opplever du denne utviklingen sett opp mot skissene og målsetningene?

- 9) Hva betyr Trondheims skyline for byens identitet?

Utsikt til fjorden er et svært sentralt tema i Trondheim. Veilederen for byform og arkitektur slår fast at Trondheim skal være en by der sikten mot fjorden kan oppleves fra byrom og gater, at siktlinjene mot fjorden og landskapet skal tas vare på, og at utsikten og kontakten med det store landskapsrommet er en del av byens karakter.

10) Kan du fortelle med egne ord: Hva betyr utsikt for deg når du ferdes i byen?

11) På hvilken måte opplever du at utsikt er en verdi når byen utvikles/endres?

12) Powerhouse har ført til at sikten fra Søndre gate i dag er begrenset.

Med nye Trondheim Sentralstasjon konkluderes det med at man fra Bispehaugen vil miste sikten til store deler av sjølinjen i fjorden, og at fjordutsikten fra Møllenberg og Småbergan vil forringes betydelig i forhold til i dag. Det samme gjelder utsikten fra bryggene i Fjordgata. Fra Sjøgangen vil utsikten mot Tyholt bli borte.

I detaljreguleringen for stasjonssenteret skrives det: «Byrommet vil rammes inn i større grad og opplevelsen av åpenhet vil reduseres».

- Hvordan opplever du denne utviklingen opp mot det veilederen skriver?

I Midtbyveilederen står det at det er spesielt viktig å beholde Trondheims karakter som treby, og at høyder på ny bebyggelse ikke skal medføre at trehusmiljø får svekket betydning i gatebildet. Veilederen for arkitektur og byform skriver at historisk verdifulle bygningsmiljøer skal ivaretas og legge premisser for utforming av ny bebyggelse. Samtidig beskriver detaljreguleringen av Trondheim Sentralstasjon en bebyggelse med volum og høyde som «avviker fra eksisterende, historisk bebyggelse i området», og at landskapsrommet Midtbyen, Nidarosdomen, Vestre og Østre Kanalhavn, Fjordgatas bryggemiljø, Fosenkaia, Trondheim jernbanestasjon og Slaktehuset (Gryta 2b) vil berøres av tiltaket. Fra bryggerekka i Fjordgata vil utsikten til fjorden forringes og bryggerekka vil «i større grad enn i dag vil kunne fremstå som underordnet i skala».

13) Hvordan vurderer du samsvaret mellom teori og praksis i dette tilfellet?

14) I kulturmiljøplanen står det at utviklingen på Brattøra sannsynligvis har bidratt til å dempe presset i retning av bygningsmessig fornyelse på bekostning av gammelt miljø i Midtbyen, men at presset er fortsatt stort. I detaljreguleringen for nye Trondheim Sentralstasjon står det at «Området vil fremstå som urbant og mer som en del av den moderne byutviklingen som foregår på Brattøra enn bindeleddet mellom denne og Midtbyen».

- Hvordan vurderer du Brattøras forhold til Midtbyen?

15) Ifølge kommunen har utviklingen på Brattøra ført til at «miljøets kvaliteter som byens historiske havneområde i dag er under økende press».

- Hva tenker du om dette?

Medvirkning

Medvirkning er som et allment prinsipp forankret i plan og bygningslovens § 1-1 hvor det slås fast at «planlegging og vedtak skal sikre åpenhet, forutsigbarhet og medvirkning for alle berørte interesser og myndigheter».

16) Kan du fortelle med egne ord: Hvorfor er medvirkning viktig?

17) Kan du fortelle litt om hvilke medvirkningsprosesser din arbeidsdag kan bestå av?

I veileder for byform og arkitektur skriver Trondheim kommune: «Trondheim skal være en kommune som legger til rette for bred, offentlig deltakelse i utarbeidelse av planer for større områder, i områder med historiske verdier og områder med sentrumsfunksjoner ... Dette er med på å sikre at vi får best mulig løsninger». Samtidig har byantikvar Mette Bye vært kritisk til mangelen på en overordnet plan for Brattøra, og at sterke interesser i større grad har fått påvirket utbyggingen. Også Adresseavisen-kommentator Trygve Lundemo har uttalt seg kritisk om medvirkningsprosess, og skrev følgende om vedtaket av Trondheim stasjonsenter: «Gigantisk utbygging vedtas uten debatt ... Trondheims største utbygging på mange år blir vedtatt, nesten uten at vi som bor i byen har engasjert oss».

18) Hvordan opplever du at medvirkningsprosessene har vært på Brattøra?

For å legge til rette for god debatt skriver kommunen at arkitektur- og byplanfaglige spørsmål må framstilles slik at allmenheten har mulighet til å forstå hva som er konsekvensene av en beslutning. Gode illustrasjoner og forutsigbarhet trekkes fram som viktige forutsetninger. I 2015 uttalte imidlertid daværende gruppeleder i Arbeiderpartiet Geir Waage følgende om utviklingen på Brattøra:

«– Vi må være veldig kritiske til illustrasjoner fra utbyggerne – virkeligheten blir ikke som illustrasjoner. Og særlig kritisk er jeg til begrepet «signalbygg». Det fins ikke et mer forslitt ord, fra utbyggernes side. Ingen av de byggene som i forkant er blitt kalt signalbygg, er blitt det – unntatt Rockheim ... Dette er feil vi har gjort og som vi må lære av når Nyhavna nå skal utbygges».

Da Powerhouse ble vedtatt i 2017, erklærte likevel administrerende direktør i Entra:

«I Powerhouse skal Trondheim få et signalbygg i verdensklasse, som setter teknologihovedstaden på kartet og som byens befolkning kan få et eierskap til»

19) Hva tenker du om bruk av illustrasjoner for å illustrere framtidig resultat? I hvor stor grad vil du si at de er gode nok grunnlag i en medvirkningsprosess?

20) Med tanke på «signalbygg» som begrep, hvordan kan slik begrepsbruk være med på å påvirke en medvirkningsprosess?

Handlingsrom og forhandlinger

Trondheim kommune skriver som nevnt at veilederen for byform og arkitektur, Midtbyveilederen, og kulturmiljøplanen utgjør «kommunens viktigste arkitekturpolitiske dokument».

21) Hvilke funksjoner opplever at du at slike dokumenter har?

22) I hvor stor grad vil du si at dokumentene er en del av din arbeidshverdag?

23) I hvor stor grad er de en del av forhandlinger du er/har vært en del av?

24) Opplever du at de påvirker ditt handlingsrom?

- Kan du gi noen eksempler?

Avslutning

25) Hva er dine ønsker og bekymringer for utviklingen av Brattøra videre?

26) Hva tenker du skal til for å lykkes med å skape en god by som samtidig ivaretar byens identitet og historie?

Praktisk orientering

Avklaring av eventuelle misforståelser/ at alt er forstått riktig.

Veien videre i prosjektet

